

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

Yayın No: 06

AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Editör

Dr. Fazıl AYDIN

Yayına Hazırlayanlar

İmran SARMIŞ   YİH Uzman Yardımcısı
Osmanbey ŞAHİN   YİH Uzman Yardımcısı

Ankara, 2014

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

Bu kitap bilgilendirme amacıyla hazırlanmış olup, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın resmi görüşlerini yansıtmamaktadır. En son 1 Eylül 2013 tarihine kadar açıklanan bilgi ve veriler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

www.csgb.gov.tr
isg@csgb.gov.tr

Her türlü hakkı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ilgili
Birimince hazırlanan bu kitap
ÇASGEM tarafından bastırılmıştır.

Hazırlayan Birim
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ISBN: 978-605-4971-01-5

Tasarım-Baskı
Kayıhan Ajans
Tuğçe Gür
Hoşdere Cad. 201/9 Çankaya-Ankara
Tel: 0312 442 72 72
www.kayihanajans.com

SUNUŞ

Avrupa Sosyal Şartı, sivil ve siyasal haklara yer veren İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin ekonomik ve sosyal alandaki uzantısı durumundaki uluslararası bir sözleşmedir. Bu açıdan, Avrupa Sosyal Şartı sosyal haklar bakımından çok ileri hükümler içeren önemli bir belgedir.

Çalışanların sosyal, siyasal ve çalışma hayatından kaynaklanan haklarına önem veren Ülkemiz, Türkiye Avrupa Sosyal Şartını imza eden ilk devletlerarasında yer almıştır. Avrupa Sosyal Şartının Gözden Geçirilmiş bazı maddeleri de 2007 yılında kabul edilerek ülkemizde yürürlüğe girmiştir.

Sendikalaşma, toplu pazarlık, grev ve çalışma hakkı da dahil olmak üzere 19 sosyal hakkı güvence altına alan ilk Avrupa Sosyal Şartı, 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. 1996 yılında imzalanan ve 1999 yılında yürürlüğe giren Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ise, 1961 tarihli sözleşmede var olan eksiklikleri gidermek ve sosyal hakların kapsamını genişletmek amacıyla hazırlanmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı içerikli bu çalışmayı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na kazandıran değerli çalışma arkadaşlarıma teşekkür eder, tüm çalışan okurlara faydalı olmasını temenni ederim.

Faruk ÇELİK
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

Ülkemizin de kurucu üyesi olduğu Avrupa Konseyinin amacı, insan haklarını, çoğulcu demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumak, güçlendirmek ve geliştirmektir. Bu kapsamda, 1961 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı, siyasi ve medeni hakları güvenceye alan 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni tamamlamayı hedefleyen temel bir insan hakları belgesidir.

1961 tarihinde imzaya açılan, 1965 tarihinde yürürlüğe giren ve toplam 19 haktan oluşan Avrupa Sosyal Şartı'nı ülkemiz, 1961 yılında imzalamasına karşın ancak 1989 tarihinde onaylayabilmiştir. Buna karşın, 1996 yılında imzaya açılan, 1999 yılında yürürlüğe giren ve toplam 31 haktan oluşan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ise 2004 yılında imzalanmış ve 2007 yılında onaylanmıştır. Bu durum, ülkemizin demokratik gelişmesinde gelinek noktanın ve devletimizin sosyal haklara verdiği önemin somut bir göstergesini oluşturmaktadır.

Sosyal Şartı tanıma amacını taşıyan bu kitabın, başta çalışma hayatı olmak üzere diğer alanlarda oluşturulacak sosyal politikalarımızın hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde görev yapan kamu personeline, ülkemizde sosyal hakları geliştirme mücadelesi veren işçi ve işveren örgütlerine, sivil toplum kuruluşlarına ve konuyla ilgili tüm kişi ve kurumlara yararlı olacağını düşündüğüm bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Halil ETYEMEZ
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Bakan Yardımcısı

ÖNSÖZ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1946 yılında kurulan Avrupa Konseyi'nin geliştirdiği en önemli belgelerden biri olmuştur. Avrupa Sosyal Şartı ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tamamlayıcısı olarak sosyal ve ekonomik alandaki insan haklarına yer veren ve garanti altına alan önemli bir belgedir.

Avrupa Sosyal Şartı, demokratik sistemlere tam işlerlik kazandırılabilmesini teminen, özellikle ekonomik ve sosyal alanlarda, insan haklarının güvence altına alınması amacıyla oluşturulmuş bir mekânizmadır.

Avrupa Konseyi ülkelerinin ortak hedefleri olan; ekonomik, sosyal ve siyasi haklara ilişkin olarak ülkemizde son onbir yıllık dönemde önemli mevzuat değişiklikleri hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede ülkemizde uygulamaya başlanılan yeni kanuni düzenlemeler ile Avrupa Birliği uyum sürecinin de ötesinde, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşların öngördüğü hedeflere ulaşma yönünde büyük aşamalar kaydedilmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı hakkındaki bu kitabı hazırlayan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ve katkı veren çalışma arkadaşlarıma teşekkür eder, 2023 hedeflerine doğru emin adımlarla ilerleyen Ülkemizin tüm çalışanlarına katkı sunmasını temenni ederim.

Fatih ACAR
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Müsteşarı

KISALTMALAR

- AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK : Avrupa Konseyi
ASŞ: Avrupa Sosyal Şartı
BM: Birleşmiş Milletler
ECSR: Sosyal Araştırmalar Avrupa Konsorsiyumu
ETUC: Avrupa Ticaret Birliği Konfederasyonu
GGASŞ: Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IOE: Uluslararası İşverenler Örgütü
md. : Madde
NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
UÇÖ: Uluslararası Çalışma Örgütü
UNICE: Avrupa İşverenler ve Endüstriyel Birliği

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
ÖNSÖZ	9
KISALTMALAR	11
İÇİNDEKİLER	13
BÖLÜM I ULUSLAR ARASI KURULUŞLAR	15
1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER	17
1.1. İnsan Hakları Konseyi	17
1.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	18
2. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization - ILO)	18
3. Avrupa Konseyi	20
3.1. Bakanlar Komitesi	21
3.2. Parlamenterler Asamblesi	21
3.3. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi	21
BÖLÜM II AVRUPA SOSYAL ŞARTI	23
1. TARİHSEL GELİŞİM	25
2. 1961 TARİHLİ AVRUPA SOSYAL ŞARTI	26
2.1. Danışma Meclisi Dönemi (1953-1956)	26
2.2. Bakanlar Komitesi Dönemi (1956-1961)	27
2.3. Üçlü Konferans (1-12 Aralık 1958)	27
3. AVRUPA SOSYAL ŞARTININ GÜVENCEYE ALDIĞI HAKLAR	29
4. TÜRKİYE VE 1961 AVRUPA SOSYAL ŞARTI	31
5. REVİZE EDİLMİŞ AVRUPA SOSYAL ŞARTI	33
6. ÜLKELERİN AVRUPA SOSYAL ŞARTI UYGULAMASI	34
BÖLÜM III AVRUPA SOSYAL ŞARTI DENETİMİ VE DENETİM ORGANLARI	37
1. AVRUPA SOSYAL ŞARTI DENETİMİ	39
1.1. Raporlama	39
a. Kabul Edilen Hükümler Hakkında Raporlar	39
b. Kabul Edilmeyen Hükümler Hakkındaki Raporlar	41
1.2. TOPLU ŞİKAYET USULÜ	41
2. DENETİM ORGANLARI	43
2.1. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi	43

2.2. Hükümetler Komitesi.....	43
2.3. Bakanlar Komitesi.....	43
3. MÜEYYİDELER.....	44
3.1. Uyarı.....	44
3.2. Tavsiye	44
EKLER.....	45
EK 1 AVRUPA SOSYAL ŞARTI.....	47
EK 2 AVRUPA SOSYAL ŞARTINA DEĞİŞİKLİK GETİREN PROTOKOL (TORİNO PROTOKOLÜ)	63
EK 3 AVRUPA SOSYAL ŞART (GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ).....	67
EK 4 AVRUPA SOSYAL ŞARTINA TOPLU ŞİKAYET SİSTEMİ GETİREN EK PROTOKOL	91
KAYNAKÇA.....	95

BÖLÜM I
ULUSLAR ARASI
KURULUŞLAR

Bölüm I

Uluslar Arası Kuruluşlar

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1945 yılında San Francisco'da "Birleşmiş Milletler Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma insan haklarının uluslararası alana taşındığı ilk uluslararası hukuk belgesidir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 13/1, 62/2 ve 68'inci maddeleri uyarınca 1946'da kurulan İnsan Hakları Komisyonu, önce bir tasarı metni hazırlamış, yapılan yüz civarında toplantı sonucunda 10 Aralık 1948 tarihinde başlangıç ve otuz madde ihtiva eden "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" kabul edilmiştir. Söz konusu Bildirge, herhangi bir denetim mekanizması önermemesine karşın, sosyal-ekonomik hakları ilk kez tam olarak tanımlaması anlamında önem taşımaktadır. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin 22 ile 27'nci maddelerinde; sosyal güvenlik, çalışma, sendika kurma ve sendikalara katılma, eğitim, kültürel yaşama katılma gibi çeşitli hakları açıkça tanımlamaktadır.

"Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" (International Covenant on Civil and Political Rights) ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 16 Aralık 1966 tarihli toplantısında onaylanarak kabul edilmiştir. Bu sözleşmelerin yürürlük şartı olarak en az 35 Devletin sözleşmeleri onaylamaları öngörüldüğünden, bu sözleşmeler ancak kabul edilmelerinden on yıl sonra yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) himayesinde müzakere edilen yasal açıdan bağlayıcı ve en kapsamlı insan hakları antlaşmaları Genel Kurulca 1966'da kabul edilen "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeleri" ile "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmeleri"dir.

1.1. İnsan Hakları Konseyi

İnsan Hakları Konsey'i Birleşmiş Milletlerin insan haklarını teşvik ve korumayı üstlenmiş ana kuruluşudur. İnsan Hakları Komisyonu 60 yıllık işlevini yerine getirdikten sonra, Genel Kurul tarafından 15 Mart 2006 tarihinde söz konusu komisyonun yerini almak üzere İnsan Hakları Konseyi kurulmuştur. Konsey, genel olarak izlenecek politikalar için yol gösterir; insan hakları sorunlarını inceler; yeni uluslararası normlar geliştirir ve dünya genelinde insan haklarının uygulanışını gözlemler. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın insan hakları politikasının belirleyicisi olan Konsey dünya üzerindeki her uygun gördüğü yerde insan hakları sorununu gündeme getirmek ve devletlerden, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve diğer kaynaklardan gelen bilgileri incelemekle yetkilidir.

Konsey'in 47 üyesi Genel Kurul'da gizli oylama ile 192 üyenin oylarının çoğunluğu neticesinde seçilir. Üyelik 3 yıllık olup, bir üye sadece iki dönem üst üste üyelik yapabilir.

Altı haftalık oturumlarla yılda bir kez toplanan Komisyon'dan farklı olarak İnsan Hakları Konseyi; insan hakları konusunda bir kriz yaşandığında toplanabilmektedir. Yıl içinde toplamı 10 haftayı bulan üç oturum düzenlenir ve acil durumlarda üyelerinin 3/2 çoğunluğu ile toplantılar gerçekleştirilir.

1.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Birleşmiş Milletlerin insan haklarıyla ilgili faaliyetlerinde baş sorumluluğa sahip olan memurudur. Dört yıllık dönemler için atanan Yüksek Komiser; herkesin insan haklarının tümünden etkin biçimde faydalanmasını teşvik ve temin etmek, Birleşmiş Milletler bünyesi içinde insan hakları ile ilgili faaliyetleri artırmak ve işbirliğini saptamak, yeni insan hakları standartlarının geliştirilmesine yardımcı olmak ve insan hakları antlaşmalarının tasdikini teşvik etmek gibi çeşitli sorumlulukla görevlendirilmiştir.

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR) insan haklarına dair Birleşmiş Milletler faaliyetlerinin odak noktasıdır. Bu makam, İnsan Hakları Komisyonu, antlaşma ile kurulmuş kurumlar (antlaşmalara riayeti denetleyen uzman komiteleri) ve Birleşmiş Milletler bünyesindeki öteki insan hakları organları için bir sekreteryaya işlevini yerine getirmektedir.

Yüksek Komiser, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) gibi insan hakları ile ilgilenen diğer Birleşmiş Milletler kurumları ile işbirliği ve koordinasyonu kurumsallaştırmak için belirli adımlar atmıştır. Ofis ayrıca Inter-Agency Standing Komitesi'nin bir parçası olarak acil insani yardımlara olan uluslararası tepkiyi kontrol eder.

2. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization - ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization - ILO) 1919 yılında imzalanan Versay Anlaşmasında öngörülen Milletler Cemiyeti ile ortaya çıkmıştır. Amaç; Birinci Dünya Savaşından sonra giderek büyüyen sorunlara yönelik sosyal reform niteliğinde çözümler bulmak ve reformların uluslararası düzeyde uygulanmasını sağlamak olmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra, “Filadelfiya Bildirgesi” ile birlikte, ILO'nun temel amaç ve ilkeri dinamik bir yeniden oluşum ve genişleme sürecine girmiştir. Bildirge, savaş sonrası ulusal bağımsızlıkla birlikte büyümeyi öngörmüş, gelişmiş dünya ile büyük ölçekte teknik işbirliğinin başlangıcının müjdecisi olmuştur. ILO, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ilk uzmanlık kuruluşu olmuştur.

1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü, sosyal adaletin ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesi için çalışan bir Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur.

Uluslararası Çalışma Örgütü, evrensel ve sürekli barışın ancak sosyal adalet ile sağlanabileceğini savunan bir temel ilke üzerine kurulmuştur.

Uluslararası Çalışma Örgütü; sözleşmeler ve tavsiye kararları ile çalışma hayatına ilişkin temel haklar, örgütlenme, toplu pazarlık, zorla çalıştırmanın engellenmesi, fırsat ve muamele eşitliği gibi çalışmaya ilişkin tüm konuları düzenleyici, uluslararası çalışma standartları oluşturmaktadır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon, istihdam politikası, iş hukuku, endüstriyel ilişkiler, çalışma şartları, yönetimin geliştirilmesi, kooperatifler, sosyal güvenlik, çalışma istatistikleri, iş sağlığı ve güvenliği konularında teknik yardım sağlamaktadır. Bağımsız iş ve işveren örgütlerinin kurulmasını destek olarak bunlara eğitim ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Birleşmiş Milletler sistemi içinde Uluslararası Çalışma Örgütü-

tü'nün yönetim kurullarında işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinin katıldığı üçlü bir yapısı bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler üyeleri içinde yalnızca ILO üçlü bir yapıya sahip bulunmaktadır. İşveren ve işçi temsilcileri ekonominin "sosyal tarafları" politika ve programların şekillendirilmesinde, üçüncü tarafı oluşturan hükümet temsilcileri ile eşit söz hakkına sahiptirler.

ILO, sosyal ve ekonomik konularda ve başka alanlarda geçerli ulusal politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında sendikalar ve işverenler arasındaki "sosyal diyalogu" geliştirerek aynı üçlü yapılanmayı üye ülkelerde de teşvik etmektedir.

Uluslararası asgari çalışma standartları ve ILO'nun genişletilmiş politikaları, her yıl toplanan Uluslararası Çalışma Konferansı'nda belirlenmektedir. ILO üyesi ülkeler tarafından finanse edilen çalışma programı ve bütçesi ise her iki yılda bir aynı Konferans tarafından benimsenmektedir. Konferansta ayrıca, dünyada çalışanların durumu ve sosyal konulardaki sorunlar ile ilgili tartışmaların yapıldığı uluslararası forumlar gerçekleştirilmektedir. Her üye ülkenin, iki hükümet temsilcisi, bir işveren ve bir işçi ile konferansa katılma hakkı bulunmaktadır. Söz konusu delegeler, bağımsız olarak söz alabilmekte ve oy verebilmektedirler. Konferansın yıllık oturumları arasındaki ILO çalışmaları; 28 Hükümet temsilcisi ile 14 işçi ve 14 işveren temsilcisinden oluşan Yönetim Kurulu tarafından sürdürülmektedir.

ILO sekreteryası, merkez büroları, araştırma merkezi ve basımevi Cenevre'deki Uluslararası Çalışma Ofisi'nde faaliyet göstermektedir. 40'ı aşkın ülkede ILO'nun bölge, alan ve ülke ofisleri bulunmaktadır ve yerinden yönetim ilkesine göre çalışmaktadır.

Yönetim Kurulu ve Ofisin çalışmalarına, temel sanayi kollarında oluşturulan yine üçlü yapıdaki komiteler yardımcı olmaktadır. Bunların yanısıra, mesleki eğitim, yönetim geliştirme, iş güvenliği ve sağlığı, endüstriyel ilişkiler, çalışanların eğitimi ve kadın ve genç işçilerin özel sorunları konularında uzman kişilerden oluşan komiteler de bu çalışmaları desteklemektedir.

ILO üye ülkelerinin bölgesel toplantıları, bölge ile ilgili özel konuları değerlendirmek üzere düzenli olarak yapılmaktadır.

ILO'nun aşağıda belirtilmiş olan dört temel stratejik hedefi bulunmaktadır.

- Çalışma yaşamında standartlar, temel ilke ve haklar geliştirmek ve gerçekleştirmek,
- Kadın ve erkeklerin insana yakışır işlere sahip olabilmeleri için daha fazla fırsat yaratmak,
- Sosyal koruma programlarının kapsamını ve etkinliğini artırmak,
- Üçlü yapıyı ve sosyal diyalogu güçlendirmek.

Yukarıda belirtilmiş olan hedefler;

- Temel insan haklarını geliştirmek,
- Çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek,
- İstihdam imkanları yaratmak üzere uluslararası politika ve programların oluşturulması.
- Uluslararası çalışma standartlarının oluşturulması ve bu standartların uygulanmasının izlenmesi için uygun mekanizmanın oluşturulması,
- Standartların ulusal mercilere iletilmesi ve söz konusu politikaların hayata geçirilmesinde, Konularında yol gösterici olmaktadır.

Filadelfiya Bildirgesi

Uluslararası Çalışma Konferansı, 1944'te Filadelfiya'da toplanmış ve Filadelfiya Bildirgesini kabul etmiştir. Bu bildirme ile ILO, aşağıda yer alan ilkeleri benimseyerek, hedef ve amaçlarını yeniden tanımlamıştır:

- Emek bir ticari mal değildir.
- Sürdürülebilir bir gelişme için ifade ve örgütlenme özgürlüğü esastır.
- Dünyanın herhangi bir yerindeki yoksulluk, dünyanın her yerindeki refahı tehdit etmektedir.
- Bütün insanlar, ırk, inanç ya da cinsiyet farkı gözetmeksizin özgürlük ve saygınlık, ekonomik güvenlik ve eşit fırsat koşullarında maddi ve manevi gelişimlerini sürdürme hakkına sahiptirler.

Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesi

1998 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı, “Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesi”ni kabul etmiştir. Bu bildirme ile Konferans, uluslararası topluluğun işçi ve işverenlerin örgütlenme ve etkin toplu pazarlık haklarına “İyi niyet çerçevesinde riayet etme, geliştirme ve gerçekleştirme” taahhüdünü ortaya koymuştur.

Konferans ayrıca, üye ülkelerin zorla çalıştırma ya da zorunlu çalıştırmanın her tür şeklini ortadan kaldırma, çocuk emeğinin etkili biçimde yasaklanması, istihdam ve mesleki düzeyde ayrımcılığın yok edilmesi yönünde çaba gösterecekleri taahhüdünde bulunmuştur.

3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, 1949 yılında Avrupa'da insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla kurulmuş hükümetler arası bir kuruluştur.

Avrupa Konseyi fikri, ilk olarak İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından, İkinci Dünya Savaşı sırasında radyoda yaptığı bir konuşma sırasında dile getirilmiş ve 1946 yılında Zürih Üniversitesi'ndeki hitabında, 'bir tür Avrupa Birleşik Devletleri oluşturulması' sözüyle tekrarlanmıştır.

Kuruluş, savaştan büyük maddi ve manevi kayıpla çıkan Avrupa'da, halklar arasında uzlaşmayı sağlamak ve bir daha aynı trajedinin yaşanmasını engellemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu şekilde, kutada süregelen gerginlik ve çatışmanın yerine, ortak kurumlar, standartlar ve sözleşmelere dayalı, güven ve işbirliği ortamının kurulması hedeflenmiştir.

Avrupa Konseyi'nin yapısı, 1948 yılında Lahey'de özel olarak toplanan bir kongrede, yüzlerce politikacı, hükümet temsilcisi ve sivil toplumun katılımıyla tartışılmıştır. Hükümetleri temsilen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin ve parlamenter kanadı temsilen o dönemdeki adıyla Avrupa Konseyi İstişare Meclisi'nin birlikte kurulmasıyla, her iki eğilimin önerisi Avrupa Konseyi bünyesinde birleştirilmiştir. Bu çift organlı yapılanma, daha sonra AT, NATO ve AGİT tarafından da izlenmiştir.

Avrupa Konseyini kuran Londra Antlaşması'nı 5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa ülkesi imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) ise 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmıştır.

Avrupa Konseyi; savunma ve ticari konular dışında, hayatın hemen hemen her alanını kapsayan konularda siyasi işbirliğinin yanı sıra, norm oluşturma, bunları kodifiye etme ve denetleme olmak üzere, her aşamada, üye ülkeler arasında çeşitli düzlemlerde işbirliği öngören kapsamlı bir yapılanma içerir.

3.1. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi, karar organıdır. Üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından veya daimi temsilcilerinden oluşur. Komite, bütçe, yeni üye alımı ve Teşkilatın politika ve faaliyetlerinin ana hatlarını karara bağlar. Kararları, üye devletlere tavsiyeler ve onaylayan devletler için bağlayıcı nitelik taşıyan sözleşmeler veya anlaşmalar şeklinde olur.

3.2. Parlamenterler Asamblesi

Parlamenterler Asamblesi, Konseyin tartışma forumu ve önemli gücüdür. Ulusal parlamentolarındaki başlıca siyasi akımları temsil eden delegasyonlar (yaklaşık 600 üye) kamusal sorunları ve uluslararası politikaları tartışırlar. Asamble yılda dört kez Strasbourg'ta genel kurul olarak toplanır. Çalışmalarını ihtisas Komiteleri hazırlarlar.

3.3. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi; bütün üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Biri yerel yönetimleri, diğeri de bölgesel yönetimleri temsil eden iki meclise bölünmüştür. Yılda bir defa Strasbourg'da genel toplantısını yapmaktadır.

BÖLÜM II

AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Bölüm II

Avrupa Sosyal Şartı

1. TARİHSEL GELİŞİM

Avrupa Sosyal Şartı, temel sosyal ve ekonomik hakları koruyan, medeni ve politik hakları garanti eden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni takviye eden bir Avrupa Sözleşmesi'dir.(ÇİÇEKLİ, Bülent: Avrupa Sosyal Şartı-Temel Rehber, Ankara 2001, s:19.)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) birinci kuşak haklar olarak bilinen temel hakları (yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, hürriyet ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı gibi) güvence altına alırken, ikinci kuşak haklar olarak kabul edilen sosyal ve ekonomik hakları (çalışma hakkı, örgütlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, adil ücret hakkı gibi) ise Avrupa Sosyal Şartı koruma altına almıştır.

Avrupa Sosyal Şartı, on yıla yakın bir hazırlık döneminden sonra, Avrupa Konseyi üyesi on altı devlet temsilcisiince 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanarak kabul edilmiştir. 35'inci maddesinin 2'nci fıkrası gereğince yürürlüğe girmesi için gerekli olan beşinci onayın gerçekleşmesinden sonra, 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartını onaylayan ilk beş devlet; İngiltere, Norveç, İsveç, İrlanda ve F. Almanya'dır. Türkiye'de ise 3581 sayılı ve 16 Haziran 1989 tarihli Kanun ile onaylanması uygun bulunan Avrupa Sosyal Şartı; 7 Ağustos 1989'da onaylanması kararlaştırılmış ve iki ay sonra da onay kararnamesi Şartın Türkçe metniyle birlikte yayımlanmıştır. Böylece Türkiye, Sosyal Şartı onaylayan on altıncı ülke olmuştur.

Şart, dönemler itibarıyla protokollerle takviye edilmiş, yeni haklar Şartın kapsamına alınmıştır.

- Protokol No:1

5 Mayıs 1988 tarihli Ek Protokol, 1992 yılında yürürlüğe girmiş olup, 4 grup yeni hakkı koruma altına almıştır.

- Protokol No:2

21 Ekim 1991 tarihli Değişiklik Protokolü (Turin Protokolü) ile denetim sistemi gözden geçirilmiştir.

- Protokol No:3

9 Kasım 1995 tarihli Ek Protokol ile “kolektif şikayet sistemi” tesis edilmiş ve 1 Temmuz 1998'de yürürlüğe girmiştir.

Daha sonra gelinen aşamada ise Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı olarak yeniden oluşturulmuş ve imzaya açılmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı ile güvence altına alınan sosyal ve ekonomik hakların korunma alanını genişletmek için yeni önlemler alınması hedeflenmiş ve düzenlemeler koruma altında olan sosyal ve ekonomik hakların genişletilmesi yönünde yapılmıştır.

Türkiye tarafından 2 Nisan 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Şart, 6 Ekim 2004 tarihinde bazı maddelere çekince konularak kabul edilmiş, daha sonra da 27.09.2006 tarihli ve 5547 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartının ilişik Beyan ile onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 02.03.2007 tarihli ve HUMŞ/161 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanununun 3'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 22.03.2007 tarihinde kararlaştırılmıştır. 27 Haziran 2007 tarihinde Türkiye Gözden Geçirilmiş Şartı onaylamış ve 1 Ağustos 2007

tarihi itibarıyla (VI. Bölüm - K /3 Maddesi gereği) Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı Türkiye’de yürürlüğe girmiştir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nda, Avrupa Sosyal Şartı’nda (ve ek protokollerle) teminat altına alınan haklara sekiz yeni hak eklenmiş, ancak Avrupa Sosyal Şartı’nın geleneksel yapısı da korunmuştur.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın oluşturulması, 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı’nı ortadan kaldırmamıştır. Şart halen mevcut olup, onaylayan devletleri bağlamaktadır.

Avrupa Sosyal şartı, İnsan hakları alanında yapılmış bir anlaşmadır. Amacı, Avrupa düzeyinde, İnsan Hakları Sözleşmesi’nin tamamlayıcısı olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin uygulanmasını sağlamaktır. Avrupa Sosyal Şartı, hak ve özgürlükleri ve taraf Devletlerin uymasını sağlamak için bunları güvenceye alan bir denetim sistemini öngörmektedir.

Avrupa Sosyal Şartının amaçlarından ilki hiçbir ırk, cinsiyet, renk, din, siyasi görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayrımı yapmadan bütün insanlara sosyal haklardan yararlanma imkânının sağlanmasıdır. Avrupa Sosyal Şartının ikinci amacı ise gerekli çalışmalarla kent ve kırsal nüfusun yaşam standardının ve refahının yükseltilmesidir.

2. 1961 TARİHLİ AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Sosyal Şartı’nın hazırlık ve oluşum süreci, yaklaşım yönünden birbirinden önemli çizgilerle ayrılan iki temel evre içinde gözden geçirilebilir. Sosyal Şartın on yılı aşan bir süreyle kapsayan hazırlık çalışmalarının 1953-1956 yıllarına ilişkin ilk evresinde, bu çalışmalara Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin parlamenterlerinden oluşan Danışma Meclisi hakim bulunmaktadır. 1956-1961 yıllarını kapsayan ikinci evredeyse, üye devletlerin Dışişleri Bakanlarının oluşturduğu Bakanlar Komitesi ön plandadır.

2.1. Danışma Meclisi Dönemi (1953-1956)

Avrupa Sosyal Şartının hazırlık ve oluşum sürecinde ilk rolü Danışma Meclisi üstlenmiştir. Danışma Meclisi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesinden (3 Eylül 1953) önce, 7 Aralık 1951 tarihli ve 14 sayılı Tavsiye Kararı ile “Sosyal alanda ortak bir politikanın incelenmesini” önermiştir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği, Bakanlar Komitesi’nin çağrısı üzerine hazırladığı 16 Nisan 1953 tarihli memorandumda “Avrupa Sosyal Şartı” hazırlanmasını tavsiye etmiştir.

Avrupa sosyal politikasının amaç ve ilkeleri ile üye devletlerin sosyal alanda üstlenmeye hazır oldukları yükümlülüklerin bir “Avrupa Sosyal Şartı”nda yer almasının önerildiği memorandumunda bu hususlar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

“Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin amaç olarak benimsedikleri sosyal ilerleme, ortak ilkelere dayanmalıdır. Konsey’in sosyal alandaki ilk görevi, bu ilkeleri tanımlamak ve geliştirmektir. Bu görevin önemi, ilkelerin bir Avrupa Sosyal Şartı biçiminde açıklanmasını haklı gösterir... Böylece Sosyal Şart’ta yer alacak ilkeler, Avrupa Konseyi’nin sosyal ilerlemeye ve üyeleri arasında daha geniş bir birliğe yönelik gelecekteki eylemine kılavuzluk edecektir.”

Bakanlar Komitesi; 11 Mayıs 1953 tarihinde Danışma Meclisi’nin bu memorandumla ilişkin görüşünü sormuş ve Danışma Meclisi bir Şart metni hazırlamak üzere yaklaşık üçbuçuk yıl süren çalışmalara başlamıştır. Eylül 1953’te bir Avrupa Sosyal Şartı’nın hazırlanması önerisini açıklayan Danışma Meclisi’nin çalışmaları 26 Ekim 1956’da 104 sayılı Tavsiye’nin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Ekim 1955, Nisan

1956 ve Ekim 1956 tarihlerinde hazırlanan üç değişik tasarı metni incelenmiş, ancak ortak bir görüşe varılamamıştır.

Sosyal şarta ilişkin tasarılar da amaç; Konsey'e üye her devletin imzalamayı üstleneceği, izlediği sosyal politikasına temel alarak ulaşmaya çalışacağı "Avrupa sosyal normları" ve örneğin "tam çalışma" ile "işçilerin işletmenin karına kayılması" gibi ortak olan bir dizi sosyal idealler oluşturmak olmuştur. Bununla birlikte, sosyal korumanın kişi yönünden kapsamıyla ilgili olarak tasarılar da dar bir anlayış hakim olmuştur. Çünkü, bağımlı çalışanlardan yalnızca bir "iş sözleşmesi" ile işverene bağlı olan kişilerin kapsanması ve korunması görüşü benimsenmiştir. Ancak, bu dar sosyal mevzuat anlayışı Sosyal Şartın hazırlık sürecinde Konsey'in hükümet organlarının önem kazanmasına şart olarak değişmiştir.

2.2. Bakanlar Komitesi Dönemi (1956-1961)

Bakanlar Komitesi, Sosyal Komite'ye aşağıdaki üç direktifi vermiştir:

-Çalışmalarını, işçi ve işveren örgütleriyle danışarak, bir Avrupa Sosyal Şartının hazırlanması doğrultusunda yönlendirmesi ve bu çalışmalarda Danışma Meclisi'nin 104 sayılı Tavsiyesine ekli tasarısı ve Danışma Meclisindeki tartışmaları göz önünde bulundurması,

-İmzacı devletleri bağlayan belirli ve ayrıntılı kuralların hangi ölçüde Şarta konulabileceğini incelemesi,
-Sosyal şartın uygulamaya konulması önlemlerini, işçi ve işveren sendikalarının bu uygulamanın denetimine katılmalarına olanak verecek biçimde incelemesi.

1957 yılını yeni bir tasarı metni hazırlamak üzere değerlendiren Sosyal Komite, Danışma Meclisi Sosyal Sorunlar Komisyonu'nun tasarısını göz önünde bulundurmuştur.

2.3. Üçlü Konferans (1-12 Aralık 1958)

Sosyal Komite'nin Bakanlar Komitesi direktiflerine uyarak hazırladığı tasarı Üçlü Konferansa sunulmuştur. Avrupa Konseyi'nin isteği üzerine ILO tarafından 1-12 Aralık 1958'de Strazburg'da toplanan Üçlü Konferans, Avrupa Konseyi üyesi her devletin iki hükümet, bir işçi ve bir işveren delegesinden meydana gelmiştir. Konsey ile ILO Yönetim Konseyi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü Konferansa yalnızca istişare seviyesinde oy hakkı olan delegelerle katılmışlardır. Konferans çalışmaları, Şartın ilk iki bölümünü incelemekle yetkili Uygulama Kuralları Komisyonu olmak üzere iki komisyona ayrılarak yürütülmüştür.

Üçlü Konferans, tasarısı güçlendirici ve sözleşmesi tarafların yükümlülüklerini daha açık ve zorlayıcı biçimde tanımlayan bir dizi önemli değişikliği kabul etmiştir.

Danışma Meclisi, Sosyal Komisyon tarafından hazırlanan tasarısı 21 Ocak 1960 tarihinde 73 oyla kabul etmiştir.

Tasarı son olarak Sosyal Komite'ye sonra da ona son biçimini veren Bakanlar Komitesi'ne sunulmuştur. Sosyal Komite, Üçlü Konferans önerilerinden bir bölümünü çıkarmıştır. 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanan Avrupa Sosyal Şartı, sonuç olarak böyle bir uzlaşmayı temsil eden bir belge özelliğindedir.

Avrupa Sosyal Şartına dolaylı biçimde kaynak olan bu belgelerin ilki, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bildirge'nin herkese tanıdığı sosyal haklar şunlardır:

- Barişçi toplanma ve dernek Özgürlüğü hakkı (m. 20/1);
  - Sosyal güvenlik hakkı (m. 23/1);
  - Hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit iş için eşit ücret hakkı (m. 23/2);
  - Çıkarlarını korumak için başkalarıyla sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkı (m. 23/4);
  - Dinlenme, boş zaman, çalışma süresinin makul ölçüde sınırlanması ve dönemsel ücretli izin hakları (m. 24);
  - Ana ve çocuklara özel yardım ve korunma hakkı (m. 25/2).
- Sosyal Şarta kaynak olan ikinci belge ise, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir.

Uluslararası bir sözleşme olan Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanan yüze yakın sözleşme içinde en önemli iki belgeden biridir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin sosyal haklar alanındaki karşılığını oluşturan, onun bu alandaki çok sınırlı içeriğini tamamlamayı amaçlayan Sosyal Şart, uluslararası bir sözleşme niteliğini taşımakta olup, imzacı devletler tarafından uyulması gerekli bir kurallar bütünüdür. Bu nedenle onaylayan ülkeler açısından bağlayıcı bir belgedir. Avrupa Sosyal Şartı'nda ondokuz sosyal hak koruma altına alınmış, 1988 Protokolü ile dört yeni sosyal hak daha eklenmiştir.

Başlangıç Bölümü, Şartın izlediği amaçları genel bir anlatımla tanımlar. Başlangıç'tan önce Avrupa Konseyi'nin amacı belirtilmiştir. Buradaki amaç, ortak mirasları olan ülkü ve ilkeleri korumak ve geliştirmek amacıyla üyeleri arasında daha sıkı bir işbirliği gerçekleştirmek ve özellikle insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi yoluyla ekonomik ve toplumsal ilerlemeyi kolaylaştırmak olmuştur.

Başlangıç bölümünde, Konsey üyesi devletlerin Avrupa Sözleşmesi'nde ve 1952 tarihli Ek Protokol'de yer alan kişi haklarıyla siyasal hakları ve bu belgelere özellikle belirtilen özgürlükleri halklarına sağlamayı kabul ettiklerini göz önünde bulundurarak, Sosyal Şartın amaçları ortaya konulmuştur.

Sosyal Şartın yorumlanmasında önem taşıyan Başlangıç Bölümünde belirtilen amaçlar üzerinde birleşen Konsey üyesi Sözleşmeciler taraflar, Birinci Bölümde yer alan ondokuz hak ve ilke üzerinde anlaşmışlardır. Sözleşmeciler taraflar, ulusal ve uluslararası planlarda aşağıdaki hak ve ilkelerin eylemleri olarak (fiilen) kullanılmasını sağlamaya ilişkin koşulların tüm yararlı araçlarla gerçekleştirilmesini, izleyecekleri politikanın amacı olarak tanımlamışlardır:

- Herkesin, özgürce edindiği bir işle yaşamını kazanma olanağı bulunmalıdır.
- Tüm çalışanların adil çalışma koşullarına hakkı vardır.
- Tüm çalışanların iş güvenliğine ve işçi sağlığına hakkı vardır.
- Tüm çalışanların, kendilerine ve ailelerine yeterli (doyurucu) bir yaşam düzeyi sağlayan adil bir ücret hakkı vardır.
- Tüm çalışanların ve işverenlerin, ekonomik ve toplumsal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası örgütlerde özgürce örgütlenme hakkı vardır.
- Tüm çalışanların ve işverenlerin toplu pazarlık hakkı vardır.
- Çocukların ve yetişkinlerin karşı karşıya bulunabilecekleri bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunma hakkı vardır.

- Çalışan kadınların analık durumunda ve öteki çalışan kadınların uygun durumlarda işlerinde özel olarak korunmaya hakları vardır.
- Herkesin, kişisel yeteneklerine ve çıkarlarına uygun olarak bir mesleği seçmesine yardım etmek amacıyla uygun mesleksel yönlendirme araçlarına (kolaylıklarına) hakkı vardır.
- Herkesin uygun mesleksel yetiştirme (eğitim) araçlarına (kolaylıklarına) hakkı vardır.
- Herkesin, ulaşabileceği en iyi sağlık durumundan yararlanmasına olanak veren tüm önlemlerden yararlanma hakkı vardır.
- Tüm çalışanların ve onların hak sahiplerinin sosyal güvenlik hakkı vardır.
- Yeterli kaynaklardan yoksun herkesin sosyal ve tıbbi yardıma hakkı vardır.
- Herkesin sosyal yardım hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır.
- Sakat (özürlü) olan herkesin, sakatlığının kökeni ve niteliği ne olursa olsun, mesleksel yetiştirme (eğitim) ve sosyal ve mesleksel yeniden uyum hakkı vardır.
- Ailenin, toplumun temel birimi olarak gelişmesini sağlamak için uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik bir korunma hakkı vardır.
- Ana ve çocuğun analık durumundan ve aile ilişkilerinden bağımsız olarak uygun sosyal ve ekonomik ve korunmaya hakkı vardır.
- Sözleşmeci taraflardan birinin uyruklarının ekonomik ve sosyal nitelikli ciddi nedenlere dayalı kısıtlamalar saklı kalmak üzere başka bir Sözleşmeci tarafın ülkesinde, onun uyruklarıyla eşit koşullar içinde kazanç sağlayıcı bir iş edinme hakkı vardır.

Avrupa Sosyal Şartı, üye ülkelere belirli maddeleri seçmeli onaylama yani belirli maddelere çekince koyma imkânı tanımaktadır. Şartın 1, 5, 6, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddeleri temel maddeler olarak kabul edilmekte, bu yedi maddeden en az beşinin üyelerce kabul edilmesi gerekmektedir.

3. AVRUPA SOSYAL ŞARTININ GÜVENCEYE ALDIĞI HAKLAR

Şartın güvenceye aldığı haklar herkesin günlük hayatını ilgilendiren haklardır:

i. Konut

- Belirli yeterlilik düzeyinde ve elverişli maliyette bir konutta oturabilmek,
- Yeri yurdu olmayanların sayısının azaltılması,
- Yoksul ve/veya dar gelirli kesimlere yönelik bir konut siyaseti,
- Konuttan çıkarılma tehlikesini azaltacak usullere başvurulması,
- Yabancıların sosyal konutlardan ve konut yardımlarından eşitlik içinde yararlanmaları,
- Ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda yeni konut yapımı ve konut yardımı.

ii. Sağlık

- Halkın tümünün yararlanabileceği etkili sağlık hizmetleri yapısı,
- Sağlıklı bir çevre güvencesini kapsar biçimde hastalıkları önleyici siyaset izlenmesi,
- Çalışma hayatında güvenlik ve sağlık amacıyla hukuken ve fiilen çalışma ortamındaki tehlikelerin ortadan kaldırılması,
- Anneliğin korunması.

iii. Eğitim

- Ücretsiz ilk ve orta öğretim,
- Ücretsiz ve etkili mesleğe yönlendirme hizmetleri,

- Başlangıçta mesleki öğretim (Genel orta öğretim ve mesleki öğretim), üniversite düzeyinde yükseköğretim ve üniversite dışı yükseköğretim, sürekli ve mesleki öğretim,
- Yerleşik yabancıların yararlanması amacıyla özel tedbirler,
- Özürlü çocukların okula yerleştirilmesi,
- Özürlü kişilerin eğitimden ve mesleki öğretimden yararlanması.

iv. Çalıştırma

- Zorla çalıştırmanın yasaklanması,
- Çocuk çalıştırmanın yasaklanması,
- 15 ve 18 yaş arasında özel çalışma koşulları,
- Hayatını serbestçe girdiği bir işte çalışarak kazanma hakkı,
- Tam çalıştırmayı sağlama amacıyla ekonomik ve sosyal siyaset izlenmesi,
- Ücret ve çalışma süresi konusunda adil çalışma koşulları,
- Manevi ve cinsel saldırıya karşı korunma hakkı,
- Sendikalar ve işveren örgütleri kurma özgürlüğü ve bunlara üye olma veya olmama konusunda bireysel özgürlük,
- İki taraflı danışma, toplu görüşme, uzlaşma ve seçimli hakemliğin geliştirilmesi,
- İşine son verilmesi durumunda korunma,
- Grev hakkı,
- Özürlülerin iş bulmadan yararlanması.

v. Hukuki ve Sosyal Koruma

- Çocuğun hukuki durumu,
- Genç suçluların ıslahı,
- Kötü muamele ve şiddete karşı koruma,
- Emek sömürüsünün (cinsel ve sair) her biçimiyle yasaklanması,
- Ailenin hukuken korunması (eşler arasında eşitlik ve çocuklara eşit muamele, eşlerin ayrılığı durumunda çocukların korunması),
- Sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakları,
- Yoksulluk ve toplum dışı kalmaya karşı korunma hakkı,
- Çalışanların çocuklarına bakılması,
- Yaşlı kişiler yararına özel tedbirler alınması.

vi. Kişilerin Dolaşımı

- Aile birleştirme hakkı,
- Vatandaşların yurtdışına çıkış hakkı,
- Sınır dışı etmede usul güvenceleri,
- Göçmen işçiler hakkındaki işlemlerin basitleştirilmesi.

vii. Ayrımcılık Yasası

- Kadın ve erkeklerin eşit muamele görme ve çalıştırmada fırsat eşitliği hakkı,
- Vatandaşlar ve yasal olarak çalışan ve/veya yerleşik olan yabancılar için, ırk, cinsiyet, yaş, renk, dil, din, ulusal aidiyet veya sosyal menşei, sağlık durumu veya bir ulusal azınlığa mensup olma durumlarının gözötilmeksizin Şartta belirtilen hakların güvenceye alınması,
- Aile sorumlulukları üzerine kurulu ayrımcılığın yasaklanması,
- Toplumla bütünleşme ve toplum hayatına katılma konusunda engellilerin hakları.

4. TÜRKİYE VE 1961 AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Sosyal Şartı, uluslararası bir sözleşme niteliğini taşımakta olup, imzacı devletler tarafından uyulması gerekli bir kurallar bütünüdür. Bu nedenle onaylayan ülkeler açısından bağlayıcı bir belgedir. Avrupa Sosyal Şartı'nda on dokuz sosyal hak koruma altına alınmış, 1988 Protokolü ile dört yeni sosyal hak daha eklenmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı, üye ülkelere belirli maddeleri seçmeli onaylama yani belirli maddelere çekince koyma imkân tanımaktadır. Şartın 1, 5, 6, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddeleri temel maddeler olarak kabul edilmekte, söz konusu yedi maddeden en az beşinin üyelerce kabul edilmesi gerekmektedir.

Avrupa Sosyal Şartı, on yıla yakın bir hazırlık döneminden sonra, Avrupa Konseyi üyesi onaltı devlet temsilcisi tarafından 18 Ekim 1961'de Torino'da imzalanarak kabul edilmiştir. 35'inci maddesinin 2'nci fıkrası gereğince yürürlüğe girmesi için gerekli olan beşinci onayın gerçekleşmesinden sonra 26 Şubat 1965'te yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartını onaylayan ilk beş devlet; İngiltere, Norveç, İsveç, İrlanda ve F. Almanya'dır.

Türkiye tarafından Avrupa Sosyal Şartı; 16.06.1989 tarihli ve 581 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuş, 07.08.1989'da onaylanması kararlaştırılmış ve bundan iki ayı geçen bir süre sonra da onay kararnamesi Şart'ın Türkçe metni ile yayımlanmıştır. Böylece Türkiye Sosyal Şartı onaylayan on altıncı ülke olmuştur.

"Avrupa Sosyal Şartı'nın Dibace, Bölüm I, III, IV, V ve ekinin tümü ile II'nci bölümünün aşağıdaki "beyan" metni çerçevesinde onaylanması uygun bulunmuştur. Şöyle ki;

- a) 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (b) bendine göre; 1, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddelerinin tüm fıkralarıyla aynen,
  - b) 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (c) bendine göre; 9, 10, 11, 14, 17 ve 18'inci maddelerin tüm fıkralarıyla aynen.
  - c) 4'üncü maddesinin 3. ve 5'inci fıkraları,
  - d) 7'nci maddesinin 3, 4, 5, 6, 8 ve 9'uncu fıkraları,
- Kabul edilmiştir (3581 SK. Md.1).

Avrupa Sosyal Şartı ile sağlık, konut, eğitim, istihdam, sosyal koruma ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin temel hakları koruma altına almış olup, bu hakları "*istihdam koşulları*" ve "*sosyal sağlık*" başlıkları altında toplamak mümkündür.

Avrupa Sosyal Şartı ile aşağıda yer alan on dokuz adet hak koruma altına alınmıştır.

- Madde 1 - Çalışma hakkı
- Madde 2 - Adil çalışma koşulları hakkı
- Madde 3 - Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkı
- Madde 4 - Adil bir ücret hakkı
- Madde 5 - Örgütlenme hakkı
- Madde 6 - Toplu pazarlık hakkı
- Madde 7 - Çocukların ve gençlerin korunma hakkı
- Madde 8 - Çalışan kadınların korunma hakkı
- Madde 9 - Mesleğe yöneltme hakkı

- Madde 10 - Mesleki eğitim hakkı
- Madde 11 - Sağlıkın korunması hakkı
- Madde 12 - Sosyal güvenlik hakkı
- Madde 13 – Sağlık ve sosyal yardım hakkı
- Madde 14 - Sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı
- Madde 15 - Özürlülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı
- Madde 16 - Ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı
- Madde 17 - Çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı
- Madde 18 - Diğer akit tarafların ülkelerinde gelir getirici bir iş edinme hakkı
- Madde 19 - Çalışan göçmenlerin ve ailelerinin korunma ve yardım hakkı

1988 Ek Protokolü ile Avrupa Sosyal Şartına eklenen dört yeni hak aşağıda yer almaktadır.

- Madde 1 - İstihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı
- Madde 2 - Bilgilendirilme ve danışılma hakkı
- Madde 3 - Çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine ve iyileştirilmesine uygun bulma hakkı
- Madde 4 - Yaşlıların sosyal korunma hakkı

Avrupa Sosyal Şartının Türkiye için de geçerli kılınmasıyla vatandaşlarımızın haklarını kısıtlamak veya çeşitli vesilelerle sınırlandırmak isteyen bazı Avrupa ülkelerinin söz konusu amaçlarını engellemiştir. Çünkü Avrupa Sosyal Şartının getirdiği kural gereğince Şartın göçmen işçilere bahsettiği haklardan sadece Şartı onaylayan ülkelerin vatandaşı olanların yararlanabilmesi kararlaştırılmıştır.

- Revize Edilmiş Avrupa Sosyal Şartının Türkiye Tarafından Onaylanması

Avrupa Sosyal Şartı Türkiye tarafından 1989 tarihinde imzalanmış olup, bu tarihten itibaren Şart'ın denetim mekanizmaları işlemeye başlamıştır. Şart, dönem dönem protokollerle takviye edilmiş, yeni haklar Şartı'n kapsamına alınmıştır.

- Protokol No: 1

5 Mayıs 1988 tarihli Ek Protokol, 1992 yılında yürürlüğe girmiş olup, 4 grup yeni hakkı korumaya almıştır.

- Protokol No: 2

21 Ekim 1991 tarihli Değişiklik Protokolü (Turin Protokolü) ile denetim sistemi gözden geçirilmiştir.

- Protokol No: 3

9 Kasım 1995 tarihli Ek Protokol ile “*kolektif şikayet sistemi*” tesis edilmiş ve 1 Temmuz 1998’de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı, 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı olarak yeniden imzaya açılmıştır.

“*Şart ile güvence altına alınan sosyal ve ekonomik hakların korunma alanını genişletmek için yeni önlemler alınması*” hedeflenmiş ve düzenlemeler koruma altında olan sosyal ve ekonomik hakların genişletilmesi yönünde yapılmıştır.

Türkiye tarafından 2 Nisan 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Şart, 6 Ekim 2004 tarihinde bazı maddelere çekince konularak kabul edilmiş, daha sonra da;

“27/9/2006 tarihli ve 5547 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan ekli (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı”nın ilişik beyan ile onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 2/3/2007 tarihli ve HUMŞ/161 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 10.3. maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 22/3/2007 tarihinde kararlaştırılmıştır.” 27 Haziran 2007 tarihinde Türkiye Gözden Geçirilmiş Şartı onaylamış ve 1 Ağustos 2007 tarihi itibarıyla (VI. Bölüm - K /3 maddesi gereği) Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı Türkiye’de yürürlüğe girmiştir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nda, Avrupa Sosyal Şartı’nda (ve ek protokollerle) teminat altına alınan haklara sekiz yeni hak eklenmiş ve Avrupa Sosyal Şartı’nın geleneksel yapısı da korunmuştur.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın oluşturulması, 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı’nı ortadan kaldırmamıştır. Şart halen mevcut olup, onaylayan devletleri bağlamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı, 1950’li yıllarda meydana getirilmiş, dönemin Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) sözleşmelerine dayanılarak hazırlanmıştır. 1998 Ek Protokolü hariç (1998 Ek Protokolü sadece dört yeni hak ekleyebilmiştir) 1961 yılından beri herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Avrupa Sosyal Şartı daha sonra revize edilerek yeni bir Şart olarak 1996 yılında imzaya açılmıştır.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, koruma altına alınan toplam 31 sosyal haktan meydana gelmektedir. Bu sosyal haklardan 8’i yeni olup, diğer haklar ise Avrupa Sosyal Şartı’nda öngörülen 19 sosyal hak ile 1988 Protokolü’nde eklenen 4 sosyal haktan oluşmaktadır.

27 Eylül 2006 tarihinde kabul edilen 5546 ve 5547 sayılı kanunlar ile Değişiklik Protokolü ile Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının onaylanmasının uygun bulunması, Türkiye’nin Sosyal Şartlar Sistemi karşısındaki onay durumunda önemli bir ilerleme sağlamıştır.

Türkiye, onaylanmasını uygun bulduğu Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartın 2’nci maddesinin (5 ve 6’ncı maddelerinin) tümüne ve 2’nci maddesinin (madde 2 ve madde 4) de birer fıkrasına çekenler koymuştur.

5. REVİZE EDİLMİŞ AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Sosyal Şartı, 1950’li yıllarda dönemin Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) sözleşmeleri kaynak alınarak hazırlanmış ve 1996 yılında revize edilerek imzaya açılmıştır.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, koruma altına alınan toplam otuzbir sosyal haktan oluşmaktadır. Bu sosyal haklardan sekiz tanesi yeni olup, diğer haklar ise Avrupa Sosyal Şartı’nda öngörülen on dokuz sosyal hak ile 1988 Protokolü’nde eklenen dört sosyal haktan meydana gelmektedir. Avrupa Sosyal Şartı’nda bulunan dokuz maddeye ise hiçbir değişiklik yapılmadan Gözden Geçirilmiş Şartta yer verilmiştir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 2’nci Bölümünde “*Âkit Taraflar kendilerini, III. Bölüm’de belirtildiği gibi, aşağıdaki madde ve fıkralarda yer alan yükümlülüklerle bağlı saymayı taahhüt ederler*” düzenlenmesine yer verilmiştir. Ayrıca Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının IV’üncü Bölüm C maddesinde, Şart’ta yer alan maddelerin uygulanmasına ilişkin denetim sistemi düzenlenmiştir. Ancak bu yeni bir sistem olmayıp, 1995 Ek Protokolü ile kabul edilen “*kolektif(toplu) şikayet*” usulünün aynen Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına aktarılması şeklindedir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 2’nci Bölümünde yer alan otuzbir maddeden dokuz tanesi temel (öz) madde olup, bunlardan en az altı tanesinin ve 2’nci Kısım’dan en az onaltı maddenin veya altmış üç paragrafın âkit taraflarca kabul edilmesi gerekmektedir.

Söz konusu maddeler aşağıda belirtildiği şekildedir.

Madde 1. Çalışma Hakkı
Madde 5. Örgütlenme Hakkı
Madde 6. Toplu Pazarlık Hakkı
Madde 7. Çocukların ve Genç Kişilerin Korunma Hakkı
Madde 12. Sosyal Güvenlik Hakkı
Madde 13. Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkı
Madde 16. Ailenin Sosyal ve Ekonomik Korunma Hakkı
Madde 19. Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunma ve Yardım Görme Hakkı
Madde 20. İstihdam ve İş Konularında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Olmaksızın Eşit Fırsat ve Eşit Muamele Görme Hakkı

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı; 31 maddeli ikinci bölümünün içerdiği toplam 98 madde ve fıkradan 91'i onay kapsamına alınarak onaylanmıştır; dolayısıyla 7 madde ve fıkrasına çekince konulmuştur. Bu çerçevede Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 31 sosyal hakkı güvenceye bağlayan maddelerinden 5 ve 6'ncı maddeler ile 2/3 ve 4/1'inci madde fıkraları onay kapsamı dışında tutulmuştur.

1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı ile 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında çekinceli madde ve/ya da fıkralarının sayı ve oranları yönünden bazı farklılık ve benzerlikler bulunmaktadır. Farklılıklar; çekinceli madde ve/veya fıkra sayı ve oranının çok düşük olmasıdır. Benzerlikler ise; 1989'da eski (Ancak yürürlükte bulunmaktadır.) Sosyal Şarta konulan çekincelerin sürdürülmesidir.

6. ÜLKELERİN AVRUPA SOSYAL ŞARTI UYGULAMASI

Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı, temel sosyal ve ekonomik hakları bütün yönleri ile garanti eden tek sözleşme olup, sosyal haklar alanında 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartının boşluklarını telafi etmiştir.

Avrupa Sosyal Şartlarında çekince konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak devletlerin çekince koyma hakkı bulunmaktadır. Bazı devletler Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yolladıkları açıklamalara çekince adı vermişlerdir. Bazı ülkeler ise maddelere çekince koymamakta, onay dışında bırakılmaktadırlar. Onay dışı bırakma ile çekince, denetim açısından önem taşımaktadır. Çekince varsa denetim organı değerlendirme yapamamaktadır. Komite'nin vermiş olduğu bazı kararlar da onay dışı bırakma esasını kabul etmektedir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 4'üncü Bölüm (C) maddesinde “Şartta yer alan yükümlülüklerin uygulanmasına ilişkin denetim” hususunda “Bu Şartta yer alan hukuksal yükümlülüklere uygunluk, Avrupa Sosyal Şartı'ndaki ile aynı denetime tabi olacaktır” hükmü yer almaktadır. 1998 tarihli Ek Protokol'ün 6'ncı maddesi “Kabul Edilen Yükümlülüklerle Uygunluğun Denetimi” başlığını taşımakta olup, maddeye göre “Taraflar, bu Protokolün II. Bölümündeki hükümlerden kabul etmiş olduklarının uygulanmasına ilişkin raporları, Şartın 21. maddesi uyarınca sundukları raporların içinde sunacaklardır.” hükmüne yer verilmiştir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının hükümleri, ilgili kişilerin daha lehte bir muameleye tabi olmalarını sağlayacak; yürürlüğe girmiş ya da girecek olan tek ya da ikili ya da çok taraflı sözleşme, anlaşma ya da anlaşma veya ulusal hukuk hükümlerinin uygulanmasını engellememektedir. (Bölüm VI, m. H)

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının imzası, onayı ve yürürlüğe girmesi ise VI'ncı bölümün K maddesi ile düzenlenmiştir. Maddede; Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin imzasına açık olduğu belirtilmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı; onay, kabul ya da uygun bulma şartlarına tabi olup; onay, kabul ya da uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilmektedir. Avrupa Konseyi Üyesi üç devletin bu Şartla bağlı olma iradesini açıkladıkları tarihten sonra, bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde Şart'ın yürürlüğe gireceği kabul edilmiştir. Şart, onu daha sonra onaylayacak her imzacı devlet için onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verildiği tarihten sonraki bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir. (Bölüm VI, m. K)

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında; kolektif şikayet hakkı tanınmış olup, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının D maddesi "*Kolektif (toplu) Şikayet*" başlığı altında düzenlenmiştir. (D) maddesinin 1'inci fıkrasında Avrupa Sosyal Şartı'na Ek Protokolün kolektif şikayet sistemi getiren hükümlerinin Şartı imzalayan ve 1995 Protokolü'nü onaylamış olan devletler bakımından, bu şarttan kaynaklanan yükümlülüklere de uygulanacaktır hükmüne yer verilmiştir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 2'nci fıkrasına göre Avrupa Sosyal Şartı'na kolektif şikayet sistemi getiren Ek Protokol ile bağlı olmayan herhangi bir devlet, bu Şartın onay, kabul ya da uygun bulma belgesini verirken ya da daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bu Şarttan kaynaklanan yükümlülüklerinin denetlenmesinde, anılan Protokolde öngörülen usullerin kullanılmasını kabul ettiğini bir bildirimle açıklayabilmektedir.

BÖLÜM III
AVRUPA
SOSYAL ŞARTI DENETİMİ
VE
DENETİM ORGANLARI

Bölüm III

Avrupa Sosyal Şartı Denetimi ve Denetim Organları

1. AVRUPA SOSYAL ŞARTI DENETİMİ

1.1. Raporlama

Avrupa Sosyal Şartı kapsamında yapılan raporlama sistemi, temelde Şart'ta *Bağımsız Uzmanlar Komitesi* olarak geçen Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne (ECSR) dayanır. Komite'nin hali hazırdaki üye sayısı 15'tir.

Bu üyeler “ulusal ve uluslararası sosyal meseleler konusunda son derece güvenilir ve yetkinlikleri kanıtlanmış kişiler” olup Avrupa Konseyi'ne üye farklı Devletlerin geniş bir coğrafyada temsil edilmesi sağlamak amacıyla Bakanlar Komitesi üyeleri tarafından seçilirler.

ECSR tarafından kabul edilen kararların arz edildiği *Hükümet Komitesi*, tüm akit Devletlerin temsilcilerinden oluşur. Uluslararası işveren ve işçi teşkilatlarının (hali hazırda Avrupa Sendikalar Konfederasyonu - ETUC, Uluslararası İşverenler Teşkilatı - IOE ve Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonu Birliği – UNICE) temsilcileri ise toplantılara istişare bir rol ile katılır ve tartışmalarda aktif rol oynarlar. ECSR ve Hükümet Komitesi tam zamanlı kurum olarak faaliyet göstermemektedir.

ECSR yılda 8-10 kez birer haftalık oturumlar halinde toplanmaktadır.

Hükümet Komitesi ise daha az sayıda toplanmaktadır. Son olarak Hükümet Komitesi'nin Üye Devletlere yönelik münferit tavsiye kararları veya resmi kararlarına ilişkin raporu Avrupa Konseyi *Bakanlar Komitesi*'ne gönderilir.

a. Kabul Edilen Hükümler Hakkında Raporlar

1965-1989 döneminde Devletler kabul ettikleri bütün hükümlerle ilgili iki yıllık raporlarını sunmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde denetim organının iş yükünü hafifletmek amacıyla sistemin yapısı değiştirilmiştir. Buna göre, Şart'ın kabul edilen 'çekirdek' hükümleri ve Şart'ın II. Bölümünde kabul edilen hükümlerin yarısı için – iki ayrı aşama şeklinde – her iki yılda bir rapor sunulmaya başlanmıştır. Böylece Şart'ın 'çekirdek hükümleri dışında kalan hükümlerine' ilişkin uygulamalar ESCR tarafından dört yılda bir incelenmiş olmaktadır.

Sistem özellikle de Devletlerin raporlama yükümlülüklerini yerine getirmeye özen göstermeleri bakımından çok daha iyi işlemesine rağmen, raporlamanın “aşamalı” olarak yapılması, “çekirdek ve “çekirdek olmayan” hükümlerin farklı dönemlerde rapor edilmesi sistemin dış gözlemciler tarafından takip edilmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle Bakanlar Komitesi 2006 yılında raporlama sistemine bir açıklık getirmeye ve tek aşama altında toplamaya karar vermiştir.

2007 yılında uygulanmaya başlanan yeni sisteme göre, Devletler yıllık raporlarını her yıl 31 Ekim'de sırayla istihdam, eğitim ve eşit fırsat (Şart'ın 1. Grup hükümleri: madde 1, 9, 10, 15, 18, 20, 24 ve 25); sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal koruma (2. Grup hükümler: madde 3, 11, 12, 13, 14, 23 ve 30); işçi hakları (3. Grup hükümler: madde 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 ve 29) ve çocuklar, aileler ve göçmeler (4. Grup hükümler: madde 7, 8, 16, 17, 19, 27 ve 31) konularını ele alacak şekilde sunmakla yükümlüdürler.

Avrupa Sosyal Şartında adı geçen esas hakların bu şekilde dört tema altında toplanması ile sistem daha anlaşılır hale gelmiştir. Devletlere her yıl rapor sunma imkanı verilerek Avrupa Sosyal Şartındaki her bir hüküm hakkında dört yılda bir rapor hazırlanması sağlanmıştır. Yeni uygulama ile Avrupa Sosyal Haklar Komitesi her yıl aynı hükümler hakkında hazırlanan 35 raporu birbiriyle karşılaştırarak ortaya çıkan sorunlar ve eğilimler hakkında fikir sahibi olmakta ve Devletlerin bu sorunlara yönelik yaklaşımlarını daha sistematik bir şekilde kıyaslayabilmektedir.

1994 sonrasında Komite'nin üye sayısının artması neticesinde çoğunlukla çalışma gruplarına ayrılarak çalışan ESCR, Avrupa Sosyal Şartına taraf olan Devletlerin kabul ettikleri hükümlerin uygulanmasına ilişkin olarak sundukları raporlar hakkında sonuç bildirmektedir. Bu sonuçlar bildirilmeden önce, Komite ve ilgili Devletin bir araya gelerek bazı hususları netleştirmesi gerekebilmektedir. Bu aynı zamanda sosyal ortaklarla karşılıklı görüşme yapılması imkanı sağlayabilmektedir. Ancak bu durum, BM'nin insan hakları sözleşmesinin kurumları önünde olduğu gibi rutin bir hale dönüşmemiştir.

ESCR sonuç kararları alırken Devletlerin sunduğu raporların dışında başka kaynaklardan ve başta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) olmak üzere işveren ve işçi teşkilatları tarafından hazırlanan raporlardan faydalanır.

ESCR'nin alacağı kararlar, "ulusal kanun ve uygulamaların Avrupa Sosyal Şartına taraf olan Devletlerin Şart'tan doğan yükümlülükleri ile uygunluğunu yasal bir perspektiften" değerlendirecektir.

Bu kararlar Hükümet Komitesi'ne sunulmaktadır. Hükümet Komitesi'nin görevi söz konusu değerlendirmeyi; gerekçe sunmak suretiyle sosyal, ekonomik ve diğer siyasi hususlar çerçevesinde her bir Akit Devlet'e yönelik Bakanlar Kurulu tavsiye kararlarının konusunu seçmektir.

Hükümet Komitesi, oylama yoluyla böyle bir tavsiye kararı sunup sunulmayacağına karar verir. Oylamada Avrupa Sosyal Şartına taraf olanların çoğunluğu da dahil olmak üzere üçte iki çoğunluk sağlanmalıdır. ECSR (Kanuni değerlendirme yapmakla yükümlü kılınmıştır.) ile Hükümet Komitesi (Tespit edilen uygunsuzlukların sonuçları hakkında siyasi bir değerlendirme sunmakla yükümlü kılınmıştır.) arasındaki görev dağılımı 1991 tarihli Torino Protokolü'nün en önemli sonucu olmuştur.

Bakanlar Komitesi, Hükümet Komitesi'nin raporuna dayanarak, üçte iki çoğunlukla (Avrupa Sosyal Şartına taraf olan Devletlere ayrılan oy) bütün denetim döngüsünü kapsayan ve ilgili taraf Devletlere yönelik münferit tavsiye kararlarını içeren resmi bir karar oylar.

Torino Protokolü'nün Bakanlar Komitesi'nin oylama sisteminde uygulanmaya başlamasından bu yana Komite, Avrupa Sosyal Şartına uygun hareket etmeme konusunda bazı Devletlere yönelik sınırlı sayıda tavsiye kararı çıkartmıştır.

Genelde bu tür tavsiye kararlarında ilgili hükümetten; "Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin sonuç bildirgesini dikkate alması ve bir sonraki raporda Avrupa Sosyal Şartına uygunluğu sağlamak için aldıkları önlemleri paylaşması" istenir.

Bazı istisnalar olmasına rağmen ilgili Devletlerin uyum seviyesi genellikle tatmin edici düzeydedir.

b. Kabul Edilmeyen Hükümler Hakkındaki Raporlar

Kabul edilen hükümler hakkında sunulan raporlara ek olarak, Avrupa Sosyal Şartının 22'nci maddesi gereğince, taraf Devletler "Bakanlar Komitesi'nin uygun gördüğü sıklıkta" Avrupa Sosyal Şartının kabul edilmeyen hükümleri hakkında da rapor sunmak zorundadırlar. Bu prosedür, Bakanlar Komitesi'nin ilk kez sınırlı sayıda Devlet'in onayladığı bazı hükümler hakkında rapor hazırlanmasını talep ettiği 1978 yılından itibaren nispeten nadir durumlarda (Genellikle de Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin önerisi üzerine) uygulanmıştır.

2002 yılında Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Yenilenmiş Şart'a taraf olan Devletler ile ilgili olarak Avrupa Sosyal Şartının 22'nci maddesine yönelik yeni bir uygulama önermiştir. Devletlerin kabul etmeleri ve etmemeleri gereken hükümler ile ilgili farklı yaklaşımlar benimsemesi dikkate alınarak, Devletler itibarıyla ilgili hükümler itibarıyla yaklaşımın daha uygun olacağı düşünülmüştür. Ayrıca taraf Devletten Avrupa Sosyal Şartını onaylamasını takiben makul bir süre geçmeden kabul edilmeyen hükümler hakkında rapor sunmasını talep etmenin faydalı olmayacağından (Onay sürecinde Yenilenmiş Şartın hangi hükümlerinin kabul edilip edilmeyeceği konusunda ayrıntılı bir değerlendirme gerektirmektedir.) hareket ile bunun yerine Yenilenmiş Şart'a taraf olan her Devletten onay tarihini takiben her beş yılda bir kabul edilmeyen hükümler hakkında rapor sunmasını talep etmenin daha uygun olduğu önerilmiştir. Söz konusu öneri; Hükümet Komitesi tarafından 14-18 Ekim 2002 tarihinde düzenlenen 102'nci toplantıda Avrupa Sosyal Şartı'nın 22'nci maddesi uyarınca hareket eden Bakanlar Komitesi tarafından onaylanmıştır. Bakanlar Komitesi, Yenilenmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylayan Devletlerin onay tarihini takiben her beş yılda bir kabul edilmeyen hükümler hakkında rapor yayınlamasına karar vererek, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nden ilgili Devletler ile birlikte raporların sunumu ve incelenmesi için gerekli ayarlamaları yapmasını talep etmiştir.

1.2. TOPLU ŞİKAYET USULÜ

Toplu şikayet sistemini temin eden Avrupa Sosyal Şartı Ek Protokolü, 9 Kasım 1995 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Temmuz 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol'ün amacı, mevcut hükümet raporlarını incelenmesi usulüne ek olarak Avrupa Sosyal Şartının ihlal edildiği iddialarının toplu şikayet usulü altında incelenmesini temin ederek, Avrupa Sosyal Şartının denetim mekanizmasının etkinliğini arttırmaktır.

Toplu şikayetler aşağıda yer alan teşkilatlar tarafından yapılabilmektedir.

Avrupa Sosyal Şartının 27'nci maddesi 2'nci paragrafı gereğince Hükümetler Komitesi'nin çalışmalarına katılan uluslararası işveren örgütleri ve sendika kuruluşları olan;

- Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC),
- BUSINESSEUROPE (Eski adıyla *Avrupa Endüstri Toplulukları Birliği- UNICE*)
- Uluslararası İşverenler Örgütü (IOE)
- Avrupa Konseyi'nde danışmanlık statüsüne sahip ve bu amaçla Hükümetler Komitesi tarafından hazırlanan listede gözüken uluslararası hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar),
- İlgili devletten gelen ulusal işveren örgütleri ve sendika kuruluşları.

Ayrıca; her devlet Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne yaptıkları bir deklarasyonla kendi aleyhine şikayetlerde bulunmak üzere ulusal hükümet dışı kuruluşları (STK'lar) yetkilendirebilir. Bugüne kadar yalnızca Finlandiya deklarasyonunda bulunmuştur.

Toplu şikayette bulunma konusunda standart bir form mevcut değildir. Şikayetler yazılı olarak yapılmakta ve şikayetçi örgütün yetkili bir temsilcisi tarafından imzalanmak zorundadır. Avrupa Konseyi'nin resmi dilleri İngilizce ve Fransızcadır. Hükümetler Komitesi çalışmalarına katılan uluslararası işveren örgütleri ve sendika kuruluşları - Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), BUSINESSEUROPE (Eski adıyla *Avrupa Endüstri Toplulukları Birliği-UNICE*) ve Uluslararası İşverenler Örgütü (IOE) - veya bu amaçla Hükümetler Komitesi tarafından hazırlanan listede yer alan uluslararası hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar) tarafından yapılan şikayetler İngilizce veya Fransızca olmak zorundadır. İlgili sözleşmeci taraflardan gelen ulusal işveren örgütleri veya sendika kuruluşları ve hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar) tarafından şikayetler resmi diller dışındaki bir dile yapılabilir.

Şikayetler aşağıda belirtilen bilgileri içermelidir.

- i. Şikayeti yapan örgütün adı ve iletişim detayları
- ii. Hükümet dışı kuruluş (STK) olması durumunda, örgütün Avrupa Konseyi'nde danışmanlık statüsüne sahip olduğundan ve Hükümetler Komitesi listesinde yer aldığı konusunda bir bahis ve örgütün faaliyette bulunduğu alanın detayları
- iii. Şikayetin kendi aleyhine yapılmakta olduğu sözleşmeci tarafın kimliği (bahse konu olan devletin toplu şikayet usulünü kabul etmiş olması gerekmektedir)
- iv. Şikayeti ilgilendiren Şart hükümlerinin bir listesi (ki bunların hepsinin bahse konu olan devlet tarafından kabul edilmiş olması gerekmektedir)
- v. Şikayetin içeriği (söz konusu devletin hangi ölçüde Şart'ın belirli hükümlerinin tatmin edici ölçüde uygulamadığının iddia edildiği)
- vi. İlgili argümanlar (deliller)
- vii. İlgili dokümantasyonun kopyaları

Kolektif (toplu) şikayetler, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi yani Avrupa Sosyal Şartının Bağımsız Uzmanlar Komitesi tarafından incelenmektedir. Eğer şikayet kabul edilebilir bir şikayet ise, Komite esas üzerindeki incelemesini yapmaktadır. Şikayetçilerden, ilgili devletten, Avrupa Sosyal Şartının diğer sözleşmeci taraflarından ve endüstrinin her iki tarafından bilgileri toplandıktan sonra, şikayetin aleyhine yapıldığı sözleşmeci tarafın, şikayet konusu olan Şart hükümünün uygulanmasını sağlayıp sağlamadığına ilişkin komite sonuçlarını ihtiva eden bir raporu Bakanlar Komitesi'ne sunmaktadır. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin Avrupa Sosyal Şartının ihlal edildiğini tespit etmesi halinde, süreci kapatan bir karar almak ve uygun olan durumlarda, ilgili sözleşmeci tarafa bir tavsiye yöneltmek Bakanlar Komitesi'ne ait bir görevdir. Bakanlar Komitesi özel durumlarda Hükümetler Komitesi'ne danışabilir. Sosyal alanda etkin bütün sivil toplum kuruluşları için şikayetler hakkındaki Protokol'ü önemli kılan beş sebep bulunmaktadır:

i. Şikayetler hakkındaki Protokol, sosyal haklar alanında toplu şikayet öngören bir sözleşme mekanizması kurarak, bu haklara kişisel ve siyasal haklara eşit bir statü sağlayacaktır. Bu usul; sosyal hakların uygulanması yönünde daha genel bir hareketin önemli bir ögesi olarak düşünülmelidir ve bütün hak kesimlerini kapsayan bölünmezlik ve karşılıklı bağımlılık ilkelerini somut biçimde göstermektedir.

ii. Şikayetler hakkındaki Protokol, Şart metnindeki sosyal hakların niteliğini ve sözleşmeci tarafların ödevlerini belirlemekle yardımcı olacaktır.

iii. Belli bir şikayet lehine alınacak en küçük karar, bunu yalnızca kendisi hakkında, şikayette bulunulan sözleşmeci tarafın yetkisi olmaktan çıkan sonuçlar yaratacaktır. Bir içtihatı yol açabilecek her

olay, Avrupa Sosyal Şartına ve Avrupa Konseyi'ne taraf diğer devletlerin mevzuat ve uygulamasının değerlendirilmesinde kullanılacak bir uluslararası hukuk örneği oluşturacaktır.

iv. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin bir şikayet lehinde vardığı sonuçlar, Bakanlar Komitesinin alınacak bir kararla desteklendiği takdirde, caydırıcı bir güç ve önemli bir manevi ağırlık kazanacaktır.

v. Şikayetler hakkındaki Protokol, sosyal alanda diğer uluslararası belgelere de benzer şikayet mekanizmalarının konulması gündeme geldiği için önemli bir rol oynamaktadır.

2. DENETİM ORGANLARI

2.1. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi

Avrupa Sosyal Şartı'nın 25'inci maddesinde belirtilen Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (Uzmanlar Komitesi), Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce atanan en az 9 üyeden meydana gelmektedir.

Bakanlar Komitesi, sözleşmeciler tarafından aday gösterilen ve uluslararası sosyal sorunlardaki ehliyeti tanınmış bağımsız uzmanlardan oluşan bir listeden Uzmanlar Komitesi'ne atamayı yapmaktadır. Uzmanlar Komitesi üyeleri, altı yıllık bir süre için atanmakta olup, üyelerin yeniden atanmaları mümkündür.

Uzmanlar Komitesi, sözleşmeciler devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini değerlendirmektedir. Değerlendirmeler "*olumlu ya da olumsuz sonuçlar*" şeklinde olmakta, değerlendirmeye ilişkin her hangi bir bilgi sahibi olmadığı hallerde değerlendirmeyi bir sonraki denetim evresine kadar ertelemektedir.

Ayrıca Komite 1995 tarihli Ek Protokol'le kabul edilen "*kolektif şikayet*" açısından da denetim organıdır. Ancak Uzmanlar Komitesi bazı durumlarda denetim yapmamaktadır.

2.2. Hükümetler Komitesi

Avrupa Sosyal Şartı'nın 27'nci maddesi gereğince, Avrupa Sosyal Şartı Hükümetler Komitesi; sözleşmeciler tarafların hepsinden gelen temsilcilerden meydana gelmektedir. İki işveren ve uluslararası sendikalarından gelen gözlemciler, danışma amacıyla toplantılara katılmak üzere davet edilmektedir.

Avrupa Sosyal Şartının 27'nci maddesinde tanımlandığı şekliyle Hükümetler Komitesi'nin rolü, Bakanlar Komitesi için bir rapor hazırlamaktır. Hükümetler Komitesi tarafından hazırlanan söz konusu raporda, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin Avrupa Sosyal Şartını ihlal etmiş olarak değerlendirdiği durumlar arasından tavsiyeye konu olması gereken durumları seçmektedir.

Torino'daki Bakanlar Konferansı'nın nihai kararına ve 11 Aralık 1991 tarihli Bakanlar Komitesi'nin kararına göre; Hükümetler Komitesi Avrupa Sosyal Şartı hükümlerinin yorumlanmasını yapmaktaki, Değişiklik Protokolü'nün 4'üncü maddesinde öngörülen sorumlulukları üstlenmektedir.

2.3. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin karar verme organıdır. Bakanlar Komitesi; tüm üye devletlerin dışişleri bakanlarını ya da tüm üye devletlerin Strasbourg'daki daimi temsilciliklerini kapsamak-

tadır. Parlamenteler Meclisi ile işbirliği içinde, Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi'nin temel değerlerinin ve üye devletlerin vaatleriyle uyumluluğunun koruyucusudur.

Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Sosyal Şartıyla olan işlevi Avrupa Sosyal Şartının denetim organı olmasıdır. Bakanlar Komitesi gerek ulusal raporları gerekse kolektif şikayetleri esas alan süreçte denetim sürecinin son aşamasında müdahale etmektedir. Ulusal raporları esas alan denetim sürecinde Bakanlar Komitesi; Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin sonuçlarını aldıktan sonra, her bir denetim evresini sona erdiren bir karar almakta ve gerekli olan durumlarda sözleşmeciler tarafından özel tavsiyeleri yöneltilmektedir. Bakanlar Komitesinin tavsiyeleri, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin çoğunluğu tarafından değil, oy kullananların üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Avrupa Konseyi üyesi bütün devletler değil, sadece Avrupa Sosyal Şartına üye olan sözleşmeciler tarafından kabul edilmektedir.

3. MÜEYYİDELER

3.1. Uyarı

Hükümetler Komitesi; Avrupa Sosyal Şartına uymayan veya Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin ulusal durumunun Şart ile uyumlu olup olmadığını değerlendirmek üzere ihtiyaç duyduğu bilgileri temin etmeyen devletlere uyarılarda bulunabilir.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin her bir olumsuz sonucu, Hükümetler Komitesi tarafından incelenir. Müzakereleri müteakip olarak ve ülke temsilcisi tarafından sağlanan bilgilerin ışığında, Hükümetler Komitesi genellikle ilgili devlete bir tavsiye yöneltilip yöneltilmemesi konusunda bir oylama yapmaktadır. Eğer tavsiye yöneltilmesine ilişkin bir çoğunluk yok ise, Hükümetler Komitesi ilgili devlete bir uyarıda bulunulmasına karar verebilir.

Eleştirilen ulusal durumun, raporu Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin belirli bir hükümlerle ilgili ilk sonuçlarına konu olan, bir Akit tarafı ilgilendirdiği zaman, Hükümetler Komitesi bir tavsiye teklif etmekten ziyade ilgili devlete bir uyarı yöneltilir. Bu durum ilgili devlete sonuçları çalışmak ve gerekli tedbirleri almak için zaman tanır.

Olumsuz bir sonuçtan sonra uyarı yapıldığı zaman, bu durum devletin Avrupa Sosyal Şartı altındaki yükümlülüklerini yerine getirmek için tedbir alması gerektiğinin bir göstergesidir. Bunun yerine getirilmemesi halinde ise, müteakip denetim evresi sırasında bir tavsiye kararı teklif edilebilir.

3.2. Tavsiye

Olumsuz bir sonucun konusu olan bir durumun telafi edilmemiş olduğu hallerde, Bakanlar Komitesi, Hükümetler Komitesinin teklifi üzerine, ilgili devlete bir tavsiye kararı yöneltilmesine karar verebilir. Tavsiyede ilgili devletin durumunu düzeltmek için uygun tedbirleri alması talep edilebilir. İlgili devletin Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin olumsuz sonucunu uygun bir tarzda dikkate alması ve bu amaçla almış olduğu tedbirlerle ilgili olarak bir sonraki raporunda bilgi temin etmesini talep eden bir yükümlülüğe tavsiye metni içinde yer verilir.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, eleştirilen durumu telafi etmek amacıyla alınan tedbirleri incelemek suretiyle tavsiyeleri müteakip yapılan takibi denetlemektedir.

Olumsuz sonucun yinelenmesi durumunda, Hükümetler Komitesi tavsiye yöneltilmesine ilişkin teklifini tekrarlayabilir.

EKLER

EK 1
AVRUPA SOSYAL ŞARTI

AVRUPA SOSYAL ŞARTI'NIN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA DAİR KANUN

Resmi Gazete Tarihi: 14.10.1989

Resmi Gazete Sayısı: 20312

Sözleşmenin Kabul Tarihi ve Yeri: 18.10.1961 - Torino

Geçerli Dili: İngilizce ve Fransızca

Depositer: Avrupa Konseyi Genel Sekreteri

Türkiye'nin Onay Şekli: Onay Kanunu ve Bakanlar Kurulu Kararı

Onay Kanunu Tarihi: 16.06.1989- No: 3581

Resmi Gazete Tarihi: 04.07.1989

Resmi Gazete Sayısı: 20215

Bakanlar Kurulu Kararı: 07.08.1989 tarih ve 89/14434 sayılı

Resmi Gazete Tarihi: 14.10.1989

Resmi Gazete Sayısı: 20312

İhtirazi Kaydı: II'nci bölümünün aşağıdaki "beyan" metni çerçevesinde onaylanması uygun bulunmuştur.

- a. 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (b) bendine göre; 1, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddelerin tüm fıkralarıyla aynen,
- b. 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (c) bendine göre; 9, 10, 11, 14, 17 ve 18'inci maddelerin tüm fıkralarıyla aynen,
- c. 4'üncü maddesinin 3'üncü ve 5'inci fıkraları,
- d. 7'nci maddesinin 3, 4, 5, 6, 8 ve 9'uncu fıkraları kabul edilerek.

Kanun Tarihi: 16.06.1989

Kanun No: 3581

Madde 1. Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanan ve 18.10.1961 tarihinde Torino'da imzalanan "Avrupa Sosyal Şartı'nın Dibace, Bölüm I, III, IV, V ve ekinin tümü ile II'nci bölümünün aşağıdaki "beyan" metni çerçevesinde onaylanması uygun bulunmuştur:

- a. 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (b) bendine göre; 1, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddelerin tüm fıkralarıyla aynen,
- b. 20'nci maddesinin 1 numaralı fıkrasının (c) bendine göre; 9, 10, 11, 14, 17 ve 18'inci maddelerin tüm fıkralarıyla aynen,
- c. 42'üncü maddesinin 3'üncü ve 5'inci fıkraları,
- d. 7'nci maddesinin 3, 4, 5, 6, 8 ve 9'uncu fıkraları kabul edilerek.

Madde 2. Avrupa Sosyal Şartı'nın 20'nci maddesinin 3'üncü fıkrası gereğince diğer maddelerin veya fıkraların bilahare kabulünü beyana, Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Madde 3. Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4. Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Bakanlar Kurulu Kararı

30.06 1989 tarih Karar No: 89/14434

18.10.1961 tarihinde Torino’da imzalanan, 16.06.1989 tarihli ve 3581 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Avrupa Sosyal Şartı”nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 21.07.1989 tarihli ve AVKON/ KGSİ/1914-3546 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanun’un 3 ve 5’inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulunca 07.08.1989 tarihinde kararlaştırılmıştır.

AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Konseyi Sözleşmesi Sözleşme No: 035

Kabul Tarihi ve Yeri: 18.10.1961 - Torino

Yürürlüğe Giriş Tarihi: 26.02.1965

Bu Şartı imzalayan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler; Avrupa Konseyi’nin hedefinin kendilerinin ortak mirası olan ideal ve prensiplerin gerçekleştirilmesi ve korunması gayesiyle üyeleri arasında daha güçlü bir birliğin sağlanması ve özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve idame ettirilmesi suretiyle sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması olduğunu göz önüne alarak; Avrupa Konseyi üyesi devletlerin, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış olan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesiyle 20 Mart 1952 tarihinde Paris’te imzalanan ek protokolde halklarına bu belgelerde belirtilen kişisel ve siyasal hak ve özgürlükleri sağlamayı kabul ettiklerini gözönünde bulundurarak; Hiçbir ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayırımı gözetmeksizin sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması gerektiğini gözönüne alarak; Uygun kuruluş ve faaliyetlerle kent ve kırsal nüfusun yaşam düzeyini geliştirmek ve sosyal refahını yükseltmek için her türlü ortak çabada bulunmaya kararlı olarak;

Aşağıdaki hükümlerde mutabık kalmışlardır.

BÖLÜM I

Akit taraflar, ulusal ve uluslararası tüm uygun yolları izleyerek aşağıdaki hak ve ilkelerin etkin biçimde gerçekleştirileceği koşullara ulaşmayı politikalarının amacı sayar:

1. Herkesin, özgürce edinebildiği bir işle yaşamını sağlama fırsatı olacaktır.
2. Tüm çalışanların adil çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır.
3. Tüm çalışanların güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır.
4. Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi sağlamak için adil bir ücret alma hakkı vardır.
5. Tüm çalışanlar ve çalıştıranlar ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde örgütlenme özgürlüğüne sahiptir.
6. Tüm çalışanlar ve çalıştıranlar toplu pazarlık hakkına sahiptir.
7. Çocuklar ve gençler uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir.
8. Çalışan kadınlar analık durumunda ve öteki çalışan kadınlar gerektiğinde, çalışırken özel korunma hakkına sahiptir.
9. Herkes, kişisel ilgi ve yetenekleri uyarınca bir mesleği seçmesine yardımcı olacak uygun mesleki yönlendirme imkânları hakkına sahiptir.

10. Herkes mesleki eğitim için uygun olanaklar hakkına sahiptir.
11. Herkes ulaşılabilir en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden faydalanma hakkına sahiptir.
12. Tüm çalışanlar ve geçimini temin ettikleri kişiler sosyal güvenlik hakkına sahiptir.
13. Yeterli kaynaklardan yoksun herkes, sosyal ve sağlık yardımı hakkına sahiptir.
14. Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.
15. Engelli kimseler, özürlerinin nedeni ve niteliği ne olursa olsun, mesleki eğitim, rehabilitasyon ve topluma yeniden intibak hakkına sahiptir.
16. Toplumun temel birimi olarak aile, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir.
17. Medeni hallerine ve aile ilişkilerine bakılmaksızın, analar ve çocuklar uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir.
18. Herhangi bir akit tarafın vatandaşları, inandırıcı, ekonomik veya sosyal nedenlere dayalı kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla, diğer bir akit taraf ülkesinde, o ülke vatandaşları ile eşit koşullar altında kazanç getirici herhangi bir merkezi işte çalışma hakkına sahiptir.
19. Bir akit taraf göçmen işçiler ve aileleri herhangi bir başka Akit Tarafın ülkesinde korunma ve yardım hakkına sahiptir.

BÖLÜM II

Akit taraflar, III. Bölümde belirtildiği gibi, müteakip madde ve fıkralarda konmuş olan yükümlülüklerle bağlı kalmayı taahhüt ederler.

Madde 1. Çalışma Hakkı

Akit taraflar çalışma hakkının etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Tam istihdamı gerçekleştirmek üzere olabildiğince yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyine ulaşmayı ve bu düzeyi korumayı başta gelen amaç ve sorumluluklardan biri saymayı;
  2. Çalışanların özgürce edindikleri bir işle yaşamlarını sağlamakla haklarını etkin biçimde korumayı;
  3. Tüm çalışanlar için ücretsiz iş bulma hizmetlerini sağlamayı veya korumayı;
  4. Uygun mesleğe yönelme, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini sağlamayı veya geliştirmeyi;
- taahhüt ederler.

Madde 2. Adil Çalışma Koşulları Hakkı

Akit taraflar adil çalışma koşulları hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Verimlilik artışı ve ilgili diğer etkenler izin verdiği ölçüde haftalık çalışma süresinin tedricen azaltılmasını öngören makul günlük ve haftalık çalışma saatlerini sağlamayı;
2. Ücretli resmi tatil olanağı sağlamayı;
3. En az iki haftalık ücretli yıllık izin sağlamayı;
4. Belirlenen tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerde çalışanlara ücretli ek izin verilmesini veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamayı;
5. Elden geldiğince ilgili ülke veya yörenin geleneklerine göre dinlenme günü olarak kabul edilen güne bağdaşmak üzere haftalık bir dinlenme süresi sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 3. Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları Hakkı

Akit taraflar, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Güvenlik ve sağlık alanında yasal düzenlemeler yapmayı;
2. Gözetim önlemleriyle bu düzenlemelerin uygulanmasını sağlamayı;
3. Gerekliğinde, iş güvenliği ve sağlığını geliştirmeyi amaçlayan önlemler konusunda çalıştıranların ve çalışanların örgütlerine danışmayı; taahhüt ederler.

Madde 4 . Adil Bir Ücret Hakkı

Akit taraflar, adil bir ücret hakkına etkin bir geçerlilik kazandırmak üzere:

1. Çalışanların kendilerine ve ailelerine saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı;
2. Özel durumlardaki istisnalar haricinde, çalışanların fazla çalışma karşılığında zamlı ücret almaya hak sahibi olduklarını tanımayı;
3. Çalışan erkeklerle kadınlara eşit işe eşit ücret hakkını tanımayı;
4. Tüm çalışanların işlerine son verilmeden önce uygun bir bildirim süresi hakkını kabul etmeyi;
5. Ücretlerden ancak, ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenmiş veya toplu sözleşmeler veya hakem kararıyla saptanmış koşullar ve ölçüler içinde kesinti yapılmasına izin vermemeyi; taahhüt ederler.

Bu hakların kullanılması, özgürce yapılmış toplu sözleşmeler, yasal ücret saptama usulleri veya ulusal koşullara uygun başka yollarla sağlanır.

Madde 5. Örgütlenme Hakkı

Akit taraflar, çalışanların ve çalıştıranların ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma veya bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya geliştirmek amacıyla ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi taahhüt ederler.

Bu maddede öngörülen güvencelerin, güvenlik güçleri için hangi ölçüde uygulanacağı ulusal yasalarla veya düzenlemelerle belirlenir. Bu güvencelerin silahlı kuvvetler mensuplarına uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı, yine ulusal yasalar veya düzenlemelerle saptanır.

Madde 6. Toplu Pazarlık Hakkı

Akit taraflar, toplu pazarlık hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Çalışanlar ve çalıştıranlar arasında ortak görüşmeleri geliştirmeyi;
2. Gerekli ve uygun olduğu durumlarda, toplu sözleşme yoluyla iş koşullarının düzenlenmesi amacıyla çalıştıranların veya çalıştıran örgütlerinin çalışanların örgütleriyle özgürce görüşmeleri yöntemini geliştirmeyi;
3. İş uyuşmazlıklarının çözümü için uygun uzlaştırma ve isteğe bağlı hakem sisteminin kurulmasını ve işletilmesini geliştirmeyi; taahhüt ederler ve,
4. Menfaat uyuşmazlığı durumunda çalışanların ve çalıştıranların, bir önceki toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülükler saklı kalmak üzere grev hakkı dahil, ortak hareket hakkını tanır.

Madde 7. Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı

Akit taraflar, çocukların ve gençlerin korunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu haricinde asgari çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamayı;
2. Tehlikeli ve sağlığa aykırı sayılan belirlenmiş işlerde asgari çalışma yaşını daha da yükseltmeyi;
3. Henüz zorunlu öğrenim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalışmamalarını sağlamayı;
4. 16 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı;
5. Genç çalışanların ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödeneklerden yararlanma hakkını tanımayı;
6. Gençlerin, çalıştıranların izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı;
7. 18 yaşın altındaki çalışan kişilere yılda en az üç haftalık ücretli izin hakkını tanımayı;
8. 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamasını sağlamayı;
9. Ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolünü sağlamayı;
10. Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 8. Çalışan Kadınların Korunma Hakkı

Akit taraflar, çalışan kadınların korunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam en az 12 haftalık izin sağlamayı;
2. Çalıştırmanın, bir kadına doğum izni sırasında işten çıkarma bildiriminde bulunmasını veya doğum nedeniyle izinli olduğu sırada süresi sona erecek bir bildirimde bulunmasını yasa dışı saymayı;
3. Emzirme döneminde analara, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlamayı;
4. a) Endüstride çalışan kadınların gece işlerinde çalışmalarını düzenlemeyi ve
b) Çalışan kadınların yeraltı madenlerinde ve gereğinde tehlikeli, sağlığa aykırı veya ağır niteliği nedeniyle uygun düşmeyen tüm öteki işlerde çalışmalarını yasaklamayı; taahhüt ederler.

Madde 9. Mesleğe Yönelme Hakkı

Akit taraflar, mesleğe yönelme hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, gerektiğinde engelliler dahil herkese niteliklerine ve bu niteliklerin iş bulma olanaklarıyla ilişkisine göre işini seçme ve mesleğini geliştirmesine ilişkin sorunlarını çözmek üzere yardımcı olacak bir hizmet vermeyi veya geliştirmeyi ve bu yardımın okul çocukları dahil gençler ve yetişkinler için ücretsiz yapılmasını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 10. Mesleki Eğitim Hakkı Akit Taraflar Mesleki Eğitim Hakkının Etkin Biçimde Kullanılmasını Sağlamak Üzere;

1. Gerekliğinde, engelliler dahil herkese, çalıştıran ve çalışanların örgütlerine danışarak teknik ve mesleki eğitim olanağı sağlamayı veya geliştirmeyi ve salt kişisel yeteneğe dayalı olmak üzere yüksek teknik eğitim ve üniversite öğrenimi görme kolaylıkları bahşetmeyi;

2. Kız ve erkek tüm gençlerin çeşitli işlerde çalışırken eğitilmeleri için bir çıraklık sistemiyle diğer sistemli düzenlemeleri sağlamayı veya geliştirmeyi;

3- Gerekliğinde;

a) Çalışan yetişkinler için yeterli ve kolayca ulaşılabılır eğitim olanaklarıyla;

b) Teknolojik gelişmelerin veya yeni çalıştırma eğilimlerinin sonucu olarak çalışan yetişkinlerin duyduğu yeniden eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel kolaylıklar sağlamayı veya geliştirmeyi;

4. a) Tüm harç ve masrafların azaltılması veya kaldırılması,

b) Uygun durumlarda mali yardım yapılması,

c) İşçinin, işi sırasında işverenin talebi üzerine gördüğü ek eğitimde harcanan zamanın normal çalışma süresinden sayılması,

d) Yeterli denetim yoluyla, işçi ve işveren kuruluşlarına danışarak, çıraklık ve gençlerin eğitimi ile yapılan diğer düzenlemelerin etkinliğini ve genel olarak genç işçilerin yeterli bir şekilde korunmalarının sağlanması gibi, uygun önlemlerle sağlanan imkânların tam kullanılmasını teşvik etmeyi; taahhüt ederler.

Madde 11. Sağlıkın Korunması Hakkı

Akit taraflar, sağlığın korunması hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere ya doğrudan veya kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanı sıra,

1. Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak;

2. Sağlığı geliştirmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluğu artırmak üzere eğitim ve danışma kolaylıkları sağlamak;

3. Salgın hastalıklarla yerleşik mevzii ve başka hastalıkları olabildiğince önlemek; üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı taahhüt ederler.

Madde 12. Sosyal Güvenlik Hakkı

Akit taraflar sosyal güvenlik hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Bir sosyal güvenlik sistemi kurmayı veya korumayı;

2. Sosyal güvenlik sistemini "En az Sosyal Güvenlik Standartlarına İlişkin Uluslararası Çalışma Sözleşmesi"(No: 102)'nin onaylanması için gereken düzeyden daha düşük olmamak üzere yeterli bir düzeyde tutmayı;

3. Sosyal güvenlik sistemini giderek daha yüksek bir düzeye çıkarmaya çalışmayı;

4. Uygun ikili ve çok taraflı sözleşmeler yaparak veya başka yollarla bu sözleşmelerde yer alan koşullara bağlı olarak;

a) Korunan kişilerin akit ülkeler arasında ne suretle olursa olsun yer değiştirmeleri sırasında diğer akit taraf vatandaşları ile sosyal güvenlik mevzuatından doğan yardımların muhafazası dahil sosyal güvenlik hakları itibarıyla kendi vatandaşları ile eşit muamele görmelerini;

b) Akit taraflardan her birinin yasalarına göre tamamlanan sigorta ve çalışma sürelerinin birleştirilmesi yoluyla sosyal güvenlik haklarının verilmesi, korunması ve yeniden tanınmasını; sağlamak için girişimlerde bulunmayı taahhüt ederler.

Madde 13. Sağlık ve Sosyal Yardım Hakkı

Akit taraflar, sağlık ve sosyal yardım hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak için:

1. Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardımı sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı;

2. Böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi;

3. Herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek veya hafifletmek için gerekebilecek tavsiyelerle kişisel yardımları uygun kamusal veya özel hizmetler eliyle alabilmesini sağlamayı;

4. Bu maddenin 1, 2 ve 3'üncü fıkralarında değinilen hükümleri, ülkelerinde yasal olarak bulunan başka akit tarafların uyruklarını kendi uyruklarıyla eşit tutarak 11 Aralık 1953'te Paris'te imzalanmış olan Sosyal ve Tıbbi Yardım Avrupa Sözleşmesiyle üstlendiği yükümlülükler uyarınca uygulamayı; taahhüt ederler.

Madde 14. Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

Akit taraflar, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkının etkin biçimde kullanılması için;

1. Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak toplumda gerek bireylerin, gerek grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uymalarına katkıda bulunacak hizmetleri geliştirmeyi veya sağlamayı;

2. Bireylerin ve gönüllü veya benzeri örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirilmeyi; taahhüt ederler.

Madde 15. Bedensel veya Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi, Mesleğe ve Topluma Yeni- den İntibak Hakkı

Akit taraflar, bedensel veya zihinsel bakımdan engelli kimselerin mesleki eğitim, mesleğe ve topluma yeniden intibak hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. Gereğinde kamusal veya özel uzmanlık kuruluşları dahil, eğitim imkânlarının sağlanması için yeterli önlemleri almayı;

2. Engellileri işe yerleştirmek için uzmanlaşmış iş bulma hizmetleri ve korunmalı çalışma olanakları gibi yeterli önlemleri ve çalıştıranların engellileri işe kabul etmelerini teşvik edici tedbirleri almayı; taahhüt ederler.

Madde 16. Ailenin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı

Akit taraflar, toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak üzere; sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlilere yardım ve diğer yöntemlerle aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını geliştirmeyi; taahhüt ederler.

Madde 17. Anaların ve Çocukların Sosyal ve Ekonomik Korunma Hakkı

Akit taraflar, anaların ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını için; uygun kuruluş veya hizmetlerin kurulması veya korunması dahil, bu amaca uygun ve gerekli tüm önlemleri alacaktır.

Madde 18. Diğer Akit Tarafların Ülkelerinde Gelir Getirici Bir İş Edinme Hakkı

Akit taraflar, öteki akit taraflardan herhangi birinin ülkesinde gelir getirici bir iş edinme hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere:

1. Mevcut düzenlemeleri serbestiyetçi bir anlayışla uygulamayı;
2. Yürürlükteki formaliteleri basitleştirmeyi ve çalışan yabancılar veya onları çalıştıranlar tarafından ödenen resim ve diğer harçları azaltmayı veya kaldırmayı;
3. Çalışan yabancıların istihdamını düzenleyen mevzuata tek tek veya topluca esneklik getirmeyi taahhüt ederler ve
4. Kendi uyruklarının diğer akit tarafların ülkelerinde gelir getirici bir iş edinmek üzere ülkeden çıkış hakkını tanırlar.

Madde 19. Çalışan Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunma Ve Yardım Hakkı

Akit taraflar, çalışan göçmenlerin ve ailelerinin bir başka akit tarafın ülkesindeki korunma ve yardım hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. Bu tür çalışanlara yardımcı olacak, özellikle doğru bilgi almalarını sağlayacak yeterli ve ücretsiz hizmetleri vermeyi veya verilmesini sağlamayı ve ulusal yasalarının ve düzenlemelerinin olanak verdiği ölçüde ülkeden ve ülkeye göçe ilişkin yanıltıcı propagandaya karşı tüm uygun önlemleri almayı;
2. Kendi yetki alanları içinde bu çalışanlar ile ailelerinin ülkeden çıkışlarını, yolculuklarını ve karşılanmalarını kolaylaştıracak uygun önlemler almayı ve yine kendi yetki alanları içinde yolculukları sırasında sağlık ve tıbbi bakım ve yeterli hijyen koşulları sunmak için uygun hizmetler sağlamayı;
3. Uygun olduğu ölçüde göçmen gönderen ve göçmen alan ülkelerdeki özel veya kamusal sosyal servisler arasındaki işbirliğini geliştirmeyi;
4. Kendi ülkesinde yasal olarak bulunan bu tür çalışanlar için, yasalar veya mevzuatla düzenlenmek veya idari makamların denetimine bağlı olmak üzere;
  - a) Ücret, diğer çalıştırma ve iş koşulları;
  - b) Sendika üyeliği ve toplu pazarlık yararlarından faydalanma;
  - c) Barınma;konularında kendi uyruklarına olduğundan daha elverişsiz davranılmamasını sağlamayı;
5. Kendi ülkelerinde, yasal olarak bu tür çalışanlara akde bağlı olarak çalıştırılan kimseler ile ilgili olarak ödenmesi gereken istihdam vergileri, harç ve primler bakımından kendi vatandaşlarına tanınandan daha elverişsiz davranılmamasını sağlamayı;
6. Ülkede yerleşmesine izin verilmiş yabancı bir çalışanın ailesi ile yeniden birleşmesini, imkânlar ölçüsünde kolaylaştırmayı;
7. Kendi ülkelerinde yasal olarak bulunan bu tür çalışanlara bu maddede belirtilen konulara ilişkin yargısal işlemler bakımından kendi uyruklarına olduğundan daha elverişsiz davranılmamasını sağlamayı;
8. Kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet eden bu tür çalışanların, ulusal güvenliği tehlikeye sokmadıkça, kamu menfaati veya genel ahlâka aykırı bir fiil de bulunmadıkça sınırdışı edilmemesini sağlamayı;
9. Bu tür çalışanların kazanç veya tasarruflarının dilediği kadarını transfer etmelerine yasal sınırlar içinde izin vermeyi;
10. İşbu madde ile getirilen koruma ve yardımları, uygulanabilirliği ölçüsünde, bağımsız kendi nam ve hesabına çalışan göçmenlere de genişletmeyi; taahhüt ederler.

BÖLÜM III

Madde 20. Taahhütler

1. Akit taraflardan her biri,
  - a) Bu Şart'ın I. bölümünü, söz konusu bölümün giriş paragrafında beyan edildiği üzere, tüm uygun yollarla izleyeceği amaçların beyannamesi saymayı;
  - b) Bu Şart'ın II'nci bölümünün 1, 5, 6, 12, 13, 16 ve 19'uncu maddelerinin en az beşiyle kendisini bağlı saymayı;
  - c) Bir önceki bent uyarınca seçtiği maddelere ek olarak, kendisini bağlı saydığı toplam madde sayısı 10'dan veya numaralanmış fıkra sayısı 45'ten az olmamak koşuluyla, işbu Şart'ın II. bölümünde yer alan maddelerden veya numaralanmış fıkralardan seçeceği kadarıyla kendisini bağlı saymayı; taahhüt eder.
2. Bu maddenin 1'inci fıkrasının b ve c bentleri uyarınca seçilen madde veya fıkralar, ilgili akit tarafta onay veya kabul belgesi tevdi edilirken Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirilir.
3. Akit taraflardan herhangi biri, daha sonraki bir tarihte Genel Sekreter'e bildirimde bulunarak, bu Şart'ın II'nci bölümünde belirtilen ve bu maddenin 1. fıkrası hükümlerine göre daha önce kabul ettiklerinin dışında kalan maddeler veya numaralanmış fıkralarla kendisini bağlı saydığını bildirebilir. Daha sonraki bu tür taahhütler, onay veya kabulün ayrılmaz bir parçası sayılır ve bildirim tarihinden itibaren otuzuncu günden başlayarak aynı hükmü kazanır.
4. Genel Sekreter, tüm imzacı hükümetlere ve Uluslararası Çalışma Bürosunun Genel Direktörü'ne, bu Şart'ın bu Bölümü gereğince almış olduğu herhangi bir bildirim duyurur.
- 5- Her akit taraf, ulusal koşullara uygun bir teftiş sistemi geliştirir.

BÖLÜM IV

Madde 21. Kabul Edilmiş Hükümlere İlişkin Raporlar

Akit taraflar, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne iki yıllık aralıklarla Bakanlar Komitesince belirlenecek biçime göre bu Şart'ın II'nci Bölümünün kabul etmiş oldukları hükümlerinin uygulanmasına ilişkin bir rapor gönderir.

Madde 22. Kabul Edilmemiş Hükümlere İlişkin Raporlar

Akit taraflar, Bakanlar Komitesince istenilen ve uygun aralıklarla Genel Sekreter'e, onaylamaları veya kabulleri sırasında veya sonraki bir bildirimde bu Şart'ın II. bölümünün kabul etmemiş oldukları hükümlerine ilişkin raporlar gönderir. Bakanlar Komitesi, zaman zaman bu raporların hangi hükümler hakkında ve hangi biçimde verileceğini belirler.

Madde 23. Örneklerin Gönderilmesi

1. Akit taraflardan her biri 21 ve 22'nci maddelerde atıfta bulunulan raporların örneklerini Hükümetler Sosyal Komitesi'nin Alt Komitesi toplantılarında temsil edilmek üzere 27'nci maddenin 2'nci fıkrasına göre davet edilecek uluslararası işveren örgütleri ve sendika örgütlerinin üyeleri olan kendi ulusal örgütlerine gönderir.

2. Akit taraflar, adı geçen raporlar üzerinde bu ulusal örgütlerden alınan görüşleri, bu örgütler tarafından istendiği takdirde, Genel Sekreter'e iletir.

Madde 24. Raporların İncelenmesi

21 ve 22. maddeler uyarınca Genel Sekreter'e gönderilen raporlar, 23'üncü maddenin 2'nci fıkrası uyarınca Genel Sekreter'e iletilen görüşlerin de iletilmiş olduğu bir Uzmanlar Komitesi tarafından incelenir.

Madde 25. Uzmanlar Komitesi

1. Uzmanlar Komitesi, akit taraflarca aday gösterilen ve üstün karakterli ve uluslararası sosyal sorunlardaki ehliyeti tanınmış bağımsız uzmanlardan oluşan bir listeden Bakanlar Komitesi tarafından atanan en çok yedi üyeden oluşur.

2. Komite üyeleri, altı yıllık bir süre için atanır. Yeniden atanmaları mümkündür. Bununla birlikte ilk atanmış üyelere ikisinin görev süresi dört yılın bitiminde sona erer.

3. İlk dört yıllık sürenin bitiminde görevleri sona erecek olan üyeler, ilk atanma yapıldıktan hemen sonra Bakanlar Komitesi tarafından kura ile belirlenir.

4. Uzmanlar Komitesi'nin görev süresi sona ermemiş bir üyesinin yerini almak üzere atanmış bir üye kendisinden öncekinin süresini tamamlar.

Madde 26. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Katılımı

Uluslararası Çalışma Örgütü, Uzmanlar Komitesi'nin çalışmalarına danışman sıfatıyla katılmak üzere bir temsilci göstermeye davet edilir.

Madde 27. Hükümetler Sosyal Komitesi'nin Alt Komitesi

1. Akit tarafların raporları ve Uzmanlar Komitesi'nin vardığı sonuçlar, incelenmek üzere Avrupa Konseyi Hükümetler Sosyal Komitesi'nin Alt Komitesi'ne sunulur.

2. Alt Komite, her akit tarafın bir temsilcisinden oluşur. Toplantılarında danışman sıfatıyla gözlemci olarak temsil edilmek üzere saptayacağı en çok iki uluslararası işveren örgütüyle en çok iki uluslararası sendika örgütünü davet eder. Ayrıca sosyal refah ve ailenin ekonomik ve sosyal açıdan korunması gibi özellikle yetkili oldukları konular üzerinde Avrupa Konseyi'nin danışmanı statüsünü taşıyan uluslararası Hükümetler dışı örgütlerin en çok iki temsilcisine danışılabilir.

3. Alt Komite, Bakanlar Komitesi'ne, vardığı sonuçları içeren bir rapor sunar ve bu rapora Uzmanlar Komitesi'nin raporunu da ekler.

Madde 28. Danışma Meclisi

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Uzmanlar Komitesi'nin vardığı sonuçları Danışma Meclisine iletir. Danışma Meclisi, bu sonuçlar üzerindeki görüşlerini Bakanlar Komitesi'ne ulaştırır.

Madde 29. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi, Alt Komite'nin raporunu temel alarak ve Danışma Meclisi'ne danıştıktan sonra Komite'ye katılmaya yetkili üyelerin üçte ikilik çoğunluğuyla her akit tarafa gerekli tavsiyelerde bulunabilir.

BÖLÜM V

Madde 30. Savaş ve Olağanüstü Durumlarda Uygulamadan Kaçınmalar

1. Ulusun yaşamını tehdit eden savaş veya diğer olağanüstü hallerde Akit taraflardan biri bu Şart'a göre üstlendiği yükümlülüklerinden kaçınan önlemleri uluslararası hukuka göre üstlendiği öteki yükümlülüklerine aykırı olmamak koşuluyla ve durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde alabilir.

2. Bu kaçınma hakkını kullanan bir akit taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ni makul bir süre içinde alınan önlemler ve gerekçeleri konusunda tam olarak haberdar eder. Aynı şekilde bu önlemler yürürlükten kalktığına ve kabul ettiği Şart hükümleri yeniden tam anlamıyla işlerlik kazandığında Genel Sekreteri haberdar eder.

3. Genel Sekreter buna karşılık bu maddenin 2. fıkrası uyarınca alınmış tüm muhaberati diğer akit taraflara ve Uluslararası Çalışma Bürosu'nun Genel Direktörü'ne bildirir.

Madde 31. Kısıtlamalar

1. I. bölümde konmuş olan hak ve ilkeler, etkin biçimde gerçekleştirildiğinde ve II. bölümde öngörüldüğü gibi etkin uygulamaları sağlandığında, demokratik bir toplumda başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması veya kamu yararı, ulusal güvenlik, kamu sağlığı veya genel ahlakın korunması için gerekli olan ve yasayla belirlenenler dışında, adigeçen bölümlerde belirtilmeyen bir kısıtlama veya sınırlamaya tabi tutulamazlar.

2. Bu Şart'da izin verilen kısıtlamalar, tanınmış hak ve yükümlülüklerle belirlenmiş oldukları amaçlar dışında uygulanamaz.

Madde 32. Şart İle İç Hukuk ve Uluslararası Anlaşmalar Arasındaki İlişkiler

Bu Şart'ın hükümleri, yürürlükte bulunan veya yürürlüğe konabilecek olan ve korunan kişilere daha uygun koşullar sağlayan iç hukukun veya ikili veya çok taraflı antlaşma, sözleşme ve anlaşma hükümlerine halel getirmez.

Madde 33. Toplu Sözleşmeler Yoluyla Uygulama

1. Bu Şart'ın II. bölümünün 2. maddesinin 1, 2, 3, 4 ve 5'inci fıkraları, 7'nci maddesinin 4, 6, 7'nci fıkralarıyla 10'uncu maddesinin 1, 2, 3 ve 4'üncü Fıkraları hükümlerinin normal olarak çalıştıranlar veya çalıştıran örgütleriyle çalışanların örgütleri arasındaki sözleşmelere bırakılan konular olduğu veya normal olarak yasadışı başka yollarla uygulandığı üye devletlerde şayet bu hükümler bu tür sözleşmeler ve diğer yollar ile ilgili çalışanların büyük çoğunluğuna uygulanmakta ise bu fıkraların yükümlülükleri taahhüt edilebilir ve bunlara uyum geçerli addedilir.

2. Bu hükümlerin normal olarak yasama konusu olduğu üye devletlerde şayet söz konusu hükümler ilgili çalışanların büyük çoğunluğuna kanunla uygulanmakta ise, söz konusu yükümlülükler taahhüt edilebilir ve bunlara uyum geçerli addedilir.

Madde 34. Ülkelerde Uygulama

1. Bu Şart, her akit tarafın ana ülkesinde uygulanır. Her imzacı hükümet, imza sırasında veya onay veya kabul belgesini verirken, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, bu amaçla ana ülkesi sayılacak olan toprakları belirtir.

2. Herhangi bir akit taraf, bu Şart'ı onaylaması veya kabulü sırasında veya daha sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu veya uluslararası sorumluluğunu üstlendiği ve adı geçen bildirimde belirtilen ana ülkesi dışındaki toprak veya topraklara bu Şart'ın tümüyle veya bir bölümüyle uygulanacağını bildirebilir. Bu beyanda, bu Şart'ın II. bölümünün madde ve fıkralarından adı geçen topraklar bakımından bağlayıcı saydıklarını belirtir.

3. Şart, yukarıda anılan beyanlarda belirtilen ülke veya ülkelerde Genel Sekreter'in bu beyan bildirimini aldığı tarihten sonraki otuzuncu günden başlayarak uygulanır.

4. Herhangi bir akit taraf, daha sonraki bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca Şart'ı uyguladığı bir veya birden çok ülke bakımından, bu ülkeler için daha önce kabul etmemiş olduğu maddeler veya numaralanmış fıkralarla kendisini bağlı saydığı beyan edebilir. Bu türlü sonraki taahhütler, ilgili ülke bakımından ilk bildirimden ayrılmaz parçası sayılır ve bildirim tarihinden sonraki otuzuncu gün aynı geçerliliği kazanır.

5. Genel Sekreter, öteki imzacı hükümetlere ve Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Direktörü'ne bu madde uyarınca kendisine verilen bildirimleri duyurur.

Madde 35. İmzalama, Onaylama ve Yürürlüğe Girme

1. İşbu Şart Avrupa Konseyi üyelerinin imzasına açıktır. Onaylanır veya kabul edilir. Onay veya kabul belgeleri, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilir.

2. Bu Şart, beşinci onay veya kabul belgesinin verilmiş tarihinden sonraki otuzuncu günden itibaren yürürlüğe girer.

3. Daha sonra onaylayan bir imzacı hükümet bakımından işbu Şart, onay veya kabul belgesinin verilmiş tarihinden sonraki otuzuncu günden itibaren yürürlüğe girer.

4. Genel Sekreter, Avrupa Konseyi'nin tüm üyelerine ve Uluslararası Çalışma Bürosu'nun Genel Direktörü'ne, bu Şart'ın yürürlüğe girişini, onaylayan veya kabul eden Akit tarafların adlarını ve daha sonraki onay veya kabul belgelerinin verilmesini bildirir.

Madde 36. Tadiller

Avrupa Konseyi'nin herhangi bir üyesi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir duyuruyla işbu Şart'da bir değişiklik önerebilir. Genel Sekreter önerilen değişiklik tekliflerini diğer Avrupa Konseyi üyelerine bildirir ve bunlar daha sonra Bakanlar Komitesince incelenerek görüş bildirmesi için Danışma Meclisi'ne sunulur. Bakanlar Komitesince onaylanan herhangi bir değişiklik, tüm akit tarafların bu değişikliği kabul ettiklerini Genel Sekreter'e bildirmesinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girer. Genel Sekreter Avrupa Konseyi'nin tüm üyelerine ve Uluslararası Çalışma Bürosu'nun Genel Direktörü'ne bu tür değişikliklerin yürürlüğe girişini bildirir.

Madde 37. Fesih

1. Akit taraflardan herhangi biri, ancak, kendisi için yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak beş yıllık bir sürenin sonunda veya onu izleyen iki yıllık dönemler sonunda ve her halükârda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne altı ay önceden bildirmek koşuluyla bu Şart'ı fesh edebilir.

Genel Sekreter durumu diğer taraflara ve Uluslararası Çalışma Bürosu'nun Genel Direktörü'ne bildirir. Akit taraf sayısının beşten aşağı düşmemesi koşuluyla, bu tür fesihler Şart'ın diğer akit taraflar bakımından geçerliliğini etkilemez.

2. Akit taraflardan herhangi biri, önceki fıkranın hükümleri uyarınca Şart'ın II'nci bölümünün kabul etmiş olduğu maddelerinden veya fıkralarından herhangi birini fesh edebilir. Ancak, bu Akit tarafın kendisini bağlı saydığı madde sayısı 10'dan, fıkra sayıysa 45'ten az olamaz ve bu madde ve fıkralar

20'nci maddenin 1'inci fıkrasının b bendinde özel olarak değinilenler arasında akit tarafın seçtiği maddeleri kapsamaya devam edecektir.

3. Akit taraflardan herhangi biri, bu maddenin 1'inci fıkrasında belirlenen koşullar uyarınca işbu Şart'ı veya II'nci bölümünün maddelerinden veya fıkralarından herhangi birini, 34'üncü maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılmış bir bildirimle Şart'ın uygulandığı herhangi bir ülke bakımından fesih edebilir.

Madde 38. Bu Şart'ın Eki, Onun Ayrılmaz Bir Parçasıdır

Gereğince yetkili kılınmış olan aşağıdaki imzası bulunanlar yukarıdaki hükümleri kabul edecek bu Şart'ı imzalamıştır.

Bu Şart, her iki metin de eşit şekilde geçerli olmak ve tek kopya olarak Avrupa Konseyi arşivine konmak üzere Fransızca ve İngilizce dillerinde 1961 Ekimi'nin 18'inci günü Torino'da akdedilmiştir. Genel Sekreter, imzacıların her birine onaylı örnekleri gönderir.

Sosyal Şart'a Ek - Sosyal Şart'ın Korunan Kimseler Bakımından Kapsamı

1. 12'nci maddenin 4'üncü fıkrası ve 13'üncü maddenin 4'üncü fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere 1 ilâ 17'nci maddelerin içerdiği kimseler; bu maddelerin 18 ve 19'uncu maddelerin hükümleri ışığında yorumlanarak anlaşılması koşuluyla ancak bir akit tarafın ülkesinde yasal olarak oturan veya sürekli olarak çalışan öteki akit tarafların uyrukları olmaları durumunda yabancıları da kapsar. İşbu yorum, akit taraflardan herhangi biri tarafından aynı kolaylıkların başka kimselere de uygulanmasını engellemez.

2. Her akit taraf, Mültecilerin Statüsüne dair 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanan ve ülkesinde yasal olarak bulunan mültecilere, herhangi bir durumda en azından adı geçen Sözleşmeye ve bu kimselere uygulanan başka belgelere göre kabul ettiği yükümlülükler düzeyinde olmak üzere olabildiğince uygun davranmayı taahhüt eder.

BÖLÜM I Fıkra 18 ve BÖLÜM II Madde 18, Fıkra 1

İşbu hükümler, akit tarafların ülkelerine giriş konusuyla ilgili değildir ve 13 Aralık 1955 tarihinde Paris'te imzalanan Avrupa İskan Sözleşmesi'nin hükümlerine hâle getirmek.

BÖLÜM II Madde 1, Fıkra 2

İşbu hüküm, sendika güvenliği koşulunu veya uygulamasını yasakladığı veya izin vermediği biçimde yorumlanamaz.

Madde 4, Fıkra 4

İşbu hüküm, ağır bir suç işlemesi durumunda bir kimsenin işine hemen son verilmesini engellediği biçimde anlaşılabilir.

Madde 4, Fıkra 5

Bir akit tarafın bu fıkra da öngörülen yükümlülüğü, kapsam dışı kalan kimseler hariç olmak üzere, yasayla veya toplu sözleşme veya hakem kararı yoluyla çalışanların büyük çoğunluğunun ücretlerinden kesinti yolu ile mağdur edilmelerine izin verilmediğinde, taahhütte bulunabileceği biçimde anlaşılabilir.

Madde 6, Fıkra 4

Her akit tarafın, grev hakkına uygulayacağı başka bir kısıtlamanın ancak 31'inci madde hükümlerine göre haklı gerekçelere dayanması koşuluyla, kendisi bakımından grev hakkının kullanılmasını yasayla düzenleyebileceği biçiminde anlaşılmıştır.

Madde 7, Fıkra 8

Bir akit tarafın bu fıkra da öngörülen yükümlülüğü, 18 yaşından küçüklerin büyük çoğunluğunun gece işinde çalıştırılmayacağını yasayla öngörerek bu yükümlülüğün anlamına uygun davrandığında yerine getirmiş olacağı biçimde anlaşılmıştır.

Madde 12, Fıkra 4

Bu fıkranın girişindeki "ve bu tür sözleşmelerde konulan koşullara bağlı olarak" ibaresi, bir akit tarafın, öteki akit tarafların uyruklarına başka yardımların yanı sıra, herhangi bir sigorta katkısından bağımsız olarak yapılan yardımları sağlamadan önce, belli bir ikamet süresinin tamamlanmasını işleyebilmesini içerdği biçimde anlaşılmıştır.

Madde 13, Fıkra 4

Sosyal ve Tıbbi Yardıma Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olmayan hükümetler, diğer akit tarafların uyruklarına adı geçen Sözleşmenin hükümlerine uygun olan bir davranış sağlamaları koşuluyla Sosyal Şart'ı bu fıkra bakımından onaylayabilir.

Madde 19, Fıkra 6

Bu hükmün amacı bakımından, "bir çalışan yabancı ailesi" teriminin en azından karısıyla bakmakla yükümlü olduğu 21 yaşının altındaki çocuklarını kapsadığı biçimde anlaşılmıştır.

BÖLÜM III

İşbu Şart, uluslararası nitelikte hukuksal yükümlülükleri içerir ve uygulanması ancak IV. bölümde öngörülen denetime bağlıdır.

Madde 20, Fıkra 1

"Numaralanmış fıkralar" salt bir fıkradan oluşan maddeleri de kapsayabilir.

BÖLÜM V

Madde 30

"Savaş veya öteki olağanüstü durumlarda" deyimini, savaş tehdidini de kapsayacak biçimde anlaşılmıştır.

EK 2

**AVRUPA SOSYAL ŞARTINA
DEĞİŞİKLİK GETİREN PROTOKOL
(TORİNO PROTOKOLÜ)**

**AVRUPA SOSYAL ŞARTI'NA DEĞİŞİKLİK GETİREN
PROTOKOLÜN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA
DAİR KANUN**

Kanun No. 5546

Kabul Tarihi : 27/9/2006

Madde 1. 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'nın denetim sistemi ile ilgili hükümlerini değiştiren ve ülkemiz tarafından 06.10.2004 tarihinde imzalanan 21 Ekim 1991 tarihli "Avrupa Sosyal Şartı'na Değişiklik Getiren Protokol"ün onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2. Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3. Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**AVRUPA SOSYAL ŞARTI'NA DEĞİŞİKLİK GETİREN PROTOKOL
(TORİNO PROTOKOLÜ)**

Avrupa Konyeyi Sözleşmesi Sözleşme No: 142

Kabul Ediliş Tarihi ve Yeri: 21.10.1991 - Torino

Yürürlüğe Giriş:

18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzaya açılan ve daha sonra "Şart" ismini alan Avrupa Sosyal Şartı'nın işbu Protokolü'nü imzalayan Avrupa Konyeyi'ne üye devletler; Şartın etkinliğini, özellikle de denetim mekanizmasının işleyişini artırmaya yönelik özel tedbirler alınması gerektiğini göz önüne alarak; Şartın bazı hükümlerinin değiştirilmesi zamanının geldiğini göz önünde bulundurarak;

Aşağıdaki hükümlerde mutabık kalmışlardır:

Madde 1

Şart'ın 23. maddesi aşağıdaki gibidir:

"Madde 23- Rapor ve gözlem örneklerinin gönderilmesi;

1. Taraf ülkelerden her biri, 21'inci ve 22'nci maddeler uyarınca, Genel Sekreter'e bir rapor sunarken bu raporun bir örneğini, 27'nci maddenin 2'nci fıkrası gereği, Hükümet Komitesi toplantılarına davet edilecek uluslararası işçi ve işveren örgütlerine üye olan kendi ulusal örgütlerine gönderecektir. Bu örgütler taraf ülkelerin raporlarına ilişkin olabilecek görüşlerini Genel Sekreter'e göndereceklerdir. Genel Sekreter, bu gözlemlerin birer örneğini bildirecek olan ilgili taraf ülkelere gönderir.

2. Genel Sekreter taraf ülkelerin raporlarının bir örneğini Avrupa Konyeyi'nin danışmanı statüsünü taşıyan ve özellikle Şart'ın incelediği konularda yetkili olan hükümet dışı uluslararası örgütlere gönderir.

3. 21'inci ve 22'nci maddeler ile işbu madde uyarınca hazırlanan rapor ve gözlemler kişilere verilebilir."

Madde 2

Şartın 24 üncü maddesi aşağıdaki gibidir;

"Madde 24- Raporların tetkiki;

1. 21'inci ve 22'nci maddeler uyarınca, Genel Sekreter'e sunulan raporlar, 25'inci maddeye göre oluşturulan Bağımsız Uzmanlar Komitesince incelenir. Komite, aynı zamanda, 23'üncü maddenin 1'inci paragrafı gereği Genel Sekreter'e gönderilen bütün gözlemleri elde edebilecektir. İncelemesinin ardından, Bağımsız Uzmanlar Komitesi görüşlerini içeren bir rapor hazırlayacaktır.

2. 21'inci madde uyarınca hazırlanan raporlara ilişkin olarak, Bağımsız Uzmanlar Komitesi hukuksal açıdan düzenlemelerin, mevzuatın ve ulusal uygulamaların ilgili taraf ülkeler için Şart'tan kaynaklanan yükümlülüklerin içeriği ile uyumluluğunu belirleyecektir.

3. Bağımsız Uzmanlar Komitesi, tamamlayıcı bilgi ve açıklamalar talep etmek amacıyla bir taraf ülkeye doğrudan başvurabilecektir. Ayrıca gerekli görürse, kendi isteği veya taraf ülkenin talebi üzerine taraf ülkenin temsilcileri ile bir toplantı düzenleyebilecektir. 23 üncü maddenin 1'inci paragrafında belirtilen örgütler bilgilendirilecektir.

4. Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin kararları kamuoyuna duyurulur ve Genel Sekreter vasıtasıyla Hükümet Komitesi'ne, Parlamenter Meclisi'ne ve 23'üncü maddenin 1'inci ve 27'nci maddenin 2'nci paragraflarında belirtilen örgütlere gönderilir."

Madde 3

Şart'ın 25'inci maddesi aşağıdaki gibidir:

"Madde 25- Bağımsız Uzmanlar Komitesi;

1. Bağımsız Uzmanlar Komitesi, akit taraflarca aday gösterilen üstün karakterli ve ulusal ve uluslararası sosyal sorunlardaki ehliyeti tanınmış uzmanlar listesinden Parlamenterler Meclisi'nin oy çokluğu ile seçtiği en az dokuz üyeden oluşmaktadır. Üyelerin kesin sayısı Bakanlar Komitesince belirlenecektir.

2. Komite üyeleri altı yıllık bir süre için seçilirler. Tekrar bir kez daha üyeliğe seçilebilirler.

3. Görev süresi dolmayan bir üyenin yerine geçmek üzere seçilen bir Bağımsız Uzmanlar Komitesi üyesi, yerine geçtiği üyenin kalan süresi kadar görevde kalır.

4. Komite üyeleri toplantılara bireysel unvanlarıyla katılırlar. Bağımsız Uzmanlar Komitesi üyeleri görev sürelerinde bağımsızlık ve tarafsızlıkları ile bağdaşmayan, görevlerini engelleyebilecek diğer görevler üstlenemezler."

Madde 4

Şart'ın 27'nci maddesi aşağıdaki gibidir:

"Madde 27- Hükümet Komitesi;

1. 23 üncü maddenin 1 inci ve 24 üncü maddenin 3 üncü paragrafları uyarınca hazırlanan taraf ülkelerin raporları, gözlemler ve bilgiler yanında Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin raporları Hükümet Komitesi'ne gönderilir.

2. Bu komite, taraf ülkelerin her bir temsilcisinden oluşur. İki uluslararası işveren örgütünü ve iki uluslararası işçi örgütünü toplantılara danışman sıfatıyla gözlemci göndermeye davet eder. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin danışmanı statüsünü taşıyan ve özellikle de işbu Şart'ın incelediği alanlarda birikime sahip hükümet dışı uluslararası örgüt temsilcilerini görüşlerini almak üzere davet edebilir.

3. Hükümet Komitesi özellikle, Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin ve taraf ülkelerin raporları ışığında sosyal ve ekonomi politikası gözlemlerine dayanarak, gerekçeleriyle birlikte, Şart'ın 28 inci maddesi uyarınca, kendi görüşü olarak ilgili her Taraf ülkeyi hedefleyen tavsiye kararı konusu durumları belirler. Kamuoyuna duyurulacak bir raporu Bakanlar Komitesi'ne sunar.

4. Hükümet Komitesi, genel olarak Şart'ın uygulamasına ilişkin gözlemlerine dayanarak Bakanlar Komitesi'ne sosyal sorunlara ve Şart'ın güncellik kazandırabilecek maddelerine ilişkin incelemelere başlanmasını öngören tavsiyelerde bulunabilecektir."

Madde 5

Şart'ın 28. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Madde 28- Bakanlar Komitesi;

1. Bakanlar Komitesi sadece oy hakkına sahip taraf ülkelerin kullandığı oyların üçte iki çoğunluğuyla Hükümet Komitesi'nin raporuna dayanarak denetim döneminin bütününe kapsayan ve ilgili taraf ülkelere verilen bireysel tavsiyeleri içeren bir kararı kabul edebilecektir.

2. Bakanlar Komitesi, 27'nci maddenin 4'üncü paragrafı uyarınca, Hükümet Komitesi'nin verdiği tavsiyeleri dikkate alarak kendisinin uygun gördüğü kararları alacaktır.”

Madde 6

Şart'ın 29'uncu maddesi aşağıdaki gibidir:

“Madde 29- Parlamenterler Meclisi;

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri bütün üyelerin hazır bulunduğu dönem toplantılarını göz önüne alarak, Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin ve Hükümet Komitesi'nin raporları yanında Bakanlar Komitesi'nin kararlarını da Parlamenterler Meclisi'ne gönderir.”

Madde 7

1. İşbu Protokol aşağıdaki şekilde Şart'a taraf Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin imzasına açılır:

a) onaylama, kabul etme veya uygun görme çekincesi olmadan imzalama veya

b) onaylama, kabul etme veya uygun görmenin ardından onaylama, kabul etme veya uygun görme çekincesi altında imzalama.

2. Onaylama, kabul etme veya uygun görme belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne gönderilir.

Madde 8

İşbu Protokol Şart'a taraf bütün ülkelerin 7'nci maddenin hükümleri uyarınca, kendilerini Protokol'e bağlı saydıklarını beyan ettikleri tarihten sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girer.

Madde 9

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Konsey'in bütün üyelerine;

a) her imzayı;

b) her onaylama, kabul etme veya uygun görme belgesinin gönderilmesini;

c) 8'inci madde uyarınca işbu Protokol'ün yürürlüğe girişi tarihini;

d) İşbu Protokol ile ilgili her türlü bildiri veya belge gibi her türlü gelişmeyi bildirir.

Sonuç olarak, bu hususta yetkiye sahip olan aşağıda imzası bulunanlar işbu Protokol'ü imzalamışlardır.

21 Ekim 1991 tarihinde, her iki metin de aynı derecede muteber olmak kaydıyla İngilizce ve Fransızca dillerde, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak tek nüsha olarak imzalanmıştır. Onaylı nüshaları Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından Avrupa Konseyi'ne üye her devlete gönderilir.

EK 3

**AVRUPA SOSYAL ŞARTI
(GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ)**

**AVRUPA SOSYAL ŞARTI'NIN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA
DAİR KANUN
(GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ)**

Kanun No. 5547

Tarihi: 27.09.2006

Madde 1. 16.06.1989 tarihli ve 3581 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'nın yerini almak üzere, Avrupa Konseyi tarafından 1996 tarihinde kabul edilen ve ülkemiz tarafından 06.10.2004 tarihinde imzalanan "(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı'nın beyan ile onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2. Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3. Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

BEYAN

Türkiye Cumhuriyeti, 1996 tarihli "(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı'nın III. bölümünün A maddesi gereğince, anılan Şart'ın II. bölümünün aşağıdaki madde, fıkra ve bentlerini kabul ettiğini beyan eder.

1'inci madde

2'nci maddenin 1, 2, 4, 5, 6 ve 7'nci fıkraları

3'üncü madde

4'üncü maddenin 2, 3, 4 ve 5'inci fıkraları

7 ilâ 31'inci maddeler

AVRUPA SOSYAL ŞARTI(GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ)

Avrupa Konseyi Sözleşmesi Sözleşme No: 163

Kabul Ediliş Tarihi ve Yeri: 3 Mayıs 1996 - Strasbourg

Yürürlüğe Giriş Tarihi: 01.07.1999

Başlangıç

Bu Şart'ı imzalayan Avrupa Konseyi'ne üye hükümetler;

Avrupa Konseyi hedefinin, kendilerinin ortak mirası olan ideal ve ilkelerin gerçekleştirilmesi ve korunması amacıyla üyeleri arasında daha güçlü bir birliğin sağlanması ve özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi yoluyla sosyal ve ekonomik gelişmenin kolaylaştırılması olduğunu dikkate alarak;

Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış olan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi ile 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzaya açılan Ek Protokollerde, halklarına bu belgelerde belirtilen sivil ve siyasi özgürlükleri sağlamayı kabul ettiklerini dikkate alarak;

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzaya açılmış olan Avrupa Sosyal Şartı ve buna Ek Protokollerde halklarına, yaşam standartlarını ve sosyal refah düzeyini yükseltmek için bu belgelerde belirtilen sosyal hakları sağlamayı kabul ettiklerini dikkate alarak;

5 Kasım 1990 tarihinde Roma'da yapılan insan hakları konusunda Bakanlar Konferansı'nda, bir yandan bütün insan haklarının, bunlar kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ya da kültürel olsun, bölünmezliğinin korunması, diğer yandan Avrupa Sosyal Şartı'na yeni bir atılım kazandırılması gerektiğinin vurgulandığını anımsatarak;

21 ve 22 Ekim 1991 tarihinde Torino'da yapılan Bakanlar Konferansı sırasında kararlaştırıldığı gibi, özellikle Şart metninin kabul edildiği tarihten bu yana ortaya çıkan temel sosyal değişimleri dikkate almak için Şartın içeriğinin güncelleştirilmesi ve uyarlanması konularında kararlı olarak;

Şarta yeni haklar eklemek ve Şart'ın değişik biçimiyle güvence altına alınan haklar ile 1988 tarihli Ek Protokolle güvence altına alınan hakların, Avrupa Sosyal Şartı'nın yerini almak üzere hazırlanan değiştirilmiş bir Şart'ta yer almasının yararının bilincinde olarak;

Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.

BÖLÜM I

Akit taraflar, ulusal ve uluslararası nitelikteki tüm uygun yollarla aşağıdaki hak ve ilkelerin etkili bir biçimde gerçekleştirileceği koşullara ulaşmayı politikalarının amacı sayarlar:

1. Herkes, özgürce edinebildiği bir işle yaşamını sağlama fırsatına sahiptir.
2. Tüm çalışanların adil çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır.
3. Tüm çalışanların güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır.
4. Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli adil bir ücret alma hakkı vardır.
5. Tüm çalışanlar ve işverenler, ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde örgütlenme özgürlüğüne sahiptir.
6. Tüm çalışanlar ve işverenler, toplu pazarlık hakkına sahiptir.
7. Çocuklar ve gençler, uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir.
8. Çalışan kadınlar, anne olmaları durumunda, özel korunma hakkına sahiptir.
9. Herkesin, kişisel ilgi ve yeteneklerine göre bir mesleği seçmesine yardımcı olacak uygun mesleki yönlendirme imkanına sahip olma hakkı vardır.
- 10- Herkesin, mesleki eğitim için uygun imkânlarla sahip olma hakkı vardır.
11. Herkes, ulaşılabilir en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemlerden yararlanma hakkına sahiptir.
12. Tüm çalışanlar ve bakımakla yükümlü oldukları kişiler, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.
13. Yeterli kaynaklardan yoksun olan herkes, sosyal ve tıbbi yardım alma hakkına sahiptir.
14. Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.
15. Engelliler toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve toplumsal yaşama katılma hakkına sahiptir.
16. Toplumun temel birimi olarak aile, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, hukuki ve ekonomik korunma hakkına sahiptir.

17. Çocuklar ve gençler uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir.
18. Herhangi bir akit tarafın vatandaşları, inandırıcı sosyal ve ekonomik nedenlere dayanan kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla, diğer bir akit taraf ülkesinde, o ülke vatandaşlarıyla eşit koşullar altında kazanç getirici herhangi bir işte çalışma hakkına sahiptir.
19. Bir akit taraf vatandaşı olan göçmen işçiler ve bunların aileleri herhangi bir başka akit taraf ülkesinde korunma ve yardım alma hakkına sahiptir.
20. Tüm çalışanlar, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkına sahiptir.
21. Çalışanlar, işletmede bilgilendirilme ve danışılma hakkına sahiptir.
22. Çalışanlar işletmedeki çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine ve iyileştirilmesine katılma hakkına sahiptir.
23. Her yaşlı insan sosyal korunma hakkına sahiptir.
24. Tüm çalışanlar, iş akdinin sona erdiği durumlarda korunma hakkına sahiptir.
25. Tüm çalışanlar, işverenlerinin aciz haline düşmesi durumunda alacak taleplerinin korunması hakkına sahiptir.
26. Tüm çalışanlar, onurlu çalışma hakkına sahiptir.
27. Ailevi sorumlulukları olan ve çalışan ya da çalışmak isteyen herkes, herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan ve ailevi sorumluluklarıyla çalışması arasında, olabildiğince, uyumsuzluk olmadan bunu gerçekleştirme hakkına sahiptir.
28. İşletmelerde çalışanların temsilcileri kendilerine zarar veren eylemlere karşı korunma hakkına sahiptir ve görevlerini yerine getirmek için uygun imkanlarla desteklenmelidirler.
29. Tüm çalışanlar toplu işten çıkarma sürecinde bilgilendirilme ve danışılma hakkına sahiptir.
30. Herkes, yoksulluğa ve toplumsal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahiptir.
31. Herkes konut edinme hakkına sahiptir.

BÖLÜM II

Akit taraflar kendilerini, III'üncü bölümde belirtildiği gibi, aşağıdaki madde ve fıkralarda yer alan yükümlülüklerle bağlı saymayı; taahhüt ederler.

Madde 1. Çalışma Hakkı

Akit taraflar çalışma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Tam istihdamı gerçekleştirmek amacıyla olabildiğince yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyine ulaşmayı ve bu düzeyi korumayı başta gelen amaç ve sorumluluklarından biri saymayı;
2. Çalışanların özgürce edindikleri bir işle yaşamlarını sağlama haklarını etkili bir biçimde korumayı;
3. Tüm çalışanlar için ücretsiz iş bulma hizmetlerini kurmayı ya da sürdürmeyi;
4. Uygun mesleğe yöneltme, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini sağlamayı ya da teşvik etmeyi; taahhüt ederler.

Madde 2. Adil Çalışma Koşulları Hakkı

Akit taraflar, adil çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. Verimlilik artışı ve ilgili diğer etkenler izin verdiği ölçüde haftalık çalışma süresinin aşamalı olarak azaltılmasını öngören makul günlük ve haftalık çalışma saatleri sağlamayı;

2. Ücretli resmi tatil imkanı sağlamayı;

3. En az dört haftalık ücretli yıllık izin sağlamayı;

4. İçinde bulunulan tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerdeki riski ortadan kaldırmayı ve bu risklerin henüz yeterince azaltılmadığı ya da kaldırılmadığı durumlarda bu işlerde çalışanlara ücretli ek izin verilmesini veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamayı;

5. İlgili ülke veya yörenin geleneklerine göre dinlenme günü olarak kabul edilen günle olabildiğince bağdaşmak üzere, haftalık bir dinlenme günü sağlamayı;

6. Çalışanların, derhal ve en geç çalışmaya başladıkları tarihten itibaren iki ay içinde, sözleşmenin ya da iş ilişkisinin asli unsurları hakkında yazılı olarak bilgilendirilmelerini sağlamayı;

7. Gece çalışması yapan çalışanların, yaptıkları işin özellikleri göz önünde tutularak alınacak önlemlerden yararlanmalarını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 3. Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları Hakkı

Akit taraflar, işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak, güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. İş güvenliği, iş sağlığı ve çalışma ortamı hakkında tutarlı bir ulusal politika oluşturmayı, uygulamayı ve bunu belli aralıklarla gözden geçirmeyi, bu politikanın temel hedefi, iş güvenliği ve iş sağlığını iyileştirmeyi ve özellikle çalışma ortamının doğasından kaynaklanan tehlike sebeplerini en aza indirmek yoluyla, çalışma sırasında ortaya çıkan ya da bununla bağlantılı olan hastalıkları ve kazaları önlemeyi;

2. Güvenlik ve sağlık alanlarında yönetmelikler hazırlamayı;

3. Denetim yoluyla bu yönetmeliklerin uygulanmasını sağlamayı;

4. Tüm çalışanlar için, aslen koruma ve danışmanlık işlevlerine sahip iş sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesini desteklemeyi; taahhüt ederler.

Madde 4. Adil Bir Ücret Hakkı

Akit taraflar, adil bir ücret hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Çalışanların kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı;

2. Özel durumlara ilişkin istisnalar dışında, çalışanların fazla mesai karşılığında zamlı ücret alma hakkına sahip olduklarını tanımayı;

3. Çalışan erkekler ile kadınların eşit işe eşit ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı;

4. Tüm çalışanların, işlerine son verilmeden önce makul bir bildirim süresi verilmesi hakkını tanımayı;

5. Ücretlerden ancak, ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenmiş ya da toplu sözleşmeler veya hakem kararıyla saptanmış koşullar ve ölçüler içinde kesinti yapılmasına izin vermeyi; taahhüt ederler.

Bu hakların kullanılmasında, özgürce yapılmış toplu sözleşmeler, yasal ücret saptama usulleri veya ulusal koşullara uygun başka yollarla sağlanır.

Madde 5. Örgütlenme Hakkı

Akit taraflar, çalışanların ve işverenlerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya desteklemek amacıyla ulusal yasanın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi; taahhüt ederler.

Bu maddede öngörülen güvencelerin, güvenlik güçleri bakımından hangi ölçüde uygulanacağı ulusal yasalarla ya da yönetmeliklerle belirlenir. Bu güvencelerin silahlı kuvvetler mensuplarına uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı, yine ulusal yasalar ya da yönetmeliklerle saptanır.

Madde 6. Toplu Pazarlık Hakkı

Akit taraflar, toplu pazarlık hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Çalışanlar ve işverenler arasındaki ortak görüşmeleri teşvik etmeyi;
2. Gerekli ve uygun olduğu durumlarda, toplu sözleşme yoluyla ücretlerin ve iş koşullarının düzenlenmesi amacıyla işverenlerin ya da işveren örgütlerinin çalışanların örgütleriyle isteğe bağlı görüşmelerini sağlayacak yolları teşvik etmeyi;
3. İş uyuşmazlıklarının çözümü için uygun uzlaştırma ve isteğe bağlı hakemlik sisteminin kurulmasını ve işletilmesini teşvik etmeyi; taahhüt eder ve
4. Menfaat uyuşmazlığı durumunda çalışanların ve işverenlerin, daha önce yapılan toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülüklerle bağlı olmak koşuluyla grev hakkı dahil, toplu eylem hakkını tanır.

Madde 7. Çocukların ve Gençlerin Korunması Hakkı

Akit taraflar, çocukların ve gençlerin korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olmasını sağlamayı;
2. Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı;
3. Henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamalarını sağlamayı;
4. 18 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı;
5. Çalışan gençlerin ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanma hakkını tanımayı;
6. Gençlerin, işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı;
7. 18 yaşın altındaki çalışanlara yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkını tanımayı;
8. 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamalarını sağlamayı;
9. Ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolü yapılmasını sağlamayı;
10. Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 8. Çalışan Kadınların Anneliklerinin Korunması Hakkı

Akit taraflar, çalışan kadınların annelik durumunda korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam olarak en az on dört haftalık izin sağlamayı;

2. İşverenin, bir kadının işverene hamile olduğunu bildirmesi ile doğum iznine ayrılması arasındaki dönem içinde veya süresi bu döneme rastlayacak şekilde işten çıkarma bildiriminde bulunmasını yasadışı saymayı;

3. Emzirme döneminde annelere, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlamayı;

4. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların gece çalışmalarını düzenlemeyi;

5. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların yeraltı madenlerinde ve tehlikeli, sağlığa zararlı ya da ağır nitelikleri nedeniyle uygun olmayan diğer işlerde çalıştırılmalarını yasaklamayı ve bunların çalışma haklarını korumaya yönelik uygun önlemleri almayı; taahhüt ederler.

Madde 9. Mesleğe Yöneltilme Hakkı

Akit taraflar mesleğe yöneltilme hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, gerektiğinde, engelliler de dahil olmak amacıyla herkese, niteliklerine ve bu niteliklerin iş olanaklarıyla ilişkisine göre işi seçme ve mesleğini geliştirmesine ilişkin sorunları çözmek için yardımcı olacak bir hizmet vermeyi veya bunu teşvik etmeyi ve bu yardımın okul çocukları da dahil olmak üzere gençler ve yetişkinler için ücretsiz yapılmasını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 10. Mesleki Eğitim Hakkı

Akit taraflar, mesleki eğitim hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Gerektiğinde, engelliler de dahil olmak üzere herkese, işveren ve çalışanların örgütlerine danışarak teknik ve mesleki eğitim olanağı sağlamak veya bunu teşvik etmek ve salt kişisel yeteneğe dayalı olmak üzere yüksek teknik eğitim ve üniversite öğrenimi görme kolaylıkları sağlamayı;

2. Kız ve erkek tüm gençlerin çeşitli işlerde çalışırken eğitilmeleri için bir çıraklık sistemi ve başka sistematik düzenlemeleri sağlamayı veya teşvik etmeyi;

3. Gerektiğinde;

a. Çalışan yetişkinler için yeterli ve kolayca ulaşılabilir eğitim olanakları ile;

b. Teknolojik gelişmelerin veya yeni çalışma eğilimlerinin sonucu olarak çalışan yetişkinlerin duyduğu yeniden eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel kolaylıklar sağlamayı veya bunları teşvik etmeyi;

4. Gerektiğinde, uzun süreli işsiz kalanların yeniden eğitilmesi ve işe yeniden uyumlarının sağlanması için gerekli özel önlemlerin alınmasını sağlamayı veya teşvik etmeyi;

5. a. Tüm harç ve masrafların azaltılmasını veya kaldırılmasını,

b. Uygun durumlarda mali yardım yapılmasını,

c. Çalışanın, işi sırasında işverenin talebi üzerine gördüğü ek eğitimde harcanan zamanın normal çalışma süresinden sayılmasını,

d. Yeterli denetim yoluyla, işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak, çıraklık ve gençlerin eğitimiyle ilgili olarak yapılan diğer düzenlemelerin etkililiğinin ve genel olarak genç işçilerin yeterli

bir biçimde korunmalarının sağlanması gibi, uygun önlemlerle sağlanan olanakların tam olarak kullanılmasını özendirmeyi, taahhüt ederler.

Madde 11. Sağlıkın Korunması Hakkı

Akit taraflar, sağlığın korunması hakkının etkili bir biçimde kullanılması sağlamak amacıyla, ya doğrudan ya da kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde diğer önlemlerin yanı sıra;

1. Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak;
2. Sağlıklı olmayı teşvik etmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluk duygusunu geliştirmek üzere eğitim ve danışma hizmetleri sağlamak;
3. Kazalar açısından olduğu gibi, salgın, yöresel ve diğer hastalıkları olabildiğince önlemek üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı; taahhüt ederler.

Madde 12. Sosyal Güvenlik Hakkı

Akit taraflar, sosyal güvenlik hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

1. Bir sosyal güvenlik sistemi kurmayı ya da sürdürmeyi;
2. Sosyal güvenlik sistemini Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu'nun onaylanması için gereken düzeyden daha düşük olmamak üzere yeterli bir düzeyde sürdürmeyi;
3. Sosyal güvenlik sistemini giderek daha yüksek bir düzeye çıkarmaya çalışmayı;
4. Uygun ikili veya çok taraflı sözleşmeler akdiyle ya da başka yollarla bu sözleşmelerde yer alan koşullara bağlı olarak, aşağıdaki hususları sağlamak için girişimlerde bulunmayı;
  - a. Korunan kişilerin taraf ülkeler arasında ne suretle olursa olsun yer değiştirmeleri sırasında, sosyal güvenlik mevzuatından doğan yardımların muhafazası da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakları açısından diğer tarafların vatandaşları ile kendi vatandaşlarının eşit muamele görmelerini,
  - b. Akit taraflardan her birinin mevzuatına göre tamamlanan sigorta ve çalışma sürelerinin birleştirilmesi yoluyla sosyal güvenlik haklarının verilmesi, sürdürülmesi ve yeniden başlatılmasını, taahhüt ederler:

Madde 13. Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkı

Akit taraflar sosyal ve tıbbi yardım hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

1. Yeterli olanığı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardımı sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı;
2. Böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi;
3. Herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek öneri ve kişisel yardımları uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmesini sağlamayı;
4. Bu maddenin 1., 2. ve 3'üncü fıkralarında değinilen hükümleri, ülkelerinde yasal olarak bulunan diğer akit tarafların vatandaşları ile kendi vatandaşlarını eşit tutarak, 11 Aralık 1953'te Paris'te imzalanmış olan Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi ile üstlendiği yükümlülükler çerçevesinde uygulamayı; taahhüt ederler.

Madde 14. Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

Akit taraflar sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

1. Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak, toplumda bireylerin ve grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına katkıda bulunacak hizmetleri teşvik etmeyi ya da sağlamayı;
2. Bireylerin ve gönüllü ya da diğer örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirir; taahhüt ederler.

Madde 15. Engellilerin Toplumsal Yaşamda Bağımsız Olma, Sosyal Bütünleşme ve Katılma Hakkı

Akit taraflar, yaşları ve engellerinin nedenleri ve niteliği ne olursa olsun, özürülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkını etkili bir biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacıyla:

1. Mümkün olduğunda genel plan çerçevesinde, ya da bu mümkün değilse, kamusal ya da özel uzmanlaşmış organlar aracılığıyla engellilerin yönlendirilmesini, öğrenimini ve mesleki eğitimini sağlamak için gerekli önlemleri almayı;
2. Normal çalışma ortamında engellileri istihdam etmek ve onların istihdamını sürdürmek ve çalışma koşullarını özürülerin gereksinimlerine uyarlamak, ya da engellilik nedeniyle bunun mümkün olmadığı durumlarda çalışmayı buna göre düzenlemek ya da engelin düzeyine göre güvenli bir istihdam türü yaratmak için, işverenleri özendirme yönelik bütün önlemlerle onların istihdam edilmelerini teşvik etmeyi;
3. Özellikle, teknik yardımları da içermek üzere, iletişim ve hareket engellerinin üstesinden gelmeyi ve ulaşım, barınma, kültürel etkinlikler ve boş zaman kullanımını sağlamak hedefleyen önlemler yoluyla özürülerin topluma tam olarak bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını teşvik etmeyi; taahhüt ederler:

Madde 16. Ailenin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı

Akit taraflar, toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak amacıyla; sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlilere yardım ve diğer uygun araçlarla aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Madde 17. Çocukların Ve Gençlerin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı

Akit taraflar, çocukların ve gençlerin kişilikleri ile fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetişme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan ya da kamusal ve özel örgütlerle işbirliği yaparak, aşağıdaki hususlara yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:

- 1.a. çocukların ve gençlerin, ebeveynlerinin hak ve ödevleri göz önünde tutularak, gereksinim duydukları bakım, yardım, öğretim ve eğitim olanaklarına sahip olmalarını özellikle bu amaç için uygun ve yeterli kurum ile hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesini sağlamak,
- b. çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak,
- c. ailelerinin desteğinden geçici ya da mutlak olarak yoksun kalan çocukların ve gençlerin korunmasını ve bunların devletten özel yardım almasını sağlamak,
2. Çocukların ve gençlerin okula devamlarının özendirilmesinin yanı sıra parasız ilk ve orta öğrenim sağlamak.

Madde 18. Diğer Akit Tarafların Ülkelerinde Gelir Getirici Bir İş Edinme Hakkı

Akit taraflar, diğer akit taraflardan herhangi birinin ülkesinde gelir getirici bir iş edinme hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Var olan düzenlemeleri özgürlükçü bir anlayışla uygulamayı;
2. Yürürlükteki formaliteleri basitleştirmeyi ve çalışan yabancılar ya da onları çalıştıranlar tarafından ödenen resim ve diğer harçları azaltmayı ya da kaldırmayı;
3. Çalışan yabancıların istihdamını düzenleyen mevzuata, tek tek ya da topluca, esneklik getirmeyi taahhüt ederler ve
4. Kendi vatandaşlarının diğer akit tarafların ülkelerinde gelir getirici bir iş edinmek üzere ülkeden çıkış hakkını tanırlar.

Madde 19. Çalışan Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunma Ve Yardım Hakkı

Akit taraflar, çalışan göçmenlerin ve ailelerinin bir başka Taraf ülkesindeki korunma ve yardım hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1. Bu tür çalışanlara, özellikle doğru bilgilendirme hususunda yardımcı olacak yeterli ve ücretsiz hizmetleri sağlamayı veya bu hizmetleri sürdürmeyi ve ulusal yasaların ve yönetmeliklerin imkan verdiği ölçüde ülkeden bir başka ülkeye göçe ilişkin yanıltıcı propagandaya karşı tüm uygun önlemleri almayı;
2. Kendi yetki alanları içinde bu çalışanlar ile ailelerinin ülkeden çıkışlarını, yolculuklarını ve karşılanmalarını kolaylaştıracak uygun önlemler almayı ve yine kendi yetki alanları içinde bunlara yolculukları sırasında uygun hizmetleri ve sağlık ve tıbbi bakım ile yeterli hijyen koşulları sağlamayı;
3. Uygun olduğu ölçüde, göçmen gönderen ve göçmen alan ülkelerdeki özel ya da kamusal sosyal servisler arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi;
4. Kendi ülkesinde yasal olarak bulunan bu tür çalışanlara, yasalar ya da yönetmeliklerle düzenlemek ya da idari makamların denetimine bağlı olmak üzere;
  - a. ücret, diğer istihdam ve iş koşulları,
  - b. sendika üyeliği ve toplu pazarlığın sağladığı olanaklardan yararlanma,
  - c. barınma konularında kendi vatandaşlarına olduğundan daha az lehte davranılmamasını sağlamayı;
5. Kendi ülkelerinde yasal olarak bulunan bu tür çalışanların, çalıştırılan kişiler için ödenmesi gereken istihdam vergileri, harç ve primler bakımından kendi vatandaşlarından daha az lehte bir muameleyle tabi olmamalarını sağlamayı;
6. Ülkede, yerleşmesine izin verilmiş bir yabancı çalışanın ailesinin yeniden birleşmesini, olabildiğince kolaylaştırmayı;
7. Kendi ülkelerinde yasal olarak bulunan bu tür çalışanların bu maddede belirtilen konulara ilişkin yargısal işlemler bakımından kendi vatandaşlarından daha az lehte bir muameleyle tabi olmamalarını sağlamayı;
8. Kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet eden bu tür çalışanların, ulusal güvenliği tehlikeye sokmadıkça, kamu yararı ya da genel ahlaka aykırı bir eylemde bulunmadıkça sınır dışı edilmemesini sağlamayı;
9. Bu tür çalışanların kazanç ve tasarruflarının diledikleri kadarını transfer etmelerine yasal sınırlar içinde izin vermeyi;
10. Bu madde ile sağlanan koruma ve yardımların kapsamına, bunların uygulanabilirliği ölçüsünde, bağımsız çalışan göçmenleri de dahil etmeyi;
11. Göçmen olarak çalışanlara ve ailelerine, onları kabul eden devletin ulusal dilinin veya birden fazla ulusal dil olması halinde bunlardan birinin öğretilmesini teşvik etmeyi ve bunu kolaylaştırmayı;

12. Göçmen olarak çalışan kişinin çocuklarına, elverişli olduğu ölçüde, göçmen olarak çalışan kişinin ana dilinin öğretilmesini teşvik etmeyi ve bunu kolaylaştırmayı; taahhüt ederler.

Madde 20. İstihdam ve Meslek Konularında Cinsiyete Dayalı Ayrım Yapılmaksızın Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele Görme Hakkı

Akit taraflar, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayrım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanımını sağlamak amacıyla, bu hakkı tanımayı ve bunun aşağıdaki alanlarda uygulanmasını sağlamak ve teşvik etmek için uygun önlemler almayı taahhüt ederler;

- a. İşe giriş, işten çıkarılmaya karşı korunma ve yeniden işe yerleştirilme;
- b. Mesleki yönlendirme, eğitim, yeniden eğitim ve rehabilitasyon;
- c. İstihdam koşulları ve ücreti de kapsayan çalışma koşulları;
- d. Yükselmeyi de kapsayan meslekte ilerleme.

Madde 21. Bilgilendirilme ve Danışılma Hakkı

Akit taraflar, çalışanların işletmede bilgilendirilme ve danışılma hakkının etkili bir biçimde kullanımını sağlamak amacıyla, ulusal mevzuat ve uygulama çerçevesinde çalışanların ya da temsilcilerinin;

- a. İşletmeye zarar verebilecek bazı bilgilerin açıklanmasının reddedilebilmesi ya da gizliliğe tabi olabileceği koşulluyla, kendilerini çalıştıran işletmenin ekonomik ve mali durumu hakkında düzenli olarak ya da uygun zamanlarda ve anlaşılabilir bir biçimde bilgilendirilmelerine; ve
- b. esas itibarıyla çalışanların çıkarlarını etkileyebilecek, özellikle de işletmenin istihdam durumunda önemli bir etkiye sahip olacak nitelikteki, alınması düşünülen kararlar hakkında bunlara zamanında danışılmasına olanak veren önlemleri almayı ya da bunu özendirmeyi; taahhüt ederler.

Madde 22. Çalışma Koşullarının ve Çalışma Ortamının Düzenlenmesine ve İyileştirilmesine Katılma Hakkı

Akit taraflar, çalışanların işletmede çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine ve iyileştirilmesine katılma haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, ulusal mevzuat ve uygulama uyarınca çalışanların ya da temsilcilerinin;

- a. çalışma koşullarının, işin örgütlenmesinin ve çalışma ortamının düzenlenmesi ve iyileştirilmesine;
- b. işletmede sağlığın ve güvenliğin korunmasına;
- c. işletmede sosyal ve sosyo-kültürel hizmetlerin ve olanakların örgütlenmesine;
- d. bu konulardaki düzenlemelere ilişkin uyumun denetimine katılma olanağı veren önlemler almayı ya da bunları özendirmeyi; taahhüt ederler.

Madde 23. Yaşlıların Sosyal Korunma Hakkı

Akit taraflar, yaşlıların sosyal korunma hakkını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan ya da kamusal veya özel örgütlerle işbirliği yaparak,

Özellikle:

- Yaşlılara,

- a. iyi bir yaşam sürmeleri ve kamusal, sosyal ve kültürel yaşama etkin olarak katılmalarına olanak sağlayan yeterli kaynakları;

b. yaşlılar için var olan hizmetler ve kolaylıklar ve onların bunlardan yararlanma olanakları konusunda bilgi sağlamak yoluyla, yaşlıların olabildiğince uzun bir süre toplumun bütün haklara sahip üyesi olarak kalabilmelerine olanak sağlamayı;

- Yaşlılara

a. gereksinimlerine ve sağlık durumlarına uygun konutlar ya da konutlarının buna uygun hale getirilmesi için yeterli destek sağlamayı;

b. durumlarının gerektirdiği sağlık bakım ve hizmetleri yoluyla yaşlıların kendi yaşam biçimlerini özgürce seçmelerine ve alıştikları çevrede yaşamlarını istedikleri ve yapabildikleri sürece bağımsız olarak sürdürmeye olanak vermeyi;

- Kurumlarda yaşayan yaşlılara, özel yaşamlarına saygı içinde, uygun yardım ve bunların kurumdaki yaşam koşullarına ilişkin kararlar katılımlarını sağlamayı amaçlayan önlemler almayı ya da bunları özendirme; taahhüt ederler.

Madde 24. İş Akinin Sona Erdiği Durumlarda Korunma Hakkı

Akit taraflar, çalışanların iş akinin sona erdiği durumlarda korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

a. tüm çalışanların, yetenekleri ya da davranışlarıyla bağlantılı olarak ya da işletmenin, kuruluşun ya da hizmetin işleyişinin gereklerine dayanarak, iş akitlerinin geçerli nedenler olmadan sona erdirilmesi hakkını;

b. iş akitleri geçerli bir neden olmaksızın sona erdirilen çalışanların yeterli tazminat ya da diğer uygun yardımlar alma hakkını tanımayı; taahhüt ederler.

Bu amaçla akit taraflar, iş akinin geçerli bir neden olmaksızın sona erdirildiğini düşünen çalışanın bağımsız bir organa başvurma hakkını güvence altına almayı; taahhüt ederler.

Madde 25. İşverenlerinin İflası Halinde Çalışanların Haklarının Korunması Hakkı

Akit taraflar çalışanların, işverenlerinin iflas haline düşmesi durumunda alacak taleplerinin korunması hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, çalışanların istihdam sözleşmesinden ya da istihdam ilişkilerinden kaynaklanan alacak taleplerinin, bir garantör kurum ya da diğer bir etkili koruma biçimiyle güvence altına alınmasını sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 26. Onurlu Çalışma Hakkı

Akit taraflar, tüm çalışanların onurlu çalışma haklarının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak,

1. Çalışanların işyerinde ya da işle bağlantılı cinsel taciz konusunda bilinçlenmesi, bilgileneceği ve bunun engellenmesini desteklemeyi ve çalışanları bu tür davranışlardan korumaya yönelik tüm uygun önlemleri almayı;

2. Çalışanların birey olarak işyerinde ya da işle bağlantılı olarak maruz kaldıkları kınanılacak ya da açıkça olumsuz ya da suç oluşturan, yinelenen eylemler konusunda bilinçlenmesi, bilgileneceği ve bunların engellenmesini desteklemeyi ve çalışanları bu tür davranışlardan korumaya yönelik tüm uygun önlemleri almayı; taahhüt ederler.

Madde 27. Ailevi Sorumlulukları Olan Çalışanların Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele Görme Hakkı

Akit taraflar, ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanlar ve bunlarla diğer çalışanlar arasında fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak amacıyla;

1. Aşağıdaki konularda uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:

a. Mesleki yönlendirme ve eğitim konularında alınacak önlemler de dahil olmak üzere, ailevi sorumlulukları olan çalışanların istihdam edilmesi ve istihdam edilmeye devam edilmesinin yanı sıra, bu sorumluluklar nedeniyle işten ayrılanların yeniden istihdam edilmesi.

b. Çalışma koşulları ve sosyal güvenliğe ilişkin gereksinimlerinin dikkate alınması.

c. Özellikle kreş hizmetleri ve diğer çocuk bakımı ile ilgili düzenlemeler olmak üzere, kamusal ya da özel hizmetleri geliştirmek ya da teşvik etmek.

2. Her bir ebeveyne, süresi ve koşulları ulusal mevzuat, toplu sözleşmeler ya da uygulama tarafından belirlenecek, doğum izni sonrasında bir dönemde, çocuğa bakmak için aile izni verilmesi olanaklarını sağlamak;

3. Bu tür ailevi sorumlulukların, geçerli bir işe son verme nedeni oluşturmasını sağlamak.

Madde 28. Çalışanların Temsilcilerinin İşletmede Korunma ve Kolaylıklardan Yararlanma Hakkı

Akit taraflar, çalışanların temsilcilerinin görevlerini yerine getirme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla işletmede;

a. İşletmedeki çalışanların temsilcisi olarak etkinlikleri ya da statüleri nedeniyle kovulmalarını da içermek üzere kendilerine yönelik zarar verici eylemlere karşı etkili bir korumadan yararlanmalarını,

b. İlgili işletmenin gereksinimleri, büyüklüğü ve kapasitesi ve ülkenin endüstriyel ilişkiler sistemi göz önünde tutularak, görevlerini derhal ve etkili bir biçimde yerine getirmelerini mümkün kılmak için uygun olabilecek olanaklar tanınmasını; taahhüt ederler.

Madde 29. Çalışanların Toplu İşten Çıkarma Sürecinde Bilgilendirilme ve Danışılma Hakkı

Akit taraflar, çalışanların toplu işten çıkarma sürecinde bilgilendirilme ve danışılma hakkını etkili bir biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacıyla, toplu işten çıkarmaları önlemenin ya da bunların ortaya çıkışını sınırlamanın ve örneğin özellikle ilgili çalışanların yeniden eğitimine ya da yeniden yerleştirilmesine yardım amaçlı sosyal önlemlere katılmak yoluyla sonuçlarını azaltmanın araç ve yolları hakkında bu tür toplu işten çıkarmalardan belli bir süre önce işverenlerin, çalışanların temsilcilerine zamanında danışmasını ve bilgi vermesini sağlamayı; taahhüt ederler.

Madde 30. Toplumsal Dışlanma ve Yoksulluğa Karşı Korunma Hakkı

Akit taraflar, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

a. toplumsal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek genel ve eşgüdümlü bir yaklaşım çerçevesinde önlemler almayı;

b. bu önlemleri, uyarlanmasını sağlamak amacıyla gerektiğinde gözden geçirmeyi; taahhüt ederler.

Madde 31. Konut Hakkı

- Akit taraflar, konut hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;
- 1.yeterli standartlara sahip bir konut edinilmesini teşvik etmeye;
  - 2.evsizliği, zamanla ortadan kaldırma amacıyla, önlemeye ve azaltmaya;
  3. ev fiyatlarını, yeterli kaynaklara sahip olmayanlar için uygun hale getirmeye yönelik önlemler almayı; taahhüt ederler.

BÖLÜM III

Madde A. Yükümlülükler

- 1.Aşağıdaki B maddesinin hükümleri uyarınca, her taraf;
  - a. bu Şart'ın I. bölümünü, bu bölümün giriş fıkrasında da belirtilmiş olduğu gibi, uygun araçlarla izleyeceği hedeflerin bir bildirimini saymayı;
  - b. bu Şart'ın II. bölümünde yer alan ve aşağıda sayılan dokuz maddenin (1., 5., 6., 7., 12., 13., 16., 19. ve 20'nci maddeler) en az altısı ile kendisini bağlı saymayı;
  - c. Şart'ın II. bölümünden, bağlı olduğu maddelerin ve numaralandırılmış fıkraların toplam sayısı on altı madde ve altmış üç fıkradan az olmamak kaydıyla, ek olarak seçebileceği maddeler ve numaralandırılmış fıkralarla kendisini bağlı saymayı taahhüt eder.
2. Bu maddenin 1'inci fıkrasının b ve c bentleri uyarınca seçilen madde ve fıkralar; onay, kabul ya da uygun bulma belgelerinin verildiği esnada Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirilecektir.
3. Herhangi bir taraf, daha sonraki bir tarihte, Genel Sekreter'e yapacağı bir bildirimle, henüz bu maddenin 1'inci fıkrasına uygun olarak kabul etmemiş olduğu, Şart'ın II. bölümünde yer alan madde ve numaralanmış fıkralarla kendini bağlı saydığını açıklayabilir. Daha sonra kabul edilmiş olan bu yükümlülükler onay, kabul ya da uygun bulma işlemlerinin ayrılmaz bir parçası sayılacak ve bildirim verilmesinden sonra bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününden itibaren aynı etkiye sahip olacaktır.
4. Her taraf, çalışmayı denetleyecek ulusal koşullara uygun bir sistem kuracaktır.

Madde B. Avrupa Sosyal Şartı ve 1988 Tarihli Ek Protokolle Bağlantılar

1. Avrupa Sosyal Şartı'nın ya da 5 Mayıs 1988 tarihli Ek Protokol'ün tarafı olan hiçbir akit taraf, bu Şartı, bağlı olduğu Avrupa Sosyal Şartı'nın ve uygun olan yerlerde Ek Protokol'ün, en azından bu Şart'ın hükümlerine karşılık gelen hükümleri ile kendisini bağlı saymaksızın onaylayamaz, kabul edemez ya da uygun bulamaz.
2. Bu Şart hükümlerinden herhangi birinin getirdiği yükümlülüklerin kabul edilmesi, bu yükümlülüklerin ilgili taraf açısından yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Avrupa Sosyal Şartı'nın ve uygun olan yerlerde 1988 tarihli Ek Protokol'ün bunlara karşılık gelen hükümlerinin, bu belgelerin birincisiyle ya da her ikisiyle bağlı olması durumunda ilgili tarafa uygulanmasını sona erdirir.

BÖLÜM IV

Madde C. Şart'ta Yer Alan Yükümlülüklerin Uygulanmasına İlişkin Denetim

Bu Şart'ta yer alan hukuksal yükümlülüklere uygunluk, Avrupa Sosyal Şartı'ndaki ile aynı denetime tabi olacaktır.

Madde D. Kolektif Şikayet

1. Avrupa Sosyal Şartı'na Ek Protokol'ün kolektif şikayet sistemi getiren hükümleri, bu Protokol'ü onaylamış olan devletler bakımından, bu Şarttan kaynaklanan yükümlülüklere de uygulanacaktır.

2. Avrupa Sosyal Şartı'na kolektif şikayet sistemi getiren Ek Protokol ile bağlı olmayan herhangi bir devlet, bu Şart'ın onay, kabul ya da uygun bulma belgesini verirken ya da daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bu Şart'tan kaynaklanan yükümlülüklerinin denetlenmesinde, anılan Protokolde öngörülen usullerin kullanılmasını kabul ettiğini bir bildirimle açıklayabilir.

BÖLÜM V

Madde E. Ayrımcılık Yasağı

Bu Şartla yer alan haklardan yararlanma ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet, doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiçbir ayrımcılığa tabi olmaksızın sağlanacaktır.

Madde F. Savaş veya Olağanüstü Halde Yükümlülüklere Aykırı Önlemlerin Alınması

1. Bir savaş durumunda ya da ulusun varlığını tehdit eden olağanüstü hallerde herhangi bir akit taraf ancak, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerle aykırılık oluşturmamak koşuluyla durumun gerektirdiği ölçüde bu Şartla öngörülen yükümlülüklerine aykırı önlemler alabilir.

2. Yükümlülüklerine aykırı önlemler alma hakkını kullanan herhangi bir akit taraf, makul bir süre içinde Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne alınan önlemler ve bunları gerektiren nedenler ile ilgili olarak tam bilgi verir. Yine aynı biçimde, söz konusu Taraf anılan önlemlerin sona erdiği ve Şart hükümlerinin tamamıyla uygulanmasına yeniden başladığı tarihten de Genel Sekreteri haberdar eder.

Madde G. Sınırlamalar

1. I'inci bölümde anılan hak ve ilkelerin etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi ve II'nci bölümde öngördüğü gibi bunların etkili bir biçimde uygulanmasının sağlanması, bu bölümlerde öngörülenler dışında, sadece demokratik bir toplumda başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ya da kamu yararının, ulusal güvenliğinin, halkın sağlığının ya da ahlakın korunması için ve ancak yasayla sınırlamaya ve kısıtlamaya tabi tutulabilir.

2. Bu Şart'ın hükümleri çerçevesinde, anılan hak ve yükümlülüklerine yapılan sınırlamalar öngörülüklerinden başka bir amaç için kullanılamazlar.

Madde H. Şart İle İç Hukuk veya Uluslararası Anlaşmalar Arasındaki Bağlantı

Bu Şart'ın hükümleri, ilgili kişilerin daha lehte bir muameleye tabi olmalarını sağlayacak; yürürlüğe girmiş ya da girecek olan tek ya da ikili ya da çok taraflı sözleşme, anlaşma ya da anlaşma veya ulusal hukuk hükümlerinin uygulanmasını engellemez.

Madde I. Kabul Edilen Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi

1. Bu Protokol'ün II, bölümünün 1 ilâ 31'inci maddelerinin hükümleri, bu maddelerde öngörülen uygulama yöntemlerine etki etmezsiniz,

a. yasalar ya da yönetmeliklerle;
b. işverenler ya da işveren örgütleri ile çalışanların örgütleri arasında akdedilmiş toplu sözleşmelerle;

c. bu iki yöntemden elde edilen karma bir yöntemle ya da

d. diğer uygun araçlarla yerine getirilebilir.

2. Bu Protokol'ün II'nci bölümünün 2'nci maddesinin 1, 2, 3, 4, 5. ve 7'nci fıkraları, 7'nci maddesinin 4, 6. ve 7'nci fıkraları, 10'uncu maddesinin 1, 2, 3. ve 5'inci fıkraları ve 21'inci ile 22'nci maddelerinden doğan yükümlülükler, hükümler bu maddenin 1 inci fıkrasına uygun olarak ilgili çalışanların büyük çoğunluğuna uygulanmışsa yerine getirilmiş kabul edilecektir.

Madde J. Değişiklikler

1. Herhangi bir taraf ya da Hükümetler Komitesi tarafından önerilen, bu Şart'ın III. ve IV. bölümlerine ilişkin herhangi bir değişiklikte olduğu gibi, I. ve II. bölümlerinde bu Şart'ta güvence altına alınan hakların kapsamını genişletmek için yapılacak herhangi bir değişiklikte de, bu değişiklik önerisi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne iletilecek ve Genel Sekreter de bunu Şart'ın taraflarına aktaracaktır.

2. Yukarıdaki fıkranın hükümlerine göre yapılan herhangi bir değişiklik önerisi, Parlamento'lar Meclisi'ne danıştıktan sonra kabul ettiği metni onaylaması için Bakanlar Komitesi'ne sunacak olan Hükümet Komitesi tarafından incelenir. Bakanlar Komitesi'nin onaylamasından sonra, bu metin tarafların kabulüne sunulur.

3. Bu Şart'ın I. bölümü ve II. bölümüne ilişkin herhangi bir değişiklik, bunu kabul eden taraflar bakımından, üç tarafın Genel Sekreter'e bu değişikliği kabul ettiklerini bildirdikleri tarihten sonra bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir. Değişiklik, onu daha sonra onaylayacak her taraf için, tarafın Genel Sekreter'e bu değişikliği kabul ettiğini bildirdiği tarihten sonra bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir.

4. Bu Şart'ın III. bölümü ve IV. bölümüne ilişkin herhangi bir değişiklik, bütün tarafların Genel Sekreter'e bu değişikliği kabul ettiklerini bildirdikleri tarihten sonra bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir.

BÖLÜM VI

Madde K. İmza, Onay ve Yürürlüğe Girme

1. Bu Şart Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzasına açıktır. Bu Şart onay, kabul ya da uygun bulma şartlarına tabidir. Onay, kabul ya da uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecektir.

2. Bu Şart, Avrupa Konseyi üyesi üç devletin bu Şartla bağlı olma iradesini bir önceki fıkraya göre açıkladıkları tarihten sonra, bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir.

3. Bu Şart, onu daha sonra onaylayacak her imzacı devlet için onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verildiği tarihten sonraki bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir.

Madde L. Ülkesel Uygulama

1. Bu Şart her tarafın ana ülkesinde uygulanır. Her imzacı devlet, imza sırasında ya da onay, kabul ya da uygun bulma belgesini verirken, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, bu amaca yönelik olarak ana ülkesi sayılacak olan toprakları belirtir.

2. Herhangi bir imzacı taraf, bu Şart'ı imzalaması sırasında veya onay, kabul ya da katılma belgesini verirken ya da daha sonra herhangi bir zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu ya da uluslararası sorumluluğunu üstlendiği ve adı geçen bildirimde belirtilen ana ülkesi dışındaki ülke ya da ülkelere bu Şart'ın tümüyle ya da bir bölümüyle uygulanacağını bildirebilir. Bu bildirimde, bu Şart'ın II. Bölümünün madde ya da maddelerinden bildirimde belirtilen ülkeler bakımından bağlayıcı saydıklarını belirtir.

3. Şart, yukarıda belirtilen bildirimde yer alan toprak ya da topraklarda Genel Sekreter'in bu bildirim alacağı tarihten sonraki bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

4. Taraflardan herhangi biri, daha sonraki bir tarihte, bu maddenin 2'nci fıkrası kurallarına uygun olarak bu Şart'ın uygulanma alanına alınan ülke ya da ülkelerde, bu ülke ya da ülkeler yönünden henüz kabul etmemiş olduğu herhangi bir maddeyle ya da numara verilmiş fıkralarla kendisini bağlı saydığını Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildirimle açıklayabilir. Daha sonra kabul edilmiş olan bu yükümlülükler ilgili toprak yönünden ilk bildirimden ayrılmaz bir parçası sayılacak ve Genel Sekreter'in bu bildirim alacağı tarihten sonraki bir aylık dönemin sona ermesini izleyen ayın birinci gününde yürürlüğe girecektir.

Madde M. Fesih

1. Herhangi bir taraf bu Şart'ı, ancak, Şart'ın kendisi açısından yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık bir dönemin sonunda ya da sonraki her iki yıllık dönemin sonunda ve her iki durumda da, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne altı ay önceden bildirimde bulunarak feshedebilir.

2. Herhangi bir taraf, önceki fıkrada yer alan hükümlere uygun olarak, bu Şart'ın II. bölümünün kabul etmiş olduğu her hangi bir madde veya fıkrasını, bağlı olacağı madde ve fıkra sayısı, maddeler bakımından on altı ve fıkralar bakımından altmış üçün altına düşmemesi ve bu taraf tarafından seçilen aynı sayıdaki madde ve fıkraların madde A'nın 1 maddesinin b bendinde özel olarak atf yapılan maddeleri içermesi koşuluyla feshedebilir.

3. Herhangi bir taraf, madde L'nin 2'nci fıkrası uyarınca yapılan bildirim gereği Şart'ın uygulandığı her hangi bir toprak yönünden, bu maddenin 1'inci fıkrasında belirtilen koşullar uyarınca bu Şart'ı ya da Şart'ın II'nci bölümünün her hangi bir maddesini feshedebilir.

Madde N. Ek

Bu Şart'ın eki onun ayrılmaz bir parçasıdır.

Madde O. Bildirimler

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri,

- a. her imzayı;
  - b. onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verilmesini;
  - c. Madde K uyarınca bu Şart'ın yürürlüğe girişi tarihini;
  - d. Madde A'nın 2. ve 3'üncü fıkraları, madde D'nin 1 ve 2'nci fıkraları, madde F'nin 2'nci fıkrası ile madde L'nin 1., 2., 3. ve 4'üncü fıkralarının uygulanmasında yapılan bildirimleri;
  - e. Madde J uyarınca yapılan herhangi bir değişikliği;
  - f. Madde M uyarınca yapılan herhangi bir feshi;
  - g. bu Şart ile ilgili diğer her işlemi, bildirimini ya da iletiyi Konsey üyesi devletlere ve Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü'ne bildirecektir.
- Usulüne göre yetkili kılınmış olan aşağıda imzası bulunan temsilciler bu değiştirilmiş Şartı imzalamıştır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce dillerinde 3 Mayıs 1996' da Strasbourg' ta imzalanmış olup onaylanmış kopyalar Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu Şart'ın hazırlanmasına iştirak eden üye olmayan devletlere ve bu Şartı onaylamak üzere davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın Eki

Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın ilgili kişiler yönünden kapsamı

1. 12'nci maddenin 4'üncü fıkrası ve 13'üncü maddenin 4'üncü fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere 1 ilâ 17'nci maddeler ve 20 ilâ 31'inci maddelerde belirtilen kişiler, bu maddeler 18 ve 19'uncu madde hükümleri ışığında yorumlanmak koşuluyla, yabancılardan yalnızca ilgili taraf ülkesinde yasal olarak oturan ya da düzenli olarak çalışan diğer tarafların vatandaşlarını kapsar.

Bu yorum, taraflardan herhangi biri tarafından benzer kolaylıkların başka kişilere yaygınlaştırılmasını engellemez.

2. Her taraf, 28 Temmuz 1951'de Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Statüsüne ilişkin Sözleşme'de ve 31 Ocak 1967 tarihli Protokol'de tanımlanan ve ülkesinde yasal olarak bulunan mültecilere, olabildiğince lehte ve her halde tarafın yukarıda belirtilen sözleşme ve bu mültecilere uygulanabilecek olan diğer uluslararası belgelerle üstlenmiş olduğu yükümlülüklerden daha az olmamak üzere lehte muamelede bulunacaktır.

3. Her taraf, 28 Eylül 1954'te New York'ta yapılan Vatansızların Statüsüne ilişkin Sözleşme'e tanımlanan ve ülkesinde yasal olarak bulunan vatansızlara, olabildiğince lehte ve her halde tarafın yukarıda belirtilen belgeyle ve bu vatansızlara uygulanabilecek olan diğer uluslararası belgelerle üstlenmiş olduğu yükümlülüklerden daha az olmamak üzere lehte muamelede bulunacaktır.

BÖLÜM I, Fıkra 18 ve BÖLÜM II, Madde 18, Fıkra 1

Bu hükümler, tarafların ülkelerine giriş sorunuyla ilgili olmadığı ve 13 Aralık 1955'te Paris'te imzalanan Avrupa İskân Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasına engel teşkil etmediği şeklinde anlaşılır.

BÖLÜM II

Madde 1. Fıkra 2

Bu hüküm, istihdam için sendika üyeliği koşulunu ya da uygulamasını yasakladığı ya da buna izin verdiği biçiminde yorumlanamaz.

Madde 2. Fıkra 6

Taraflar, bu hükmün;

- toplam süresi bir ayı geçmeyen ve ya da haftalık çalışma süresi sekiz saati geçmeyen bir sözleşme ya da istihdam ilişkisi ile çalışanlara;
- nesnel değerlendirmelerle bunun haklılaştırılması koşuluyla, geçici ve ya da özel nitelikli sözleşme ya da istihdam ilişkisinin olduğu durumlarda uygulanmayacağıni öngörebilirler.

Madde 3. Fıkra 4

Bu hüküm, bu hükmün amaçları açısından bu hizmetlerin işlevleri, örgütlenmesi ve işleyiş koşullarının ulusal yasalar ya da yönetmelikler, toplu sözleşmeler ya da ulusal koşullara uygun diğer araçlarla belirleneceği biçiminde anlaşılır.

Madde 4. Fıkra 4

Bu hüküm, ağır bir suç işleme durumunda derhal işten çıkarmayı yasakladığı biçiminde anlaşılabilir.

Madde 4. Fıkra 5

Bir tarafın bu fıkroda öngörülen yükümlülüğü, kapsam dışı kalan kimseler hariç olmak üzere, yasayla ya da toplu sözleşme ya da hakem kararı yoluyla çalışanların büyük çoğunluğunun ücretlerinden kesinti yapılarak mağdur edilmelerine izin verilmemişse yerine getirmiş sayılacağı şeklinde anlaşılır.

Madde 6. Fıkra 4

Bu hakka getirilebilecek bunun ötesindeki sınırlamaların G maddesi uyarınca haklı çıkarılması koşuluyla, taraflardan her biri, kendisine göre, yasa yoluyla grev hakkının kullanımını düzenleyebilir.

Madde 7. Fıkra 2

Bu hüküm, tarafların mevzuatlarında, belirlenen yaş sınırına ulaşmamış genç insanların, bu çalışmanın yetkili makamların öngörmüş olduğu koşullara uygun olarak yapıldığı ve bu genç insanların sağlık ve güvenliklerini korumak için önlemlerin alındığı yerlerde, mesleki eğitimleri için kesinlikle gerekli olduğu ölçüde çalışmalarını öngörmelerini engellemez.

Madde 7. Fıkra 8

Bir tarafın bu fıkroda öngörülen yükümlülüğü, on sekiz yaşından küçüklerin büyük çoğunluğunun gece işinde çalıştırılmayacağıni yasayla öngörerek bu yükümlülüğün anlamına uygun davranılmış ise yerine getirmiş sayılacağı şeklinde anlaşılır.

Madde 8. Fıkra 2

Bu hüküm, mutlak bir yasak koyduğu biçiminde yorumlanamaz.

Aşağıdaki durumlarda olduğu gibi, istisnalar getirilebilir:

- bir kadın çalışanın, istihdam ilişkisinin sona erdirilmesini haklı kılan görevini kötüye kullanmadan suçlu olması,
- ilgili işletmenin çalışmayı durdurması,
- iş akdinde öngörülmüş bulunan sürenin dolması.

Madde 12. Fıkra 4

Bu fıkranın girişindeki "bu sözleşmelerde yer alan koşullara bağlı olarak" ibaresi, diğerlerinin yanı sıra, bir tarafın diğer tarafların vatandaşlarına herhangi bir sigorta katkısından bağımsız olarak yapılan yardımlara ilişkin, belli bir ikamet süresinin tamamlanmasını isteyebileceği anlamına gelir.

Madde 13. Fıkra 4

Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi'ne taraf olmayan hükümetler, diğer tarafların vatandaşlarına adı geçen Sözleşme hükümlerine uygun muamelede bulunmaları koşuluyla Şart'ı bu fıkra bakımından onaylayabilirler.

Madde 16

Bu hüküm, burada sağlanan korumanın tek ebeveynli aileleri kapsadığı biçiminde anlaşılır.

Madde 17

Bu hüküm, çocuğa uygulanacak hukukta ergenlik yaşı daha düşük olmadıkça, özellikle 7. madde olmak üzere Şart'ın öngörmüş olduğu diğer özel hükümler saklı kalmak üzere, 18 yaşın altındaki herkesi kapsar şeklinde anlaşılır.

Bu, yukarıda belirtilen yaşa kadar zorunlu eğitim sağlama yükümlülüğü anlamına gelmez.

Madde 19. Fıkra 6

Bu hükmün uygulanmasında "bir yabancı çalışanın ailesi" teriminden, en azından çalışanın eşi ile kabul eden devlet tarafından küçük sayıldıkları ve göçmen çalışana bağımlı oldukları süreçte evlenmemiş çocukları anlaşılır.

Madde 20

1. İşsizlik yardımı, yaşlılık yardımı ve dul ve yetimlere yapılan yardımlar ile ilgili diğer hükümlerde olduğu gibi sosyal güvenliğe ilişkin konuların, bu maddenin kapsamı dışında tutulabileceği kararlaştırılmıştır.

2. Özellikle gebelik, loğusalık ve doğum sonrası dönem ile ilgili olarak kadının korunmasına ilişkin hükümler, bu maddede belirtildiği biçimde ayrımcılık sayılmaz.

3. Bu madde, fiili eşitsizliklerin giderilmesini amaçlayan özel önlemlerin alınmasını engellemez.

4. Nitelikleri ya da yerine getirilme koşulları nedeniyle yalnızca belli bir cinsiyetten olan kişilere ayrılacak mesleki etkinlikler bu maddenin ya da bu maddenin bazı hükümlerinin kapsamı dışında tutulabilir. Bu hüküm tarafların, yasalar ya da düzenleyici işlemlerle, nitelikleri ya da yerine getirilme koşulları nedeniyle belli bir cinsiyetten olanlara özgülenebilecek bir meslekler listesi oluşturmaları gerektiği biçiminde yorumlanamaz.

Madde 21 ve 22

1. Bu maddelerin uygulanmasında, "çalışanların temsilcileri" terimi, ulusal mevzuat ya da uygulama tarafından böyle nitelendirilen kişiler anlamına gelir.

2. "Ulusal mevzuat ve uygulama" terimi, duruma göre, yasaların ve yönetmeliklerin yanı sıra toplu iş sözleşmelerini, işverenler ve çalışanların temsilcileri arasındaki diğer anlaşmaları, gelenekleri ve ilgili yargı kararlarını kapsar.

3. Bu maddelerin uygulanmasında, "işletme" terimi, tüzel kişiliği olan ya da olmayan, maddi kazanç elde etmek üzere hizmet sağlamak veya mal üretmek için oluşturulmuş ve kendi pazar politikasını belirleme gücü olan maddi ve maddi olmayan bileşenler bütünüdür belirler biçimde anlaşılır.

4. Dinsel toplulukların ve bunların kurumlarının, bu kurumlar 3 fıkarda belirtilen anlamda işletme olsalar bile, bu maddelerin uygulanma alanının dışında bırakılabilecekleri anlaşılır. Ulusal mevzuatın koruduğu bazı ideallerden esinlenen ya da bazı ahlaki kavramların yönlendirdiği etkinliklerde bulunan kuruluşlar, işletmenin doğrultusunun korunmasının gerektirdiği ölçüde bu maddelerin uygulama alanı dışında bırakılabilirler.

5. Bir devlette, bu maddelerde yer alan haklar işletmenin çeşitli kuruluşlarında kullanıldığı zaman, ilgili tarafın bu hükümlerden doğan yükümlülükleri yerine getirmiş olduğu anlaşılır.

6. Taraflar, ulusal mevzuat ya da uygulama tarafından belirlenen, belirli bir sayıdan daha az çalışanı istihdam eden işletmeleri bu maddelerin uygulanma alanı dışında tutabilirler.

Madde 22

1. Bu hüküm, ne devletlerin işyerlerinde sağlık ve güvenlik ile ilgili yönetmelikler yapma yükümlülüğü ve yetkisini ne de bunların uygulanmasını izlemekle görevli organların yetki ve sorumluluklarını etkiler.

2. "Sosyal ve sosyo-kültürel hizmet ve imkanlar" terimleri, bazı işletmelerin çalışanlara sağladığı sosyal yardım, spor alanları, emzirme odaları, kütüphaneler, çocuklar için tatil kampları vb. gibi sosyal ve/veya kültürel olanakları belirtir biçimde anlaşılır.

Madde 23. Fıkra 1

Bu fıkranın uygulanmasında, "olabildiğince uzun bir süre" terimi, yaşlı kişinin fiziksel, ruhsal ve zihinsel yeteneklerine ilişkindir.

Madde 24

1. Bu madde bakımından "iş akdinin sona ermesi" ve "sona erme" terimleri, iş akdinin işverenin inisiyatifıyla sona erdirilmesi anlamına gelir.

2. Bu madde bütün çalışanları kapsar ancak bir taraf, aşağıdaki türlerde istihdam edilen kişileri bu maddedeki güvencelerin bazısının ya da tümünün kapsamı dışında bırakabilir:

a. belirli süreli ya da belirli bir iş için yapılan istihdam sözleşmesiyle çalışanlar;

b. önceden belirlenmesi ve makul bir süresinin olması koşuluyla, staj dönemi ya da deneme döneminde olan çalışanlar;

c. geçici olarak kısa bir süre için çalışanlar.

3. Bu madde açısından, özellikle, aşağıda belirtilen hususlar iş akdinin sona erdirilmesi için geçerli bir neden oluşturamaz:

a. sendika üyeliği ya da çalışma saatleri dışında ya da işverenin izniyle çalışma saatlerinde sendika etkinliklerine katılma;

b. çalışanların temsilcisi olarak görev almayı istemek, bu sıfatı taşımak ya da taşımış olmak;

c. yasalara ya da yönetmelikleri ihlal ettiği iddiasıyla bir işveren hakkında şikayette bulunmak ya da yürütülen yargılamaya katılmak ya da yetkili idari makamlara başvurmak;

d. ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, ailevi sorumluluk, hamilelik, din, siyasi görüş, ulusal ya da sosyal köken;

e. annelik ya da aile izni;

f. hastalık ya da yaralanma nedeniyle geçici olarak işe gelememe;

4. geçerli bir neden olmaksızın sona erdirilen iş akditerinden, çalışanların tazminat ya da diğer uygun yardımlar almaları, ulusal yasalar ya da yönetmelikler, toplu sözleşmeler ya da ulusal koşullara uygun diğer araçlarla tayin edileceği anlaşılır.

Madde 25

1. Yetkili ulusal makam, istisnai olarak ve işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danıştıktan sonra, istihdam ilişkilerinin özel niteliği gereği çalışanlar gruplarından bazılarını bu hükmün sağladığı koruma dışına çıkarabileceği anlaşılır.
2. "İflas" tanımının, ulusal mevzuat (hukuk) ve uygulama tarafından yapılması gerektiği anlaşılır.
3. Bu hükmün kapsamına aldığı çalışanların alacak talepleri en azından şunları içerir:
  - a. çalışanların aciz halinden ya da iş akdinin sona ermesinden önceki, bu dönem üç aydan az olmamak üzere imtiyazlı alacak ve sekiz haftadan az olmamak üzere garanti edilmiş alacak niteliği olmak üzere, öngörülen bir döneme ilişkin ücret alacakları talepleri;
  - b. çalışanların, aciz halinin ya da iş akdinin sona ermesinin gerçekleştiği yıl boyunca yapılan çalışmaların sonucu olarak ödenmesi gereken tatil ödemesi talepleri;
  - c. çalışanların aciz halinden ya da iş akdinin sona ermesinden önceki, bu dönem üç aydan az olmamak üzere imtiyazlı alacak ve sekiz haftadan az olmamak üzere garanti edilmiş alacak niteliğinde olmak üzere, belirlenen bir döneme ilişkin ödenmesi gereken diğer ücretli izinler için alacak talepleri.
4. Ulusal yasalar ya da yönetmelikler çalışanların alacak taleplerinin korunmasını, sosyal açıdan kabul edilebilecek bir düzeyde olmak koşuluyla, belirlenen bir miktarla sınırlayabilir.

Madde 26

Bu madde, taraflarca kanun çıkartılmasını gerektirmez şeklinde anlaşılır.
2'nci fıkranın, cinsel tacizi kapsamadığı anlaşılır.

Madde 27

Bu maddenin, ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanlara, bu sorumlulukları ekonomiye ilişkin faaliyetlere hazırlanmalarını, katılmalarını veya bu faaliyetlerde ilerlemelerini engellediği durumlarda, onlara bağımlı olan çocukları ve onların bakım ve desteğine muhtaç yakın aile fertleri açısından uygulandığı anlaşılır.

"Bakmakla yükümlü oldukları çocukları" ve "onların bakımına ve desteğine muhtaç olan yakın aile fertleri" terimleri, ilgili tarafın ulusal mevzuatının böyle tanımladığı kişiler anlamına gelir.

Madde 28 ve 29

Bu maddelerin uygulanmasında, "çalışanların temsilcileri" terimi, ulusal mevzuat ya da uygulama tarafından böyle nitelendirilen kişiler anlamına gelir.

BÖLÜM III

Şart'ın, uluslararası nitelikte hukuksal yükümlülükler içerdiği ve bunların uygulanmasının yalnızca IV. bölümde belirtilen denetime bağlı olduğu anlaşılır.

Madde A, Fıkra 1

Numaralanmış fıkraların, yalnızca bir fıkradan oluşan maddeleri de kapsayabileceği anlaşılır.

Madde B, Fıkra 2

B maddesinin 2'nci fıkrası için, değiştirilmiş Şart hükümleri, aşağıdaki istisnalarla, aynı madde ya da fıkra numarasını taşıyan Şart hükümlerine karşılık gelmektedir:

- a. Şart'ın 3'üncü maddesinin 1. ve 3'üncü fıkralarına karşılık gelen, değiştirilmiş Şart'ın 3'üncü maddesinin 2'nci fıkrası;

- b. Şart'ın 3'üncü maddesinin 2 ve 3'üncü fıkralarına karşılık gelen, değiştirilmiş Şart'ın 3'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası;
- c. Şart'ın 10'uncu maddesinin 42'üncü fıkrasına karşılık gelen, değiştirilmiş Şart'ın 10'uncu maddesinin 5'inci fıkrası;
- d. Şart'ın 17'nci maddesine karşılık gelen, değiştirilmiş Şart'ın 17'nci maddesinin 1'inci fıkrası.

BÖLÜM V

Madde E

Nesnel ve makul bir gerekçeye dayanan farklı uygulamalar ayrımcılık sayılmayacaktır.

Madde F

"Savaş ve diğer olağanüstü hallerde" terimleri, savaş tehdidini de kapsayacak biçimde anlaşılır.

Madde I

21 ve 22'nci maddelerin eki uyarınca kapsam dışı bırakılan çalışanlar, ilgili çalışanların sayısının saptanmasında hesaba katılmaz şekilde anlaşılır.

Madde J

"Değişiklik" terimi, Şart'a yeni maddelerin eklenmesini de kapsayacak biçimde genişletilecektir.

EK 4

**AVRUPA SOSYAL ŞARTINA
TOPLU ŞİKAYET SİSTEMİ
GETİREN EK PROTOKOL**

AVRUPA SOSYAL ŞARTI'NA TOPLU ŞİKAYET SİSTEMİ GETİREN EK PROTOKOL

Strasbourg, 09.11.1995

18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzaya açılmış bulunan Avrupa Sosyal Şartı'nın (bundan böyle "Şart" olarak tanımlanacaktır) bu Protokolü'nü imzalayan Avrupa Konseyi üye devletleri,

Şart tarafından güvence altına alınan sosyal hakların etkili biçimde uygulanabilmesini geliştirecek yeni önlemleri almayı kararlaştırarak,

Bu amacın özellikle, diğerlerinin yanı sıra, yönetimin ve çalışanların ve hükümet dışı örgütlerin katılımını güçlendirecek olan, bir toplu şikayet yönteminin oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceğini değerlendirerek, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1

Bu Protokol'e taraf devletler, aşağıdaki kuruluşların, Şart'ın yetersiz biçimde uygulandığını ileri süren şikayetlerde bulunma hakkını tanırlar:

- Şart madde 27 paragraf 2'de sözü edilen uluslararası işveren örgütleri ve sendikalar;
- Avrupa Konseyi'nde danışman statüsüne sahip ve bu amaçla Hükümetler Komitesi tarafından oluşturulan listeye dâhil edilmiş olan diğer uluslararası hükümet dışı kuruluşlar;
- Taraf devletin yetki alanı içinde olan ve onun hakkında şikayet başvurusunda bulunan ulusal işveren örgütleri ve sendikaları temsil eden örgütler.

Madde 2

1. Bir taraf devlet, madde 13 hükümleri uyarınca bu Protokol ile bağlı olmayı kabulünü açıklarken ya da daha sonra, kendi yetki alanında olan, bu Şart'ın kapsadığı konularda özel yeterliliği bulunan, başka bir temsilci hükümet dışı kuruluşa da kendisi hakkında şikayetçi olma hakkı tanıdığını açıklayabilir.

2. Bu tür açıklamalar belirli bir süre içinde yapılabilir.

3. Bu açıklamalar, örneklerini taraf devletlere iletilecek ve yayınlayacak olan Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından muhafaza edilecektir.

Madde 3

Madde 1(b) ve madde 2'de sözü edilen uluslararası ve ulusal hükümet dışı kuruluşlar, sözü edilen hükümlerde öngörülen yöntemlere uygun olarak ve ancak özel yeterlilikleri bulunan konularla ilgili olarak şikayette bulunabilirler.

Madde 4

Şikayet yazılı olarak yapılacak ve Şart'ın ilgili taraf devletçe kabul edilen bir hükmü ile ilgili olarak bu hükmün tatminkâr biçimde uygulanmasının bu taraf devlet tarafından nasıl sağlanmadığını belirtecektir.

Madde 5

Şikayetler, şikayetçiye şikayetin alındığını, ilgili taraf devlete şikayeti bildirecek ve şikayeti derhal Bağımsız Uzmanlar Komitesi'ne iletilecek olan Genel Sekreter'e sunulacaktır.

Madde 6

Bağımsız Uzmanlar Komitesi ilgili taraf devlet ve şikayette bulunan kuruluştan, kendi belirlediği bir süre içinde, şikayetin kabul edilebilirliği konusunda bilgi ve görüşlerini yazılı olarak sunmalarını talep edebilir.

Madde 7

1. Bağımsız Uzmanlar Komitesi bir şikayetin kabul edilebilir olduğuna karar verirse, Şart'a taraf olan devletlere, Genel Sekreter aracılığı Her taraf devletleri bilgilendirecektir. Bağımsız Uzmanlar Komitesi kendi belirlediği bir süre içerisinde, ilgili taraf devlet ve şikayette bulunan kuruluştan ilgili tüm yazılı açıklama ve bilgileri, diğer taraf devletlerden de sunmayı istedikleri görüşlerini iletmelerini talep edecektir.

2. Şikayet ulusal bir işveren örgütü ya da sendikası ya da başka bir ulusal ya da uluslararası hükümet dışı kuruluş tarafından sunulmuş ise Bağımsız Uzmanlar Komitesi madde 27.2. paragrafta sözü edilen uluslararası işveren örgütlerini ya da sendikaları Genel Sekreter aracılığı ile bilgilendirecek ve onları belirleyeceği süre içinde görüşlerini sunmaya davet edecektir.

3. İlgili taraf devlet ve şikayet başvurusunda bulunan kuruluş, Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin belirleyeceği süre içinde, yukarıdaki 1 ve 2'nci paragraflar çerçevesinde sunulmuş olan bilgi, açıklama ya da görüşler temelinde, yazılı olarak, başka bilgi ya da görüşlerini de ek olarak sunabilirler.

4. Bağımsız Uzmanlar Komitesi, şikayetin incelenmesi sürecinde tarafların temsilcilerinin katılacağı bir oturum düzenleyebilir.

Madde 8

1. Bağımsız Uzmanlar Komitesi, şikayeti incelemek üzere yaptığı işlemleri açıklayan ve ilgili taraf devletin Şart'ın şikayet başvurusunda sözü edilen hükmünü tatminkâr biçimde uygulayıp uygulamadığı konusunda vardığı sonuçları belirten bir rapor hazırlayacaktır.

2. Bu rapor Bakanlar Komitesi'ne iletilecektir. Rapor ayrıca, raporu yayınlama hakkı bulunmayan, şikayetçi kuruluş ve diğer taraf devletlere de iletilecektir. Bu rapor Parlamenteler Meclisine iletilecek ve madde 9'da sözü edilen kararlarla birlikte ya da Bakanlar Komitesi'ne iletilmesinde en geç dört ay sonra kamuoyuna duyurulacaktır.

Madde 9

1. Bakanlar Komitesi, Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin raporuna dayanarak, katılanların çoğunluğunun oyu ile bir karar alacaktır.

Bağımsız Uzmanlar Komitesi Şart'ın tatmin edici biçimde uygulanmadığı sonucuna varmış ise, Bakanlar Komitesi katılanların üçte iki çoğunluğunun oyu ile ilgili taraf Devlete yönelik bir tavsiye karar alabilir. Her iki durumda da oy kullanma yetkisi Şart'a taraf devletlerle sınırlı olacaktır.

2. Bakanlar Komitesi, Bağımsız Uzmanlar Komitesi'nin raporunun yeni hususlar ortaya koyması halinde ilgili taraf devletin talebi üzerine, Şart'a taraf devletlerin üçte iki çoğunluğunun oyu ile Hükümetler Komitesi'ne danışılmasına karar verebilir.

Madde 10

İlgili taraf devlet, Şart'ın 21'inci maddesi hükümlerine göre Genel Sekreter'e sunacağı bir sonraki raporunda Bakanlar Komitesi'nin tavsiyesine işlerlik kazandırmak üzere aldığı tedbirlerle ilgili bilgi sunacaktır.

Madde 11

Bu Protokol'ün 1'den 10'a kadar olan maddeleri Şart'ın birinci Ek Protokol'üne taraf olan devletler açısından, birinci Ek Protokol'ün Ü. bölümünde yer alan maddelere de, bu maddeleri kabul ettikleri ölçüde, uygulanacaktır.

Madde 12

Bu Protokole taraf olan devletler, Şart'ın Eki'nin Şart'ın III. bölümü ile ilgili olan ilk paragrafını şöyle anlarlar:

"Bu Şart, uygulanması yalnızca Şart'ın IV. bölümü ve bu Protokol'ün hükümlerinde öngörülen denetim tabi olan uluslararası nitelikte hukuki yükümlülükler içerir."

Madde 13

1. Bu Protokol, bağlanma rızalarını aşağıdaki biçimde açıklayabilecek Şart'ın tarafı olan Avrupa Konseyi üyesi devletler için imzaya açılacaktır:

- a) Onaylama, kabul etme ya da uygun bulma koşulu olmaksızın imzalama:
ya da
- b) Onaylama, kabul ya da uygun bulma işlemleri sonradan yapılacak biçimde bunları kabul ederek imzalama.
2. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet Şart'ı önceden ya da bu Protokolle birlikte onaylamadıkça bu Protokol ile bağlı olma rızasını açıklayamaz.
3. Onaylama, kabul etme ya da uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterince muhafaza edilecektir.

Madde 14

1. Bu Protokol, Avrupa Konseyi üyesi beş devletin, 13. Madde hükümleri uyarınca bu Protokolle bağlı olma rızalarını açıklamalarından sonraki bir aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.
2. Bu Protokol, bağlı olma rızasını daha sonra açıklayan her üye devlet açısından onaylama, kabul etme ya da uygun bulma belgesinin alınması tarihinden sonraki bir aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 15

1. Taraplardan herhangi biri, herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne ileticeği bir bildirim yoluyla bu Protokolle bağlantısını feshedebilir.
2. Bu tür bir fesih, fesih bildirimimin Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten sonraki on iki aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü gerçekleşecektir.

Madde 16

Genel Sekreter, Avrupa Konseyi üye devletlerine aşağıdaki hususları bildirecektir:

- Her bir imzalama;
- Her bir onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin iletilmesi;
- Protokol'ün 14'üncü madde uyarınca yürürlüğe girdiği tarih;
- Bu Protokol ile ilgili herhangi bir işlem, bildirim ya da ileti.

Usulüne göre yetkili kılınmış olan, aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Protokol'ü imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivinde saklanacak olan her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, 9 Kasım 1995 tarihinde İngilizce ve Fransızca dillerinde Strasbourg'da düzenlenmiştir. Onaylanmış kopyalar Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete iletilecektir.

KAYNAKÇA

AKILLIOĞLU, Tekin: "Avrupa Sosyal Şartı Üzerine Bazı Gözlemler", Türk İdare Hukuku Sitesi, 13 Ağustos 2004.

ATAMAN, Hakan: Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara.,2010.

AYHAN, Abdurrahman: "Avrupa Sosyal Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Üzerine Sosyal Politika Bakımından Bazı Düşünceler", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 (Aralık 1997)

ÇİÇEKLİ, Bülent: Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.

DE SCHUTTER Olivier: Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa, Türkçe Baskı, Avrupa Konseyi, Şen Matbaa, Ankara, Kasım 2010.

DULKADİR, Mutlu: "Sosyal Hakların Uluslararası Korunması: Taraf Temeline Dayalı Sistemler ve Türkiye", <http://www.abchukuk.com/makale.html> (Erişim Tarihi: 30.10.2013).

ERDOĞAN, Gülnur: "Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı", TBB Dergisi, Sayı 77, 2008.

GÜLMEZ, Mesut: Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye, İnsan Hakları Yıllığı, C.12, Ankara, 1990.

GÜLMEZ, Mesut: "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına Uyum Sağlayabilecek miyiz?", Çalışma ve Toplum, 2007/1.

KARA, Bülent: Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler, Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Tezi, Aralık 2008.

OMAY, Umut: SOSYAL HAKLAR, Beta Yayın, İstanbul, 2011.

SENCER, Muzaffer: Hak ve Özgürlükler Kavramı, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:14, 1992, s. 4.

ÜNAL, Şeref: "İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri", Ankara Barosu Dergisi, 1994/1.

